

T.C.
NIŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA YUMUŞAK GÜÇ
ARACI OLARAK DIŞ YARDIMLAR:
SOMALİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Cihat UYSAL

Enstitü Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Süha ATATÜRE

TEMMUZ - 2017

T.C.
NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA YUMUŞAK GÜÇ
ARACI OLARAK DIŞ YARDIMLAR:
SOMALİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Cihat UYSAL

Enstitü Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Enstitü Bilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Bu tez 6.7/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Sıha AKATÖRE	Bazanlı	Cihat Uysal
Doç. Dr. A. Pınar GÜRSÖZ	Bazanlı	
Yok. Doç. Dr. Tarık ÖZMİR	Bazanlı	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Cihat UYSAL

06.07. 2017

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde kıymetli zamanlarını ayırarak rehberlik eden danışman hocam Sayın Süha ATATÜRE'ye şükranlarımı arz ederim. Çalışma sürecindeki sabır ve katkıları dolayısıyla sevgili aileme ve yapıcı eleştirileri ile katkı sunan bütün arkadaşlarıma teşekkür ederim. Anne ve babam başta olmak üzere öğrenme sürecime katkı sağlayan bütün hocalarıma hürmetlerimi arz ederim.

Cihat UYSAL

06.07.2017

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖZET	v
SUMMARY	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	6
1.1. Güç Kavramı	6
1.1.1. Sert Güç Kavramı	18
1.1.2. Yumuşak Güç Kavramı	21
1.2. Dış Politika Kavramı.....	26
1.3. Dış Yardım Kavramı	29
BÖLÜM 2: TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE TÜRKİYE'NİN YUMUŞAK GÜÇ KAYNAKLARI	37
2.1. Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri	37
2.2. Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası.....	41
2.3. Türkiye'nin Yumuşak Güç Kaynakları	45
2.3.1. Yumuşak Güç Kaynağı Olarak Kurumlar	49
2.3.1.1. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı	51
BÖLÜM 3: TÜRKİYE'NİN AFRIKA AÇILIMI	57
3.1. Türkiye-Afrika İlişkileri.....	58
3.1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem	59
3.1.2. Cumhuriyet Dönemi (1923-1998)	61
3.1.3. Afrika'ya Açılım Eylem Planı ve Sonrası Dönem	64
BÖLÜM 4: TÜRKİYE-SOMALİ İLİŞKİLERİ VE YARDIMLAR	78
4.1. Somali Tarihi.....	78
4.1.1. Kolonyal Dönem ve Öncesi.....	79
4.1.2. Bağımsızlığın Kazanılması ve Muhammed Siad Barre Dönemi (1960-1991)	81
4.2. Somali Sorunu.....	82

4.2.1. İç Savaş: Sebepler ve Aktörler	82
4.2.2. Barış Çabaları ve Engeller	85
4.3. Türkiye-Somali İlişkileri	90
4.4. TİKA'nın Somali Yatırımları	99
SONUÇ	108
KAYNAKÇA	112
ÖZGEÇMİŞ	121

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AfB	: Afrika Birliği
AK PARTİ	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AMISOM	: Afrika Birliği Somali Misyonu
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
COMESA	: Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı
DAC	: Kalkınma Yardımları Komitesi
DAG	: Kalkınma Yardımları Grubu
DEİK	: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
EAC	: Doğu Afrika Devletler Topluluğu
EAGÜ	: En Az Gelişmiş Ülkeler
ECCAS	: Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
ECOWAS	: Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
EKETİB	: Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı
EPTA	: Genişletilmiş Teknik Yardım Programı
IBRD	: Dünya Bankası
IGAD	: Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İHH	: İnsan Hak ve Hürriyetleri Vakfı
İİT	: İslam İşbirliği Teşkilatı
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
İMB	: İslam Mahkemeleri Birliği
KOBİ	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler

NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OEEC	: Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü
PKO	: Program Koordinasyon Ofisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
THY	: Türk Hava Yolları
TİKA	: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNITAF	: Birleşmiş Milletler Görev Gücü
UNRAA	: Birleşmiş Milletler Yardım İdaresi
UNUSOM	: Birleşmiş Milletler Somali Operasyonu
USC	: Birleşmiş Somali Kongresi
YTB	: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

Tezin Başlığı: Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç Aracı Olarak Dış Yardımlar: Somali Örneği

Tezin Yazarı: Cihat UYSAL

Danışman: Prof. Dr. Süha ATATÜRE

Kabul Tarihi: 06.07.2017

Sayfa Sayısı: vi (ön kısım)+121 (tez)

Anabilimdalı: Siy. Bil. ve Uluslararası İlişkiler

Bilimdalı: Siy. Bil. ve Uluslararası İlişkiler

Güç, uluslararası ilişkileri açıklayan temel bir kavramdır. Zaman içerisinde hem uluslararası ilişkilerin hem de ilişkileri belirleyen gücün içeriğinin değişmesi ile gücün niteliği de değişime uğramıştır. Küreselleşme sürecinde gücünü devlet dışı yapılarla paylaşmak zorunda kalan ulus devletlerin gücü aşınmıştır. İletişim teknolojilerindeki olağanüstü gelişim ve Batı demokrasilerindeki sosyal değişim ile klasik güç uygulamalarının maliyeti artmış ve yumuşak güç uygulamaları önem kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında uygulanan Marshall yardımlarıyla kurumsallaşmaya başlayan ve önemli bir dış politika açılımı olan dış yardımlar, 21.yüzyılda ulus devletlerin amaçlarını gerçekleştirmek için müracaat ettikleri, etkili bir yumuşak güç aracı olarak öne çıkmıştır.

Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemde meydana gelen yapısal değişiklikler çerçevesinde, çok yönlü, çok boyutlu aktif bir dış politika anlayışını uygulamaya koymuştur. Bu anlayış gereği yöneldiği Afrika ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesinde, yumuşak güç aracı olarak dış yardımlar önemli bir yere sahiptir. Türkiye, dış yardımların bir disiplin içerisinde, etkin ve verimli bir şekilde uygulamasını, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ile gerçekleştirmektedir.

Türk Dış Politikasında yumuşak güç aracı olarak dış yardımların etkisini ve önemini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, Türkiye'nin Afrika açılımı ve TİKA'nın Somali yatırımları araştırmaya konu edilmiştir. Bu kapsamda ilk bölümde gücün, sert güçten yumuşak güce evrimi ve dış yardımların, bir dış politika aracı olarak kurumsallaşma süreci incelenmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Türk Dış Politikasındaki değişimin ve Türkiye'nin yumuşak güç kaynağı olarak kurumlarının değerlendirildiği ikinci bölümde, Türkiye'nin dış yardım kurumu olarak TİKA'nın çalışmaları incelenmiştir. Üçüncü bölümde, iç ve dış dinamiklerin etkisiyle ve bir program dâhilinde gerçekleştirilen Türkiye'nin Afrika açılımı incelenmiştir. Son bölümde ise, Türkiye-Somali ilişkileri ve TİKA'nın Somali yatırımları, Türkiye'nin yumuşak güç uygulamaları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Bu değerlendirmeler neticesinde, çok yönlü aktif dış politika anlayışının bir gereği olarak, Türkiye'nin siyasi ve ticari etkinliğini yakın coğrafyasının dışına taşıma çabası kapsamında gerçekleştirmiş olduğu yumuşak güç uygulamalarının Türk Dış Politikasına olumlu katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yumuşak Güç, Dış Yardım, TİKA, Afrika Açılımı, Somali

Title of the Thesis: Foreign Aids as Soft Power Factor on Turkish Foreign Policy: Example of Somalia

Author: Cihat UYSAL

Supervisor: Prof. Dr. Süha ATATÜRE

Date: 06.07.2017

Nu. of pages: vi (pre text)+121 (main body)

Department: Pol.Sci. and International Relations **Subfield:** Pol.Sci. and International Relations

Power is the basic concept that displays international relations. With the changes of the international relations and the content of the determinative power on international relations, the quality of power has changed through time. In the process of globalization, the nation states which had to share their power with non-state formations got weaker. Therewithal the phenomenal improvement on communication technologies and the social change of western democracies causes, the increasing the cost of classic power practices and consequently soft power practices gained importance. Foreign aids, an important foreign policy initiative that started institutionalise with Marshall Plan after World War II, become prominent as an effective soft power factor that recourse by 21th century's nation states to achieve their aims.

Turkey has implanted understanding of a multilateral active policy pursuant to structural changes on international system right after the Cold War. To corroborate the relations with the African countries which Turkey has relations with because of in consequences of this understanding foreign aids have an important position as a soft power factor. Turkey practice the foreign aids disciplined efficiently and productively with the Turkish Cooperation and Coordination Agency (TİKA).

In this paper, which aims to propound the importance of foreign aids as soft power factor on Turkish Foreign Policy, mentioned Turkey's Africa initiative TİKA's Somalia investments as the research subject. In this context, the first part has reviewed evolution of power to soft power and institutionalise process of foreign aids as a foreign policy factor. In the second part, in which the paper considers changes on Turkish Foreign Policy after the Cold War and Turkey's organizations as soft power source, TİKA has reviewed as Turkey's foreign aid organization. In the third part with the impact of Internal and external dynamics and actualise within the scope of a program Turkey's Africa initiative has reviewed. And in the last part Turkey-Somalia relations and TİKA's Somalia investments have been evaluated as pursuant to Turkey's soft power practices.

As a result of these considerations, soft power practices implement as the result of multilateral active foreign policy to carry Turkey's political and commercial activity out of the nearby geography to ensure that soft power practices has positive contribution for Turkish Foreign Policy

Key Words: Soft Power, Foreign Aid, TİKA, African Initiative, Somalia

GİRİŞ

Batı uygarlığı, Vestfalya öncesinin sancılı sürecinden ulus devletler üzerinde bir mutabakat sağlamak suretiyle çıkabilmiştir. Gücü bir başka aktörle paylaşmayan ulus devletlerin temeli Vestfalya Antlaşması ile atılmıştır.

Devletlerin varlıklarını güvenli bir şekilde sürdürmek ve çıkarlarını gerçekleştirmek için uyguladıkları politikaların yegâne aracı olan gücün dinamikleri zaman içerisinde değişmiştir. Sanayi Devrimine kadar ulusal gücün belirleyici unsuru askeri güçken, iki dünya savaşının kazanılmasında etkili olan endüstriyel kapasite, iktisadi gücün önemini ortaya koymuştur. Güç hiyerarşisinde askeri güç, en tepedeki yerini muhafaza etse de İkinci Dünya Savaşı sonrasında tesis edilen Uluslararası Sistem, iktisadi gücü öne çıkarmıştır. Askeri ve iktisadi güç, gücün inşası ve devamının sağlanmasında önemlidir. Fakat 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren artarak devam eden ekonomik faktörlerin politika üzerindeki etkisiyle gelişen *karşılıklı bağımlılık*, devletlerin gücünü sınırlandırmıştır.

Devletlerin gücünü sınırlandıran bir başka gelişme ise, iletişim sektöründeki devrim niteliğindeki uygulamalardır. Uydu teknolojilerinin gelişimine paralel olarak gelişen televizyon, internet ve özellikle sosyal medya uygulamaları, devletlerin sahip olduğu enformatik güce, devlet dışı unsurları da ortak etmiştir. Bilgi üzerindeki gücü sınırlanan devletler, uluslararası hukuka aykırı davranışlarının tespiti ve yayılması durumunda, imajlarının zarar göreceği fikrinden hareketle politika oluşturmak durumunda kalmışlardır. Küreselleşme sürecinde ortaya çıkan mezkûr gelişmeler, Batı demokrasilerindeki sosyal değişim temelli refahını kaybetme endişesi ve *sert güç* uygulamalarının yüksek maliyeti dolayısıyla devletler, amaçlarını gerçekleştirmek üzere *yumuşak güç* uygulamalarına yönelmiştir.

Uygulama yöntemi açısından gücü, *sert güç* ve *yumuşak güç* olarak tasnif eden *Joseph S. Nye*, *yumuşak güç* kavramını literatüre kazandırmıştır. Devletlerin amaçlarını gerçekleştirmek için müracaat ettikleri bir güç uygulama yöntemi olarak *yumuşak güç*, sopa ya da havuca müracaat etmeden, cezbedici unsurlarla istediğini elde etme becerisidir. Güç kullanmanın amacı, bir ülkenin hedefini gerçekleştirmek üzere bir başka ülkenin davranışına etki ederek, o ülkenin davranışını değiştirmektir. Amaçlarına

en düşük maliyetle ulaşmak isteyen devletler, *yumuşak güç* uygulamalarına yönelmiştir. Bir yumuşak güç uygulama yöntemi olarak *dış yardımlar*, gelişmiş ülkelerin İkinci Dünya Savaşı sonrasında tercih ettiği bir dış politika enstrümanı olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, ideolojik kamplaşma ile ortaya çıkan iki kutuplu dünyada, *Marshall Planı* ile ilk kapsamlı yumuşak güç uygulamasını gerçekleştiren Amerika Birleşik Devletleri (ABD), dış yardımların kurumsallaşması sürecini de başlatmıştır. Dış yardım sürecine *Marshall Planı* kapsamında alıcı ülke olma vasfı ile dâhil olan Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında TİKA'nın kurulması ile (1992) dış yardımların kurumsallaşmasına dair ilk adımı atmıştır. Fakat Türk Dış Politikasında, bir program dâhilinde yumuşak güç uygulamaları, 2002 sonrası dönemde mümkün olmuştur.

Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) döneminde Türkiye, iç ve dış şartların zorlaması ile tarihi, kültürel, iktisadi ve stratejik gereklilikler dâhilinde sahip olduğu farklı eğilimleri harmanlayarak, yeni bir medeniyet söylemi ile karşılıklı bağımlılık çerçevesinde çok yönlü, çok boyutlu, aktif bir dış politika tesis etmeye yönelmiştir. Bu yeni vizyon, bir program dahilinde, yeni bir diplomasi ve söylem ile Türkiye'nin siyasi ve ticari etkinliğini, yumuşak güç uygulamaları ile yakın coğrafyasının dışına taşıma kapsamında, Afrika'ya özel bir önem vermiştir.

Dış politikada alternatif arayışları çerçevesinde, 1998 *Afrika'ya Açılım Eylem Planı* ile temeli atılan, Türkiye'de 2005'in *Afrika Yılı* ilan edilmesiyle yeni bir boyut kazanan Türkiye-Afrika ilişkilerinin yol haritası, 2008 senesinde İstanbul'da gerçekleştirilen *Birinci Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi* ile belirlenmiştir. Türkiye, mezkur zirve ile Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'nı da sürece dahil ederek yumuşak gücünü zenginleştirmiştir. 25 Mart 2010 tarihli Başbakanlık Genelgesiyle de Afrika ülkeleri ile siyasi, iktisadi, kültürel ve askeri ilişkilerin karşılıklı kazanmayı önceleyen ortak bir gelecek fikri çerçevesinde geliştirilmesini hedeflemiştir.

Afrika ülkeleri ile dini, tarihi ve kültürel değerler üzerinden siyasi ve iktisadi ilişkiler kuran ve *yumuşak güç* stratejisinin bir parçası olarak uygulamış olduğu insani yardım ve kalkınma yardımlarıyla kurmuş olduğu ilişkileri güçlendiren Türkiye, 2011 senesinde, Somali'de kuraklık sonrası gelişen insani krize, bütün kurum ve kuruluşlarıyla müdahale

etmiştir. Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 19 Ağustos 2011'de gerçekleştirmiş olduğu ziyaret sonrasında, Türk kamuoyu yaşanan insani krize kuvvetli bir tepki vermiştir. Somali'ye gerçekleştirilen insani yardım operasyonu, devlet kurumları ile birlikte STK'lar, iş, sanat ve siyaset dünyası dâhil, tüm kesimlerin ilgisini celbeden ender dış politika uygulamalarından birisi olmuştur.

Türkiye'nin Somali'de uygulamaya koyduğu *yumuşak güç* stratejisi, diğer bölgelerdeki uygulamalarından çok boyutlu ve çok aktörlü olması yönü ile ayrılmaktadır. İnsani yardımlarla *Somali Sorununun* çözülemeyeceğini gören Türkiye, devletsizlik durumundan kaynaklı sorunları tespit ederek çözümü yönünde projeler üretmiştir. Kalkınma yardımları ile siyasi, iktisadi, güvenlik ve diğer kurumsal sorunları da kapsayan bütüncül çözümler üretmeye yoğunlaşmıştır. Somali'nin çok boyutlu sorunlarının çözümü ve Somali'nin yeniden inşası sürecine, çoğunluğu sivil toplum kuruluşu olan, 30 civarında aktörün ortak performansı önemli katkılar sunmuştur.

Türkiye, Somali'de barış ve istikrarın tesisi için kalkınma yardımları kapsamında gerçekleştirdiği idari, sivil, iktisadi ve teknik altyapı inşası ile Somali'nin yeniden yapılanmasına katkı sağlamıştır. Aynı zamanda *Somali Sorunu*nu uluslararası alana taşıyarak ve Somalili taraflar arasında arabuluculuk yaparak yeniden yapılanma sürecine siyasi katkı da sağlamıştır. Türkiye'nin Somali Sorununun çözümüne öncülük eden bu yaklaşımı, kıtada sadece iktisadi bir aktör olarak değil siyasi bir aktör olarak da rol almak istediğine işaret etmektedir.

Çalışmanın Önemi: Küreselleşme sürecinde meydana gelen iktisadi, teknolojik ve siyasi gelişmeler karşılıklı bağımlılığı artırırken, özellikle küreselleşmenin siyasi ayağı olan Soğuk Savaşın sona ermesi ile yaşanan gelişmeler, ulus devletlerin karar alma ve uygulama sürecine yeni aktörler, yeni açılımlar kazandırmıştır.

Yüksek caydırıcılık kapasitesi dolayısıyla, klasik güç uygulama yöntemleri yerini korusa da yaşanan gelişmeler, yeni güç uygulama yöntemleri geliştirmeyi zorunlu kılmış ve yeni güç uygulama yöntemi olarak, *yumuşak güç* önem kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşından itibaren gelişmiş ülkeler tarafından uygulanan *dış yardımlar*, 21. yüzyılda *yumuşak güç* aracı olarak önemli bir dış politika açılımı olmuştur.

Yumuşak güç, iç ve dış dinamiklerin tesiri ile bir dönüşüm süreci yaşayan Türk Dış Politikasında da önemli bir role sahiptir. *Yumuşak güç* aracı olarak *dış yardımların* Türk Dış Politikasının amaçları doğrultusunda projelendirilip, etkin bir şekilde uygulanması ise, bir dış teknik yardım kuruluşu olan TİKA tarafından gerçekleştirilmektedir.

TİKA'nın Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya ve 2005 sonrasında Afrika'da gerçekleştirmiş olduğu *dış yardımlar*, Türkiye'nin yumuşak gücünün bölgeye yayılması açısından önem arz etmektedir. Türkiye, 2008'den itibaren STK'ları da dâhil ederek, Afrika ülkeleri ile siyasi ve iktisadi ilişkilerini geliştirme kapsamında, TİKA'nın koordinasyonunda *dış yardım* uygulamaları gerçekleştirmiştir. Bu çalışma, 2011 senesinde Somali'nin yaşamış olduğu insani krize, geniş kapsamlı acil insani yardım ve kalkınma yardımları çerçevesinde Türkiye'nin gerçekleştirmiş olduğu dış yardımların, Türk Dış Politikasına etkisinin ortaya konulması açısından önem arz etmektedir.

Çalışmanın Amacı: *Yumuşak güç* aracı olarak *dış yardımların* Türk Dış Politikasına olumlu etkileri olduğu varsayımından hareketle, Türkiye'nin Afrika açılımı kapsamında 2011 senesinde Somali'de yaşanan insani krizin çözümü sürecinde gerçekleştirmiş olduğu dış yardımları, Türkiye'nin dış yardım kuruluşu olan TİKA'nın çalışmaları kapsamında araştırmaktır.

Bu doğrultuda, gücün süreç içerisindeki değişimi kronolojik olarak ele alınmış ve bir güç uygulama yöntemi olarak *yumuşak gücü* ortaya çıkaran şartlar incelenmiştir. *Yumuşak güç* aracı olarak değerlendirilen *dış yardımlar* ise, kurumsallaşmaya başladığı İkinci Dünya Savaşından itibaren, gelişim süreci dikkate alınarak incelenmiştir.

Türkiye'de *dış yardımların* kurumsallaşması ve bir dış politika aracı olarak kullanılması ise, Soğuk Savaş sonrasında bağımsızlığını kazanan Orta Asya ülkeleri ile kurulan ilk temas ve devamında TİKA'nın kuruluşu, süreç içerisindeki gelişimi ve proje geliştirdiği coğrafyanın zaman içerisindeki değişimi üzerinden incelenmiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin Afrika açılımı araştırılmıştır. Türkiye'nin Afrika açılımı sürecinde elde ettiği tecrübe ve güven üzerine inşa ettiği Somali'nin yeniden yapılandırılması çalışmaları ise, çalışmanın amacı doğrultusunda, kalkınma yardımları merkeze alınarak incelenmiştir.

Çalışmanın Yöntemi: *Yumuşak güç* aracı olarak *dış yardımların* Türk Dış Politikasına etkilerinin araştırılmasını konu edinen bu çalışmada, ikincil kaynaklar ve açık basın kaynakları incelenerek betimsel anlatım tekniği kullanılmıştır. Bu kapsamda yapılan literatür taraması ile, çalışma konusu ile ilgili kitap, makale, rapor ve diğer elektronik yayınlara ulaşılmış, ulaşılan veriler incelenerek tasnif edilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde, çalışmaya temel teşkil eden kavramlar incelenmiştir. Kavramsal çerçeve içerisinde, güç kavramının zaman içerisindeki değişimi, uluslararası sistemin yegâne aktörü olan ulus devletlerin gücünü sınırlandıran gelişmeler çerçevesinde ele alınmıştır. Bu hususta küreselleşme sürecinde meydana gelen iktisadi, teknolojik ve siyasi gelişmelere odaklanılmıştır. Bu bölümde bir güç uygulama yöntemi olarak *dış yardım* kavramı da ele alınmış ve kurumsallaşma sürecinden önceki tekil örneklere de atıf yapılarak, İkinci Dünya Savaşı sonrasında teorik çerçevesinin şekillendiği gelişmelere odaklanılmıştır.

İkinci bölümde, Soğuk Savaş sonrasında Uluslararası Sistemde meydana gelen yapısal değişiklikler çerçevesinde, Türk Dış Politikasındaki değişim ve bu değişim ile önem kazanan yumuşak güç uygulamaları ele alınmıştır. Türkiye'nin yumuşak güç kaynağı olarak kurumlarına yer verilen bu bölümde, devlet kurumları değerlendirilmiştir. Türkiye'nin dış yardım kuruluşu olması dolayısıyla TİKA'nın çalışmalarına odaklanılmıştır. TİKA dışındaki kurum ve kuruluşlara ise, zarurete binaen temas edilerek çalışma TİKA ile sınırlandırılmıştır.

Üçüncü bölümde, Türkiye-Afrika ilişkileri, günümüz ilişkilerine etkisine istinaden tarihsel arka plan da dâhil edilerek, Türkiye'nin Afrika açılımı çerçevesinde araştırılmıştır. Türk Dış Politikasında bir arayışın sonucu olarak, 1998 *Afrika'ya Açılım Eylem Planı* ile temeli atılan sürecin bir program dâhilinde uygulamaya konulduğu ve yoğun siyasi, iktisadi gelişmelerin yaşandığı 2005 sonrası döneme odaklanılmıştır.

Son bölümde ise, Türkiye'nin Afrika açılımında yeni bir sürece girdiğinin işaretlerini taşıyan ve Türkiye'nin Somali'deki insani krize müdahalesi ile başlayan, kalkınma yardımlarıyla devam eden çok boyutlu, çok aktörlü *Türk Yardım Modeline* odaklanılmıştır. TİKA'nın Somali yatırımları bidayetinden itibaren ele alınarak 2015 sonuna kadar detaylandırılmıştır.

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Güç Kavramı

Güç kavramı, uluslararası ilişkiler disiplininde sık kullanılan, temel bir kavram olmasına rağmen, farklı yaklaşımların farklı bakış açıları dolayısıyla üzerinde fikir birliğine varılması mümkün olmayan, tanımlanması güç bir kavramdır. "Güç, aynı zamanda aşk gibidir de... onu yaşamak, tanımlamaktan ve ölçmekten kolaydır; fakat bu onun gerçekliğini azaltmaz" (Nye, 2005: 11). Güç kavramı, tanımlanmasındaki zorluk dolayısıyla ilginç benzetmelerle anlaşılır kılınmaya çalışılmıştır.

Bir ülkenin, uluslararası arenada, ulusal çıkarlarını gerçekleştirebilmesi için güce ihtiyacı vardır. Zira devletlerin, varlıklarını devam ettirmek ve güvenliklerini temin etmek amacıyla uyguladıkları politikanın yegâne aracı güçtür. Uluslararası İlişkilerde güç, bir devletin amacını gerçekleştirmek üzere gerektiğinde, diğer devlete uyguladığı ve onu davranış değişikliğine iten etkidir (Tezkan, 2005: 137).

Uluslararası ilişkiler, düzenleme, denetleme ve yaptırım yapabilecek merkezi bir otoritenin olmadığı anarşik bir ortamda yürütüldüğünden her devlet gücünü tahkim etmek zorundadır. Güç kavramı, uluslararası ilişkilerde temel kavram olmasına rağmen kapsamının genişliği, niteliğinin belirsizliği ve tanımlamada pek çok unsurun ele alınmasının gerekliliği güç kavramının tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Hava durumuna benzetilen ve herkesin hakkında konuştuğu ancak çok az kimsenin işleyiş mantığı hakkında fikir sahibi olduğu (Nye, 2005: 11) güç kavramının tanımına ilişkin bir başka zorluk ise; zamanın ve zamana bağlı ilişkilerin nitelik ve içeriğinin değişmesinden kaynaklanmaktadır. Zira zaman, hem uluslararası ilişkileri hem de ilişkileri belirleyen gücün içeriğini değiştirip dönüştüren temel dinamiktir. "Çok yönlü olarak ele alınan güç, bir aktöre ait yetenekler ve kapasiteler değil, iki veya daha fazla aktör arasında bağlama göre değişen gerçek veya algılamaya dayalı bir ilişki türü olarak tanımlanabilir" (Özdemir, 2008: 119). Dolayısıyla gücü; sorun ve aktörlerle ilişkili olarak değerlendirmek gerekir. Mesela küreselleşmenin ulus devleti sınırlandıran etkileri bu günkü kadar yoğun olmadığı dönemlerde askeri güç, gücün ana unsurunu teşkil ederken küreselleşme ile birlikte güce yeni unsurlar da eklenmiştir (Özdemir, 2008: 114-118).

Uluslararası İlişkilerde güç, realist bakış açısına paralel bir gelişim göstermiş olup çıkar çatışması ve zorlama unsurlarıyla birlikte tanımlanmıştır. Lukes, bir aktörün, bir başka aktörün davranışlarına etki etmesi bakımından gücü, güce maruz kalanın, kendi çıkarlarına ters düşmesine rağmen uygulamayı düşündüğü politikasından vazgeçmesi olarak tanımlar. Yani birinci aktör, ikinci aktörün yönlendirmesi ile kendi menfaati aleyhine bir davranış gösteriyorsa, ikinci aktörün birinci aktöre güç uyguladığından bahsedilebilir. Kullanılan güç, güce maruz kalanı kendi menfaati aleyhine iş yapmaya zorunlu kılıyorsa burada bir güç kullanımından söz edilebilir (Özdemir, 2008: 119).

Uluslararası ilişkilerin temel kavramlarından olan güç kavramının teorik çerçevesinin oluşmasına, antik çağda *Sun Tzu*, *Thucydides*, *Kautilya* gibi öncülerin yanı sıra 14. yüzyılda yaşayan ve *Mukaddime* adlı eserin müellifi *İbni Haldun* gibi mütefekkirler önemli katkılar sağlamışlardır (Sancak, 2016: 6).

16. yüzyıldan sonra reform hareketleri, din savaşları ile kilise dünyevi alanın dışına itilmiştir. Coğrafi keşiflerle feodal yapının yerini burjuva almış, zenginliği tekeline almak isteyen bu yapı tüm yetkiyi kilisenin yerine bir kralda toplamıştır. Aydınlanmanın etkisiyle dünya ve din işleri birbirinden ayrılmış ve siyasal güce laik, seküler bir temel bulmaya çalışılmıştır. Doğal hukuk, sözleşme ve mülkiyet kavramlarının öne çıktığı 16. ve 17. yüzyılda yaşanan bu değişim ve dönüşüm sürecinde dönemin düşünürlerinin önemli etkisi vardır (Hakyemez, 2004: 26-27).

Modern dönemi, modern öncesi dönemden ayıran alamet-i farika, laikleşme ve sekülerleşmedir (Hakyemez, 2004: 24). Güç ile ahlak arasında bir denge kurma arayışı olan modern öncesi düşünürlerle karşın *Machiavelli* ile başladığı varsayılan modern dönemde güç değerden bağımsız olarak değerlendirilmiştir (Davutoğlu, 2013: 15).

Seküler bir zemin üzerine ulus devletlerin kurulması gerektiği fikrini savunması ve savunduğu bu fikrin modern dönem siyaset düşüncesinin iki temel tartışması olması modern dönemin *Machiavelli* ile başladığı varsayımına neden olmuştur. Fikirlerinin şekillenmesinde 16. yüzyıl İtalya'sının çok başlı ve bölünmüş durumu etkili olmuş ve güvenliği merkeze alan otoriter bir devlet fikrini savunmuştur. *Prens* adlı kitabın müellifi *Machiavelli*'ye göre insan, doğası gereği bencil ve istekleri de sınırsızdır. İsteklerini karşılamak için diğer insanların elindekine göz koyar ve saldırganlaşır.

Dolayısıyla anarşi kaçınılmaz hale gelir. Anarşi ile ortaya çıkan güvenlik ihtiyacı devletin varlığını zorunlu kılar. İnsanların güvenlik ve mülkiyetini koruyan devlet, üstün bir otoritedir (Çaha, 2013: 95-99).

Üstün bir otoritenin varlığını savunan *Machiavelli* gibi 16. yüzyılda yaşamış olan ve yaşadığı dönemdeki din savaşlarının ancak üstün bir otoritenin varlığı ile sona erdirilebileceğini savunan Fransız düşünür *Jean Bodin* ise egemenlik fikrinin öncüsüdür (Kaygusuz, 2014: 38). *Bodin*'in savunduğu egemen devlet yarı Tanrısaldır. Devlet, egemenlik hakkını bütün güç odaklarını yok edebilecek siyasal iktidar eliyle kullanır. Siyasal iktidar ise; bölünemez, devredilemez, sınırsız yetki ve mutlak bir otoriteye sahip güçlü bir kraldır (Çaha, 2012: 26-27).

Machiavelli'den farklı bir zaman ve İngiltere gibi farklı bir coğrafyada yaşamış da olsa Vestfalya öncesinin tekinsiz şartları, Otuz Yıl Savaşlarının güvensiz ortamının tesiri ile fikirleri şekillenen *Thomas Hobbes*'ta da güvenlik merkezli güç amaçtır ve devlet egemenliği esastır. Uluslararası ilişkiler disiplinin teorik alt yapısının oluşmasına önemli katkıları olan *Leviathan* adlı eserin sahibi *Hobbes*, bu tekinsiz ortamdan merkezi bir otorite ile çıkılması gerektiğini savunmuştur (Sancak, 2016: 14) .

Hobbes, egemenin taraf olmadığı fakat toplumu oluşturan bireylerin bütün haklarından vazgeçerek, bütün gücü egemene devrettiği bir toplum sözleşmesi öngörmektedir. Bütün gücün toplandığı bu devlet ya da kişi *Leviathan*'dır. *Leviathan* sözleşmeye taraf olmadığı için onu bağlayan bir kural da yoktur (Hakyemez, 2004: 32) .

Hobbes'a göre insanların doğası gereği bencil olması ve kendi çıkarlarını düşünmesi, çıkarlarını temin etmek için harekete geçmesi, güce başvurması anarşiye sebep olmaktadır. Diğer taraftan insanların içgüdüsel olarak bencil olması onu çatışmaya sevk ederken rasyonel olarak güvenlik ihtiyacı ise birlikte yaşamaya zorlar. Ancak her iki durumda da insanın bencilliği anarşiye sebep olur ve bu durumdan kurtulmanın yolu güçlü, egemen bir devletin varlığını zorunlu kılar (Çaha, 2013: 101-104).

Vestfalya öncesi güç kilise kökenlidir ve gücün kaynağı Tanrısaldır, Vestfalya Antlaşması ile birlikte güç yarı tanrısal yetkilere sahip krala aittir. Fransız ihtilali ile birlikte devlet gücün kaynağını, meşruiyetini toplumdan aldığı fikrinden hareketle

ulusal egemenlik kavramı devlet sisteminin merkezinde yer almıştır. Egemenlikle ilgili diğer nitelikler devam ederken kralın yerini halk almıştır. Ulus devletlerin pratikte vücut bulması Fransız Devrimi ile gerçekleşmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında pek çok hanedanlığın sona ermesi ile yeni siyasal örgütlenme biçimi ulus devlet şeklinde olmuştur (Hakyemez, 2004: 43-44).

20. yüzyıl öncesi güç kavramına yönelik çalışmalar güç kavramını sistematik bir şekilde ele almaktan, bir disiplin içerisinde incelemekten ziyade, kavramın anlaşılmasına ve güçlü bir yöneticinin, güçlü bir devletin gerekliliğine vurgu yapmışlardır. Bu yönüyle Uluslararası İlişkiler disiplininde güç olgusuna dair zengin bir teorik alt yapının oluşmasına katkı sağlamışlardır. Uluslararası ilişkilerin bir disiplin olarak oluşmasında kırılma noktası Birinci Dünya Savaşıdır. Gücün uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde temel kavramlardan biri olması, Birinci Dünya Savaşı ile yaşanan kırılma neticesinde uluslararası ilişkilerin bağımsız akademik bir disiplin olarak ortaya çıkışıyla olsa da ilk dönemde güç pekte itibarlı bir kavram değildir. Zira güç mücadeleleri Birinci Dünya savaşının temel sebeplerinden sayılmıştır (Sancak, 2016: 16-17) .

Birinci Dünya Savaşının sebeplerinin belirlenerek dünyayı benzer felaketlerden korumak amacıyla bir çözüm arayışının sonucu olarak, Wales Üniversitesi bünyesinde *Woodrow Wilson Uluslararası İlişkiler Kürsüsü*'nün açılması, Uluslararası İlişkiler disiplininin kuruluşu olarak kabul edilmektedir (Burchill ve Linklater, 2014: 18). Uluslararası politikanın anlaşılması, yeni savaşların engellenmesi ve savaşların yıkıcı etkilerinin azaltılabilmesi için uluslararası ilişkiler disiplininin temeli atılmıştır. Savaşın temel sebebi olarak görülen ulus devletlerin güç mücadelelerinin yıkıcı etkilerinin engellenebilmesi için bir üst otoritenin kurulması hedeflenmiştir (Sancak, 2016: 20).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında realizm ve idealizm tartışmalarının içerisine doğan Uluslararası İlişkiler disiplininde idealistler, realistlerin kendi tezlerini ortaya koyarken ütopyacılar olarak nitelendirdiği ötekilerdir. Savaşın önlenmesi, barışın temin edilmesi fikriyle hareket eden idealistler, otoriter rejimlerin güç mücadelesi ve gizli diplomasi anlayışının dünyayı savaşa sürüklediği fikrinden hareketle uluslararası sistemde açık diplomasi benimsenmesini, demokrasinin geliştirilip yaygınlaştırılmasını, devletlerarası hukukun güçlendirilmesini ve uluslararası kurumların oluşturulmasını öngörmüşlerdir (Eralp, 2013: 58-63).

Liberalizmin bir uzantısı olarak görülen idealizm, Birinci Dünya Savaşı sonrasında, *Wilson İlkeleri* çerçevesinde, savaşın iki galibi ABD ve İngiltere öncülüğünde bütün dünyaya lanse edilmiştir. İnsanın temelde iyi ve rasyonel bir varlık olduğunu savunan idealist düşünürler, anarşinin, savaşın temelinde kurumların olduğunu ileri sürerler. Toplumların kendi geleceklerini tayin edebilme hakkını, ticari ilişkilerin geliştirilerek çatışmaların önüne geçilmesini ve çatışmalara neden olabilecek sorunları çözen uluslararası bir yapının oluşturulmasını isteyen idealizm, *Wilson İlkeleri* ve *Milletler Cemiyeti* ile somut bir görünüm kazanmıştır (Arıboğan, 2007: 180-181) .

Bu dönemin en önemli düşünürü realizmin temellerini atan *Edward Hallet Carr*'dir. *Carr*, Uluslararası İlişkilerde olup bitenlerin güç ilişkileri çerçevesinde anlaşılabilirliğini savunur (Eralp, 2013: 70-71). İdealistler güce dayalı siyaseti Birinci Dünya Savaşı öncesindeki kötü dönemin bir işareti olarak yorumlasalar da savaş sonrasında kurulan uluslararası örgütlerle gücü tekellerine alarak statükoyu sürdürmek istemişlerdir. Hâlbuki güç, özünde bölünmez bir bütündür. "Tüm siyasi eylemin bir unsuru olan güç bir ve bölünmezdir...ekonomik güç askeri güçten tecrit edilemez, askeri güç de ekonomik güçten tecrit edilemez. Her ikisi de siyasi gücün ayrılmaz parçalarıdır ve uzun vadede biri, diğeri olmadan çaresizdir" (Carr, 2010: 172). Politika, sadece güçten ibaret olmasa da güç, her zaman politikanın temel unsurudur. Politikanın temel unsuru olan güç aynı zamanda terk edilemez bir yönetim aracıdır (Carr, 2010: 147-151).

Milletler Cemiyeti'nin varlığı, Birinci Dünya Savaşının kazananlarının, kazanımlarını muhafaza etmeleri açısından önemlidir (Arıboğan, 2007: 194). Ancak 1929 ekonomik buhranı, Birinci Dünya Savaşının kaybedenleri Almanya ve Japonya'nın revizyonist politikaları, *Milletler Cemiyeti*'ni tartışılır hale getirmiştir (Eralp, 2013: 68). Savaştan önce başlayan realizm-idealizm tartışmaları, *Milletler Cemiyeti*'nin başarılı olamamasıyla realizm açısından uygun bir zemin oluşturmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, *Uluslar Arasında Siyaset* kitabının yazarı *Hans J. Morgenthau* realizmin temel ilkelerini ortaya koymuştur. Ulusların da bireyler gibi çıkarlarını maksimize etmek için mücadele ettiğini savunan ve bu mücadeleyi *ulusal çıkar* kavramı ile ifade eden *Morgenthau*, *Hobbes*'ta olduğu gibi insanları kendi çıkarları peşinde koşan, özü itibarı ile bencil canlılar olması nedeniyle anarşinin temel sebebi sayar. Anarşiden çıkmanın yolunun da insanların yönetme fikrinden vazgeçerek,

yönetme hakkını devlete devretmesiyle mümkün olacağını savunur. *Morgenthau* Uluslararası Sistemin yegâne aktörlerinin ulus devletler olduğunu, ulus devletlerin ise ulusal çıkarlarının gerektirdiği gibi hareket edeceğini savunur. Aktörlerin ise çıkarlarını kaynakları, güçleri oranında gerçekleştirebileceğinden hareketle ulusal çıkar ile ulusal güç arasındaki ilişkiye dikkat çeker (Eralp, 2013: 72-75).

Uluslararası sistemde, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan değişim tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Klasik realistlerin insan doğası ve ulusal kapasite üzerinden uluslararası sistemi tanımlamaları, başta iktisadi değişimler olmak üzere uluslararası sistemdeki değişimleri dikkate almamaları, kendi içerisinden de eleştiriler yöneltmesine neden olmuştur. Realizmin kendisini yenilemesine katkı sağlayan bu yeni yaklaşımlar, literatürde neorealizm adıyla yer edinmiştir. Bu eleştirileri getirenlerden birisi de neorealizmin kurucusu olarak görülen, *Uluslar Arasında Politika* kitabının yazarı *Kenneth Waltz*'dir (Sancak, 2016: 23-24).

Kenneth Waltz, dış politikayı insan doğası ve ulusal kapasiteyle izah eden klasik realistlere karşın, uluslararası sistemin yapısıyla izah eder. Klasik realistler ulus devletlerden hareketle sistemi tanımlarken *Waltz*, uluslararası sistemden hareketle devleti tanımlamaktadır fakat devletle sistem arasında karşılıklı bir etkileşim vardır. Egemen devlet sisteminin esas olduğu ulusal sistemde var olan hiyerarşi, uluslararası sistemde merkezi bir otoritenin olmaması dolayısıyla anarşiktir. "İç sistemler merkeziyetçi ve hiyerarşiktir. Uluslararası politik sistemlerin parçaları eşgüdüm ilişkileri içinde konumlanır. Şeklen, her biri diğerlerinin hepsine eşittir. Hiçbirine emretme hakkı tanınmamıştır; hiçbiri itaatle yükümlü değildir. Uluslararası sistemler adem-i merkeziyetçi ve anarşiktir" (Waltz, 2015: 112). Bu anarşik ortamda devletlerin esas amacı egemenliklerini muhafaza etmek ve güvenliklerini temin etmektir. Egemenlik ve güvenlik için güç elde etmek gereklidir fakat güç, ulus devletin temel amacı değil amaca ulaşmak için gerektiğinde müracaat edilecek bir araçtır. Gerekçeleri farklı da olsa hem klasik realizmde hem de neorealizmde güç merkezi bir role sahiptir (Arı, 2006: 192-196).

Ancak *Waltz*'a göre, uluslararası sistemin kaotik yapısı güce olaylar, kaynaklar ve aktörler üzerinde tam olarak kontrol imkânı vermez. Sistem içerisindeki en güçlü aktörde diğer aktörleri her konuda ve her zaman kontrol etme gücüne, imkânına sahip

değildir. Ancak bu durum süreçlere müdahale edemeyeceği anlamı da gelmez. Esas güç ise süreçlere müdahale edebilme kapasitesidir. Sonuç ise sistemin yapısı gereği belirsizdir (Özdemir, 2008: 129).

Bir aktörün sahip olduğu kaynaklar onun gücünü ifade etmez, o kaynaklar sadece gücü tanımlamada bir araçtır. Eğer sadece kaynaklardan hareketle güç tanımlansaydı sahip olduğu petrol nedeniyle Arap dünyası, uluslararası sistemde hâkim güç olmalıydı. O halde uluslararası sistemde hâkim güç olabilmek için sistemin dinamikleri üzerinde etkiye sahip olmak gerekir. Dolayısıyla güç sahibi bir aktör olarak, karşılıklı bağımlılığa dayalı sistem içerisinde, en geniş hareket alanına sahip olabilmeli ve diğer aktörlerin kararından da en az etkilenmelidir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan uluslararası sistem, yapı gereği aktörlere ortak avantaj sağlamamaktadır. Zira İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD; Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (IBRD) gibi ekonomik yapılar ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi siyasi yapılar tesis etmiş ve kendisini de bu sistemin merkezine yerleştirerek gücünü askeri, iktisadi kaynakların yanı sıra sistemin yapısıyla da tahkim etmiştir (Özdemir, 2008: 130).

Klasik realistler, devlet davranışlarını insan doğasıyla açıklar. İnsan doğasında diğer devletlere egemen olma arzusu vardır. Neorealistler devlet davranışlarını anarşi ile açıklar. Temelinde egemenliğini kaybetme korkusu vardır. Anarşi ise sistemin eksikliklerinden kaynaklanır. İnsan doğasından hareketle çatışmayı, savaşı açıklayan klasik realizmin barış ve işbirliğinin nasıl olacağına dair bir açıklaması yoktur. Neorealistlerin sistem analizi ise, uluslararası sistemden etkilenen ve onu etkileyen ulus devletlerin çıkarlarını, tercihlerini etkileyen faktörlerin kaynağı ile çıkar ve tercihlerin değişim sebeplerine bir açıklık getirmemiştir (Arı, 2006: 198-207).

Klasik realistler, gücü güvenlik merkezli tanımlar. Güç, güvenliğin temini için diğer aktörler açısından caydırıcılık kapasitesidir. Neorealistlerin güç tanımında uluslararası sistemin yapısına atıf yaparlar. Bir devlet uluslararası sistemin sınırlayıcı yapılarından etkilendiği oranda bir güce sahiptir. Neorealizme göre bir aktörün sahip olduğu yetenekler önemlidir ama gücü tanımlamada yetersizdir. Çünkü uluslararası sistemde aktörlerin yetenekleri diğer aktörlere göre anlam kazanır. Yani yeteneğin varlığı diğer aktörlerle mukayesesinde ortaya çıkar. Sistemde aktörler gücü nispetinde kendilerine hareket alanı oluşturabilirler. Gücü olan aktörler bu sistemin içerisinde karar alma ve

uygulama imkânına sahiptirler. Böylelikle diğer aktörleri yönlendirme, sınırlandırma fırsatlarına sahip olabilirler (Özdemir, 2008: 128).

Neoliberalizm, neorealizmde olduğu gibi Uluslararası Sistemi anarşik olarak tanımlar ve anarşinin sebebini devlet kurumları olarak açıklar ancak neorealistlerin aksine, anarşik ortamda devletlerarasında bir işbirliğinin mümkün olduğunu savunur. Anarşinin, devletlerarasında savaşın önlenmesi için demokrasinin yaygınlaştırılması ve serbest ticaretin önündeki engellerin kaldırılması gerektiğini savunan liberalistler, serbest ticaretin, sınır ötesi ilişkileri geliştireceğini, ulus devlete olan bağlılığı azaltacağını savunurlar. Serbest ticaretle ulaşılan refahın kaybedilme endişesi ve klasik savaşların maliyeti, modern karşılıklı bağımlılığın özünü oluşturmaktadır (Burchill, 2014: 96-97.)

Neoliberalistler, bir güç unsuru olarak iktisadi gücü askeri güce öncelese de varılmak istenen hedef aynıdır. Zira karşılıklı bağımlılık, güç ilişkilerinde yeni bir dönemin habercisidir ve klasik güç mücadelelerinin maliyetinden kaçınarak, mücadelenin yeni enstrümanlarla devam ettirilmesidir (Sancak, 2016: 26-27).

Vestfalya Antlaşması uluslararası ilişkilerde, modern devlet yapılanmasının temellerinin atılması bakımından, bir dönüm noktasıdır. Aynı zamanda birbirlerinin iç işlerine karışmama ve ülkesel sınırları kabul edip buna riayet etme noktasında da karşılıklı bağımlılığın başlangıcıdır. Karşılıklı bağımlılık özellikle 20. yüzyılda daha da artmış, pek çok sözleşmeler imzalanmış ve BM gibi küresel ya da Avrupa Konseyi gibi bölgesel nitelikte uluslararası örgütler kurulmuştur. Bunun yanı sıra siyasi, iktisadi, askeri, teknolojik ya da insan hakları gibi gerekçelerle, ihtiyaç duyulan pek çok alanda yapılan karşılıklı anlaşmalarla devletler taahhüt altına girmişler ve giderek birbirlerine daha bağımlı hale gelmişlerdir. Dolayısıyla ulus devletler gücü uluslararası pek çok örgülle paylaşmak zorunda kalmıştır (Hakyemez, 2004: 196-216).

Soğuk Savaş sonrası dönemde, iletişim teknolojilerindeki fevkalade gelişme ile karşılıklı bağımlılık küresel düzeyde artmış ve bu bağımlılık ilişkisi ulus devletlerin gücünü azaltırken devlet dışı aktörlerin gücünü artırmıştır. Özellikle çok uluslu şirketler, ulus devletlerin ekonomik bağımsızlığını olumsuz etkilemişlerdir (Davutoğlu, 2013: 25).

Neoliberaler de neorealistler gibi sisteme atıfta bulunurlar ve sistemin karşılıklı bağımlılık yönüne dikkat çekerler. Neorealistlerdeki hareket serbestisi gücün göstergesiyken, neoliberalerde bağımlılık derecesine göre güç tanımlanır. Bir aktörün sistem içerisinde üstün bir güç olabilmesi için gücün bütün unsurlarına sahip olması gerekmez. Bunun yerine sistem oluşturarak ve oluşturulan sisteme diğer aktörleri ikna ederek hegomonik güç olmaya erişebilir. Bu noktada neorealistlerin ve neoliberalerin, uluslararası sisteme yoğunlaşması bakımından, güce bakış açılarında bir paralellikten söz etmek mümkündür. Neoliberaler açısından hegomonik gücün inşasında ve devamının sağlanmasında askeri güç, zor kullanmak önemlidir fakat tek başına gücü açıklamak için yeterli değildir. Karşılıklı bağımlılıkta aktörler birbirinden muhakkak etkilenir. Sistemin güçlü aktörleri bile daha az güçlü aktörler tarafından politika değiştirmeye zorlanabilir. Fakat neoliberaler için güç, diğer aktörlerin uyguladığı siyaset dolayısıyla ortaya çıkan maliyetlerden davranış değişikliğine giderek, farklı bir politika takip ederek kurtulabilmektir. Yani kendine dayatılandan kurtulabilme potansiyeline sahip olmak gücün göstergesidir (Özdemir, 2008: 131-133).

Soğuk Savaş'ın bitişini öngöremeyen klasik yaklaşımlara bir eleştiri niteliği taşıyan konstrüktivizm, 21. yüzyılın başlarında uluslararası ilişkilerde önem kazanmıştır. Değişimi merkeze alan konstrüktivizm, kimliklerin ve çıkarların değişmesi ile devletlerin politikalarının da değişeceğini savunur. Uluslararası sistemin normlar tarafından inşa edildiğini savunan konstrüktivistler, bu normların hem devlet politikalarını hem de uluslararası politikayı inşa etmek suretiyle devletlerin dış politikalarına etki edeceğini savunurlar. Dolayısıyla uluslararası ilişkilerin tek aktörü devlet değildir. Güç olarak realist ve liberalistler de olduğu gibi sadece maddi güce odaklanmayan konstrüktivistler, tarihsel arka planın gereğine ve önemine vurgu yaparlar. Tek taraflı çıkara, kazanca değil birlikte kazanmaya önem vermesi onu öncüllerinden ayırır (Boztaş, 2011: 140-141).

Rasyonalistler olarak da nitelendirilen neorealistler ve neoliberaler maddi güç unsurlarına, askeri ve iktisadi güce atıf yaparlarken konstrüktivistler, maddi olmayan unsurların, normatif yapıların, fikirlerin, değerlerin de maddi güç unsurları kadar önemli olduğuna atıf yaparlar. Maddi olmayan bu güç unsurlarının aktörlerin, birey veya devlet, kimliklerini inşa ettiğini, kimliklerin ise çıkarları belirleyerek aktörlerin eylemlerinde

etkili olduğunu savunurlar. Rasyonalistler, aktörlerin çıkarlarının kimliklerden bağımsız ve eyleme geçmeden belirlendiğini iddia ederler fakat stratejik bir alan olarak yorumladıkları uluslararası toplumda, tercih ve çıkarların nasıl belirlendiği hususuna bir açıklama getirmezler. Konstrüktivistler, çıkarların nasıl belirlendiğinin önemli olduğunu, çıkarların belirleyicisinin ise kimlikler olduğunu savunurlar. Aktörlerin ve yapıların birbirini inşa ettiğini savunan konstrüktivistler, aktörlerin kimliklerinin ve çıkarlarının şekillenmesinde etkili olan normatif yapılar, varlıklarını devam ettirebilmek için aktörlerin eylemlerine muhtaçtır. Dolayısıyla toplum, çıkarların gerçekleştirildiği stratejik bir alan değil, aktörlerin ve yapıların birbirini ürettiği inşa edici bir alan olarak yorumlanır (Reus-Smit, 2014: 294-297).

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin dağılmasıyla Orta Asya'da Türk devletleri bağımsızlığını kazanmıştır. Kuruluş aşamasındaki bu ülkelere yardım sağlamak amacıyla fiili olarak bir sosyal yapı ortaya çıkmıştır. Bu sosyal yapıyı belli kurallar dâhilinde sevk ve idare edecek, koordinasyonunu sağlayıp envanterini tutacak bir aktör olarak, başta Orta Asya olmak üzere ihtiyaç olan bölgelere teknik yardımlar yapacak bir kuruluş olarak, Türkiye'nin teknik yardım kuruluşu kimliği ile TİKA kurulmuştur. Türk Dış Politikasındaki değişime paralel olarak kendisine yeni çalışma alanları ve yeni projeler üreten TİKA, bu sürecin interaktif olması nedeniyle yeni iletişim ve etkileşimlerle yeni sosyal ve kültürel yapılar inşa etmektedir (Kardaş ve Erdağ, 2012: 184).

Gücü başka bir aktörle paylaşmayan, egemen ve ulusal bir devletin temeli *Vestfalya Antlaşması* ile atılmıştır. *Vestfalyan Düzen* olarak adlandırılan bu sürecin temeli *Vestfalya Antlaşması* ile atılmış olsa da, 19. yüzyıl sonlarında tekâmül etmiştir. *Vestfalyan Düzen* bir düzensizlik durumundan düzene geçiş durumunun başlangıcı olması açısından önemlidir (Kaygusuz, 2014: 26-27). Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise Avrupa dışında pek çok ulus devlet kurulmuştur. Ulus devletlerin kuruluşu, ulus devletlerin güç unsurlarının incelenmesi hususunda teorik tartışmaları da beraberinde getirmiştir. İdealistler, değerler üzerinden ulus devletleri ele alarak uluslararası alanın inşa edilebileceğini savunurken realistler, egemenlik ve çıkar çatışmasından hareketle güç dengeleri üzerinden uluslararası düzenin tesis edilebileceğini savunmuştur. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren artarak

devam eden ekonomik faktörlerin politika üzerindeki etkisi sonucunda gelişen karşılıklı bağımlılık ile klasik teorilerin ulus devletlere meşruiyet kazandıran yaklaşımları yetersiz kalmış ve yeni eklenen unsurlarla ulus devletlerin güç unsurlarını yeniden tanımlamak gerekmiştir (Davutoğlu, 2013: 16).

Sınırları kesin olarak belirlenmiş olan modern devlet aynı zamanda egemen ve güç uygulama özerkliğine sahip bir devlettir (Kaygusuz, 2014: 36). Güç uygulaması bir başka aktörün varlığına muhtaçtır dolayısıyla aktörler arasında bir güç ilişkisinin olması gerekmektedir (Sancak, 2016: 36). Güç ilişkilerinde ise; gücün uygulama alanı, gücün yelpazesi ve gücün kapsamı önemlidir. Ülke içerisi ve ülke dışı gücün uygulama alanı içerisindedir. En yüksek ödül ile en ağır ceza arasındaki fark ise gücün yelpazesini oluşturur. Bir ülkeye dış yardım yapmakla verilen ödül ile aynı ülkeye nükleer silah kullanma tehdidi arasındaki fark güç yelpazesinin genişliğinin vurgulanması açısından önemlidir. Gücün kapsamını da yine iç ve dış kapsamı olarak değerlendirmek gerekir. Demokratik ülkelerde gücün iç kapsamı darken, otoriter rejimlerde gücün iç kapsamı geniştir. Merkezdeki güçlü ülkeler, gücün daha geniş bir dış kapsamına sahiptirler (Sönmezoğlu, 2000: 162-163).

Bir devletin gücü diğer devletlerle mukayese edilmek suretiyle tespit edilebilir. Bunun için gücün ölçülebilir olması önemlidir. Güç, kaynaklar yönünden değerlendirildiğinde, maddi kaynakların ölçülebilmesi mümkündür fakat güç sadece maddi kaynaklardan müteşekkil değildir (Sancak, 2016: 39). Zira yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren hayatın her alanında meydana gelen hızlı değişim küreselleşmenin itici gücü olmuştur. Ulaşım ve bilişim teknolojilerindeki baş döndürücü gelişmeler, her türlü mobilizasyonu artırmıştır. Soğuk savaşın sona ermesiyle ideolojik bloklaşmaya bağlı sınırların da kalkmasıyla küreselleşme her yönüyle belirginleşmiştir (Kaygusuz, 2014: 44). Küreselleşme ile birlikte gücün maddi unsurlarının yanı sıra maddi olmayan unsurlar da önem kazanmıştır. Maddi olmayan güç, maddi kapasitenin harekete geçirilmesine katkı sağlar. Maddi kapasitenin harekete geçirilmesi ise "kaynakların belirli bir yetenek ve istek ölçüsünde, etki oluşturmakta kullanılan araçlara dönüştürülmesi" (Sönmezoğlu, 2000: 176) ile mümkündür.

Güç analizlerinde gücün etkisinin ölçülebilirliği önemlidir. Bunun için güç analizleri ülkelerin sahip olduğu maddi kapasitelerin toplamı dikkate alınarak yapılmaktadır. Bir

devletin gücünün kapasitesi farklı kriterlerle tasnif edilmiş olsa da yaygın olarak maddi kaynaklar ve maddi olmayan kaynaklar olarak gruplandırılmaktadır. Askeri ve iktisadi kaynakların toplam kapasite içerisinde birincil öncelikte değerlendirilmesi ve daha sağlıklı ölçülebilirlik imkânı vermesi, güç analizlerinde maddi kaynakların tercih edilmesinde etkili olmaktadır (Sancak, 2016: 38). Bir ülkenin güç kapasitesini oluşturan maddi kaynakları öncelikli olarak *askeri ve iktisadi kapasite* ile *nüfus ve coğrafyasıdır*. Maddi kaynaklardan birincil önceliğe sahip olan askeri ve iktisadi gücün niceliksel olarak ölçümü mümkündür. Askeri kapasitenin tespiti açısından bu ölçümler; askeri harcamaların toplamı, askeri personelin toplam sayısı ve toplam silah sayısının belirlenmesiyle mümkün olabilir. İktisadi kapasitenin tespiti açısından gayri safi milli hâsıla ile endüstriyel kapasite önemli veri kaynaklarıdır. Fakat gayri safi milli hâsılası yüksek bir ülkenin, endüstriyel kapasitesi zayıfsa ya da endüstriyel üretim çeşitliliği sınırlıysa bu durum toplam kapasitede zayıflığa işaret etmektedir ki bu da dışa bağımlılığı getirecektir. Gücün maddi kaynaklarından nüfus ve coğrafyanın güç kapasitesine katkılarını toplam nüfus ve toplam yüz ölçümü ile ölçmek mümkün olsa da askeri ve iktisadi kapasiteye göre ikincil sıradadırlar (Sönmezoğlu, 2000: 165-169).

Gücün dinamikleri zaman içerisinde değişmiştir. Geleneksel yaklaşımlarda güç hiyerarşisinin en tepesinde yer alan askeri güç, iletişim teknolojilerindeki gelişmeye paralel olarak güç unsurları çeşitlenmiş olsa da en tepedeki yerini muhafaza etmiştir. Bir devletin ulusal gücü farklı unsurlardan teşekkül etmektedir. Ulusal gücü oluşturan unsurların tasnifi hususunda bir fikir birliği olmamakla birlikte genellikle *maddi unsurlar* ve *maddi olmayan unsurlar* ya da *nicel unsurlar* ve *nitel unsurlar* şeklinde bir tasnif yapılmaktadır (Sancak, 2016: 40-41). Gücün unsurlarına dair literatürde farklı sınıflandırmalar olmakla birlikte, sık rastlanan bir tasnif Morgenthau'nun yapmış olduğu tasniftir. Morgenthau gücün unsurlarını, "...coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askeri hazırlık derecesi ve nüfus nicel unsurları, ulusal moral, ulusal karakter, diplomasinin niteliği ve hükümetin niteliği ise niteliksel unsurları oluşturmaktadır" (Aktaran Arı, 2006: 170). şeklinde bir tasnife tabi tutmaktadır.

Uluslararası ilişkilerin bir disiplin olarak ortaya çıktığı 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren güç üzerine yaklaşımlar kuramsal ve kavramsal bir zemine oturtulmaya çalışılsa da güce yüklenen anlamlar daha da çeşitlenmiştir. Devletin yegâne aktör olarak kabul

edildiği ve askeri gücün öncelendiği realizmle, devlet dışı aktörlerin varlığına ve iktisadi güce de vurgu yapan liberalizm, uluslararası ilişkilerde hâkim kuramlar olmuşlardır. 20. yüzyılın son çeyreğinde özellikle soğuk savaş döneminin iki kutuplu dünyasının sona ermesi, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve çokuluslu şirketlerin etkisi ile egemen ulus devletlerin gücünü sınırlandıran yeni bir döneme girilmiştir. 21. yüzyıla girilirken güç, sert güç ve yumuşak güç kavramı olarak sınıflandırılarak literatürdeki yerini almaya başlamıştır.

1.1.1. Sert Güç Kavramı

Sanayi Devrimi öncesinde ulusal gücün belirleyici unsuru askeri güçtür. Fransız devrimine kadar askeri gücün niteliği önemliyken devrim sonrasında askeri gücün niceliği öne çıkmıştır. İki dünya savaşının kazanılmasında önemli bir yere sahip olan endüstriyel kapasite, askeri güç unsurunun yanı sıra iktisadi gücün de önemini ortaya koymuştur. Dünya savaşları özellikle İkinci Dünya Savaşı gücün, davranışsal ve kaynak gücünden sistemik güce doğru yol almasını zorunlu kılmıştır. İkinci Dünya Savaşı ile kurulan BM sistemi ile iktisadi güç ve enformasyon gücü öne çıkarırken, askeri güç kullanımı sınırlandırılmıştır. *Soğuk Savaş*'ın sonlanmasında askeri güç unsurunun kullanılmamış olması da buna delalet etmektedir. Bilişim teknolojilerindeki gelişmeye paralel olarak bilginin kontrolü ve kamuoyunun yönlendirilmesi ise yeni ve önemli bir güç unsuru olmuştur (Özdemir, 2008: 134-136). Özellikle son dönemdeki değişim, güce dair yeni tanımlamaları ve tasnifleri de beraberinde getirmiştir.

Uluslararası İlişkiler Disiplini içerisinde pek çok teorinin varlığı ve bu teorilerin farklı yaklaşımları sebebiyle güç unsurlarından birisini öne çıkarmaları, gücün kullanma yöntemleri üzerinde farklı yaklaşımlara neden olmuştur. Güç kullanma yöntemini açıklarken tercih edilen sopa ve havuç metaforu, güç kullanımının sert yönüne işaret etmektedir. Havuçla ikna etme ya da ödüllendirme, sopa ile cezalandırma ya da zora başvurma anlatılır. Yüksek maliyeti ve sosyal baskı nedeniyle kullanılması pek tercih edilmese de son çare olarak kullanılmak üzere varlığı hep önemli olan askeri güç, sert gücü oluşturan birinci unsurdur. İkinci sert güç unsuru ise ekonomidir. Küreselleşme ve karşılıklı bağımlılık dolayısıyla ekonomi, önemli bir güç unsuru olmuştur (Sancak, 2016: 58-60). Sert güç, yöntem olarak doğrudan güç kullanmayı, askeri ve iktisadi güç unsurlarıyla, gücün maddi boyutunu kullanarak zora başvurmayı ifade eder.

Klasik realist yaklaşımda güç, bölünmez bir bütün olarak yorumlanmakta ve siyasi gücü oluşturan unsurlar; askeri güç, ekonomik güç ve kanaat oluşturma gücü olarak sınıflandırılmaktadır. Uluslararası ilişkilerde son çare olarak müracaat edilecek olan askeri güç ile en iyi orduyu kurmak, teçhiz etmek için gerekli olan iktisadi güç büyük bir önemi haizdir. Siyaset ile iktisat, güç ile refah bir birlerinin tamamlayıcısı olması nedeniyle güç mücadelelerinde önemli bir unsurdur. Zira siyaset iktisadi, iktisat da siyaseti üretir fakat son tahlilde iktisat siyaset için önemli bir silahtır. Dolayısıyla sermaye ihracı, dış yardım ya da borç verme güç politikalarının birer aracılırlar (Carr, 2010: 152-166) .

Doğrudan kullanılması ya da kullanılma tehdidinde bulunulmasıyla diğer aktörü davranış değişikliğine zorlayan güç, sert güç unsurları olan askeri ve iktisadi güçtür. Askeri gücü kullanmak suretiyle karşı tarafa ciddi zararlar verilir, toprak ve insan kaybına neden olunur. Daha fazla zarara uğramak istemeyen karşı taraf davranış biçimini değiştirir. İktisadi gücü, sert güç unsuru olarak kullanarak, karşı tarafı davranış değişikliğine zorlamanın farklı yolları vardır. Bunlardan en bilinen uygulama ise, bir ülke ekonomisinin çökertilmesine yönelik olarak uygulamaya konulan ithalat ve ihracatın sınırlandırılması ya da tamamen durdurulması durumu yani ambargodur. Bir ülkenin borç ya da kredi imkânının kısıtlanması, piyasaların manipüle edilmesi ile döviz açığı oluşturması, yerli paranın değerinin suni olarak düşürülmesi veya yükseltilmesi suretiyle piyasayı istikrarsızlaştıracak ve siyasi kaos oluşturacak şekilde iktisadi güç uygulamak da sert güç uygulama yöntemidir (Tezkan, 2005: 141).

20. yüzyılın son çeyreğinde yoğunlaşarak hız kazanmış olan küreselleşme, uluslararası ticaret ve finans sektörü ile hızlı bir gelişim gösteren ve hayatın her alanını etkileyen iletişim sektöründeki gelişmeler ulus devletlerin gücünü sınırlandırmıştır. Bu dönemde ulaşım ve iletişim sektöründeki gelişmeye paralel olarak mal, sermaye, bilgi ve insanların mobilizasyonu artmış, uluslararası şirketler ve devlet dışı örgütler güçlenmiş ve özellikle ekonomik konularda devletlerin politika üretme gücü zayıflamıştır. Bu dönemde serbest ticaretin, sermayenin önündeki bütün engellerin kaldırılması temel hedefdir ve bu bağlamda gümrük birliklerinin tesis edilmesi ve Avrupa Birliği (AB) gibi ulus üstü yapılar oluşturulmasıyla ülkelerin sınırları önemsizleşmiş ve ulus devlet gücünü ulus üstü yapılarla da paylaşmak zorunda kalmıştır. Yine iletişim

teknolojilerindeki gelişme, halkların iletişim ve etkileşimini artırırken devletin bilgi üzerindeki kontrolünü, gücünü azaltmıştır. Kısaca küreselleşme, *Vestfalyan Dönemin* yegâne aktörü olan devletlerin gücünü, 20. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak özellikle de son döneminde artarak, uluslararası sermaye, uluslararası ve ulus üstü örgütlerle aşındırmıştır (Hakyemez, 2004: 203-207) .

Küreselleşmenin ulusal devletlerin egemenliğini aşındırdığını savunanlar olduğu gibi bu fikre kuşku ile yaklaşan ve küreselleşmenin merkezdeki kapitalist ülkelerin, ulus üstü kuruluşlarla iş birliği yapmak suretiyle, ulusal devletlerin kontrolü ile geliştiği iddiasında olanlar da vardır. Bunların yanı sıra küreselleşmenin tarihi süreç içerisinde yaşanan bir dönüşüm olduğunu, bu dönüşümle modern devletin egemenlik anlayışında da bir dönüşümün olduğunu fakat özünde egemenlik anlayışının değişmediğini savunan üçüncü bir görüş vardır (Kaygusuz, 2014: 45-46).

Bilgi, önemli bir güç unsurudur ve bilginin paylaşım kanalı olarak medya, geçmişte kamuoyunu etkilemek üzere devlet tarafından kullanılan, devletin imajı için önemli bir unsurken, günümüzde televizyon, internet ve özellikle sosyal medya devlet politikalarının şekillenmesine etki eden bir güç unsuru haline gelmiştir. Uydu teknolojilerinin gelişimine paralel olarak gelişen sosyal medya uygulamaları, uluslararası hukuka aykırı davranışların, hak ihlallerinin, bireysel kullanıcılar tarafından kayıt altına alınarak tüm dünyaya hızlı bir şekilde yayılmasını sağlamaktadır. Devletler, ulusal ve uluslararası kamuoyunda imajının zedeleneceği endişesi ile politika değişikliklerine gitmek zorunda kalabilmektedirler. Bu imaj kaygısı, devlet politikalarında gücün yeni yüzüne, yumuşak güç unsurlarına yönelmenin önemine işaret etmektedir (Özdemir, 2008: 138).

Batı uygarlığı, Vestfalya öncesinin sancılı sürecinden ulus devletler üzerinde bir mutabakata vararak çıkmıştır. Modern dönemin en önemli başarısı olarak görülen ulus devletler, küreselleşme sürecinde gücünü, ulus altı ve ulus üstü örgütlerin yanı sıra çok uluslu şirketlerle paylaşmak zorunda kalmıştır. Bu süreçte sınırları aşındırılan ulus devletler, egemenliklerini de aynı yapılarla paylaşmak zorunda kalmıştır (Emre, 2017).

1.1.2. Yumuşak Güç Kavramı

Neoliberal teorinin öncülerinden olan ve *Robert O. Keohane* ile birlikte karşılıklı bağımlılık üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan *Joseph S. Nye*, yumuşak güç kavramını literatüre kazandırmıştır. Güç kullanma yöntemleri açısından gücü, sert ve yumuşak güç olarak sınıflandırmıştır.

Bir aktörün, başka bir aktörün davranışına etki etmesi üç şekilde ortaya çıkar. Güç kullanımı yoluyla davranışını değiştirmeye zorlamak, iktisadi yöntemlerle ikna etmek ya da bu iki klasik yöntemin dışında bir yöntemle, sahip olunan cazibe ile etkilemek (Sancak, 2016: 78-82).

Yumuşak güç, bir ülkenin kültürü, politik idealleri ve dış politika uygulamalarıyla zor kullanmadan, rüşvete ihtiyaç duymadan yani sopa ve havuca müracaat etmeden istediğini kendine çekebilme yeteneğidir. Cezbedici bir unsur olarak "yumuşak güç, istediğini, zor kullanmak veya para vermek yerine kendine çekme yoluyla elde etme becerisidir" (Nye, 2005: 5).

Sert güç ve yumuşak güç aynı amaca, devletin çıkarlarının gerçekleştirilmesi amacına hizmet etmektedir. "Yumuşak güç, söz konusu devletin, kendi ulusal çıkarlarını, liderlik ettiği ülkelerin ulusal çıkarlarıyla örtüşecek bir biçimde sunabilme ve diğerlerini de hoşnut edecek bir biçimde uygulayabilme kapasitesi" (Sandıklı, 2015: 76) olarak tanımlanmaktadır. Amaca ulaşmak için müracaat edilen kaynak ve tercih edilen araç, yumuşak gücün daha insancıl bir yöntem olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır. Ancak Nye yumuşak gücü, değerler açısından değil uygulanış yöntemi üzerinden ele almakta ve bir güç çeşidi olarak değerlendirmektedir (Sancak, 2016: 90).

Yumuşak güç kavramı, Uluslararası İlişkiler literatüründe kendisine yer edinmeden önce de yumuşak güç uygulamalarının varlığından bahsetmek mümkündür. Örneğin Osmanlı Devleti, bir yeri fethetmeye niyetlenince, önce o yerde yaşayanların gönüllerini fethetmeye çalışmıştır. Tesis ettiği ve başarılı bir şekilde devam ettirdiği vakıf kültürü sayesinde, o bölgeye, tüccarlar ve dervişler göndererek, bölge halkını Osmanlı'nın gelişine hazırlamış ve özellikle Balkanların fethinde bu yöntemi başarıyla uygulamıştır (Karagül, 2013: 87).

Sert güç kaynaklarını kullanmak, yumuşak güç kaynaklarını kullanmaya göre daha çabuk sonuç verir. Fakat onu kullanmanın ve sonuç almanın zorluğu ülkeleri onu kullanmaktan vazgeçirmemiştir. Fransa 17. ve 18. yüzyılda kültürünü ve dilini tüm Avrupa'ya tanıtmış ve Fransızca diplomasi dili haline gelmiştir. 20. yüzyılın ilk yarısında radyolar ve propaganda filmleri, ülkeler ve ideolojileri hakkında olumlu bir imaj oluşturmak maksadına matuf bir işlev görmüşlerdir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, ideolojik kamplaşma ile ortaya çıkan iki kutuplu dünyada, ABD *Marshall Planı* ile ilk kapsamlı yumuşak güç uygulamasını gerçekleştirerek önemli kurumsal birliktelikler sağlamıştır (Yılmaz, 2011: 32).

Güç kullanmanın amacı, bir ülkenin hedefini gerçekleştirmek üzere bir başka ülkenin davranışına etki ederek, o ülkenin davranışını değiştirmektir. Devletlerin hedefi, bu amaca en düşük maliyetle ulaşmaktır. Geçmişte amaca ulaşmak için askeri yöntemlere müracaat edilirken değişimlere paralel olarak askeri yöntemler maliyetli bir yol olmuştur. Toplumsal refahın önem kazandığı *İkinci Dünya Savaşı* sonrası dönemde iktisadi güç öne çıkmıştır. İktisadi güç, askeri güç kullanımına göre daha az maliyetli bir güç uygulama yöntemi olsa da askeri ve iktisadi kapasite yönünden rakipsiz bir devletin, 11 Eylül saldırılarında olduğu gibi terör saldırılarına maruz kalması, yumuşak güce yönelimi artırmıştır (Sancak, 2016: 69-70).

11 Eylül saldırıları sonrasında başlayan ve ABD'nin eskisi kadar güçlü olmadığını öne süren tartışmalara ABD, terörü gerekçe göstererek önce Afganistan'a ve BM kararı olmaksızın Irak'a yaptığı ikinci körfez harekâtıyla karşılık vererek gücünü göstermiş fakat uluslararası kamuoyunda imaj kaybına uğramıştır (Yılmaz, 2011: 33). Clinton dönemi savunma bakan yardımcısı ve bir akademisyen olan Nye'in yumuşak güç çalışmaları, ABD'nin bozulan imajının düzeltilmesi ve farklı güç unsurlarının daha efektif kullanılması adına önemli bir açılamdır.

20. yüzyılda bilim ve teknolojiadaki yaşanan gelişme ve bu gelişmede ABD'nin öncü rolünü üstlenmesi, ABD'nin nükleer silahlanmada rakipsiz olmasını sağlamıştır. Fakat aynı dönemde Batı demokrasilerindeki sosyal değişim, askeri güç kullanmanın sosyal ve siyasi maliyetini de artmıştır. Zira refahını kaybetme endişesi, bir savaş kazanmanın getireceği kazançtan daha önemlidir. Yine küresel ekonomide, askeri güç kullanmanın ülke ekonomisine getireceği riskler, askeri güç kullanımına engeldir. Çünkü küresel

ekonomide askeri güç kullanımı, sermaye sahiplerini, çok uluslu şirketleri yatırımdan vazgeçirebilir. Sermaye çıkışına neden olabilir. Askeri güç unsuru uluslararası politikada hala önemli bir unsur fakat toplumsal değişiklikler, gelişmiş ülkelerde savaşın bedelini artırmıştır (Nye, 2005: 26-28).

Bir ülkenin amacını gerçekleştirme bağlamında sert güç ve yumuşak güç aynı amaca hizmet etmektedir fakat amaca giden yolda kullanılan yöntem farklıdır. Sert güç ile yumuşak güç arasında bir ilişkiden bahsetmek mümkündür. Güçlü bir ordu ve bu güçlü ordunun yenilmezliği fikri, cezbedici bir unsur olarak yumuşak gücü besleyebilir. Sert güç unsuru olan askeri güç bu yönüyle yumuşak güç unsuru olarak ta değerlendirilir. Fakat bu ilişki biçimi durumsaldır. Sert güç unsurunun yanlış kullanımı yumuşak gücü zayıflatabilir. Ayrıca bu ilişki, bağımlı bir ilişki de değildir. Yani, sert güç varsa yumuşak güç bir anlam ifade eder şeklinde de değerlendirilemez (Sancak, 2016: 83-84).

Askeri ve iktisadi yöntemler sert güç bağlamında değerlendirilirken "kurumlar, değerler, kültür ve politikalar" (Çavuş, 2012: 24) yumuşak güç olarak değerlendirilmektedir. Bir ülkenin yumuşak güç kapasitesi, o ülkenin, "...yaratıcı düşüncesi, insan kalitesi ve sosyal sermayesi, özgürlükleri, demokrasisi, refahı, tarihi birikimi, kültürel zenginliği, sanatı, sineması, mimarisi, müziği, eğitim sistemi, bilim ve teknoloji alt yapısı, inovasyon kapasitesi, diplomatik becerisi ve kendini anlatabilme yeteneğinin..." (Sandıklı, 2015: 76) toplamından oluşur.

Devletler amaçlarını gerçekleştirmek için güçlerini tahkim etmek zorundadır. Amaçlar ise belli bir önem sıralaması dâhilinde gerçekleştirilmeye çalışılır. Güvenliğin temini gibi yüksek öneme sahip amaçlar daha ziyade sert gücü ilgilendirir. Güvenlik gibi birincil öncelikteki amaçların gerçekleştirilmesinde yumuşak güç, sert güce göre daha az bir önemi haizdir. Ancak demokrasinin yaygınlaştırılması gibi güvenliğe göre ikincil öneme sahip amaçların gerçekleştirilmesinde, yumuşak güç uygulaması sert güce göre daha iyi, daha olumlu sonuçların alınmasını sağlar (Sancak, 2016: 85).

Yumuşak güç kaynağı olarak toplumsal değişim ve dönüşümlerde önemli bir yere sahip olan kültür, "bir toplumu, topluluğu ya da sosyal grubu karakterize eden, onu diğerlerinden farklı kılan maddi ya da manevi değerler bütünüdür" (Purtaş, 2013: 4). Soğuk Savaşın kazanılmasında, sert gücün yanı sıra yumuşak güç kaynağı olarak

kültürel unsurlar da etkili olmuştur. Zira Soğuk Savaş döneminde, her meslek grubundan pek çok Rus vatandaşı insan hakları ve liberal değerlerin, uygulamaların savunucusu haline gelmişlerdir (Yılmaz, 2011: 32).

Eğitim, sinema, tiyatro, edebiyat ve opera gibi yüksek, üst kültür unsurları ya da film, müzik, dizi, spor faaliyetleri gibi popüler, alt kültür unsurları yumuşak güç kaynaklarıdır. ABD, soğuk savaş döneminde özellikle yüksek kültür unsurlarının etkili kullanımıyla, SSCB'ye karşı yumuşak güç üstünlüğü sağlamıştır. Eğitim, bilimsel alışverişler vesilesiyle öğrenciler, birer kültür taşıyıcısı olarak değerlendirilmiş ve liberal değerlerin transferinde önemli roller üstlenmişlerdir. Soğuk Savaşın silahsız kazanılmasında kültürel öğeler etkili olmuş ve Sovyetler Birliği içeriden çözülmek suretiyle dağılmıştır. Ancak yumuşak güç kaynağı olarak kültürel unsurlar, özellikle popüler kültür, her ülkede aynı etkiyi göstermeyeceği gibi aynı ülke içerisinde de farklı tepkilere, kabul ediş ya da reddedişlere neden olabilir (Nye, 2005: 50-59).

Siyasi değerler, insan hakları ve demokrasi gibi evrensel değerlerin varlığı ve uygulanabilirliği yumuşak güç unsurlarıdır. Bir ülkenin siyasi değerlerinin yumuşak güce dönüştürülebilmesi için diğer ülkeler için cezbedici olması gerekmektedir. Bir ülke için cezbedici olan bir değer, bir başka ülke için tam tersi bir etkiye sahip olabilir. Kültüre göre siyasi değerlerin tesisinde hükümet daha etkin bir role sahiptir. Yine kültürel değişimler daha yavaş fakat daha kalıcı etkiye sahipken siyasi değerlere ait değişimler daha hızlıdır (Sancak, 2016: 99-101).

Yumuşak güç, tehdit ve teşvik yerine çekicilik öğelerini öne çıkarmaktadır. Bunu yaparken kullanılan politik üslup ise önemlidir. Zira kimileri için iyi, doğru olarak yorumlanan bir durum ya da uygulama kimileri tarafından aynı şekilde yorumlanmayabilir. Dolayısıyla kibirden uzak bir üslup ve müzakere bir ülkenin yumuşak gücüne katkı sağlar. Tek yanlı hareket etmek yerine, uluslararası örgütlerle işbirliğine gitmek uygulanan politikaya meşru bir zemin sağlar ve yumuşak güce katkı yapar. Tek yanlı bir yaklaşım, müzakeresizlik ise yumuşak gücü baltalar (Nye, 2005: 65-70).

Dış politika uygulamalarından yumuşak güç unsuru olarak faydalanabilmek için, uygulanan dış politikanın diğer aktörler tarafından meşru görülmesi gerekir.

Dolayısıyla dış politikanın, evrensel değerler olarak nitelendirilen demokrasi ve insan haklarını destekler mahiyette, ona uygun olması gerekir. Bu noktada uluslararası kamuoyunun hassas olduğu her türlü insani yardım ve dış yardım önemli bir yere sahiptir. Kuraklık, kıtlık, deprem ve sel gibi doğal afetler sonrasında ortaya çıkan temel insani ihtiyaçların karşılanmasına yönelik dış politika uygulamaları, bir ülkenin yumuşak gücüne olumlu tesir eden kıymetli uygulamalardır. İç politika uygulamalarının dış politika uygulamalarını destekleyen bir tutarlılığa sahip olması gerekmektedir. İç politika ile dış politika arasındaki uyumsuzluk, karşı taraf için bir güvensizlik anlamına gelir ki yumuşak güçte esas olan cezbetmek olduğu için tutarsızlık, yumuşak güce zarar verir. Ayrıca bir ülkenin yumuşak gücünün var olduğundan bahsetmek için kültür, siyasi değerler ve dış politika uygulamasının bir arada olması zorunluluğu yoktur. Mevcut potansiyelin bir program dâhilinde etkin kullanımıyla sonuç alınabilir (Sancak, 2016: 101-104).

Bilgi çağında, kitle iletişim araçlarının etkisi ile sayıları sürekli artan STK'lar, kamu yararını temsil ettikleri fikrinden hareketle, devletlerin politika yapma süreçlerine etki etmektedirler. Güç kaynakları açısından zayıf olsalar STK'lar, iş dünyası ve politika yapıcılar üzerinde doğrudan ya da kamuoyuna etki etmek suretiyle dolaylı olarak norm oluştururlar. Sınır aşırı faaliyet yapabilen STK'ların yumuşak gücü geçmişten beri var olsa da internet çağının ucuz iletişim imkânlarından faydalanarak daha etkin bir hale gelmişlerdir (Nye, 2005: 92-96).

Nye, yumuşak güç hususunda olumsuz kanaat taşıyanlara ve kamuoyunun karar vericiler üzerinde etkili olmadığını, karar vericilerin kamuoyuna rağmen bir başka ülke ile işbirliğine gidebileceğini savunanlara, 1 Mart Tezkeresini örnek gösterir. Mezkûr tezkere ile ABD'nin hem yumuşak güç uygulamadaki zayıflığının sert güç uygulamadaki maliyetini artırdığına hem de kamuoyunun karar vericilere olan etkisine dikkat çekmiştir (Sancak, 2016: 76).

Devlet ve devlet dışı legal unsurların yumuşak gücü olduğu gibi internet çağının sunduğu ucuz imkânlar, terör örgütlerine de yumuşak güç kazandırmıştır. Zira iyilik ya da kötülük, doğru ya da yanlış bireyin ona yüklediği anlamla ilgilidir ve terör örgütleri kimilerini cezbedebilir (Nye, 2005: 97-98).

Bir ülkenin yumuşak güç imkânlarıyla cazibe merkezi haline gelmesi, o olanaklara ulaşma imkân ve potansiyelinden yoksun ülkelerin insanları için bir nefret ve şiddet sebebi olabilmektedir. Zira bu ülke insanları, kendi imkânsızlıklarının sebebini, merkezdeki müreffeh ülkelerin uyguladıkları politikalar sebebiyle ülkelerinin sömürülmesi ile izah etmektedirler. Sahip olduğu yumuşak güç ile çekim merkezi olan bir ülke aynı zamanda düşman da çekebilmektedir (Tezkan, 2005: 142).

Sancak (2016: 104), yumuşak güç kavramı çerçevesinde Nye'e getirilen eleştirileri dört başlıkta toplamaktadır. 1- ABD'nin dünya liderliğinin devamını temin etmek adına bir alt yapı oluşturmak amacına yönelik olarak kurguladığı gerekçesiyle yapılan eleştiriler. 2- Yumuşak güçle sert güç arasında keskin sınırlara sahip, siyahla beyaz gibi bir ayırım yapmanın mümkün olmayacağını, güç uygulamalarında gri alanların da olduğu fikrinden hareketle getirilen eleştiriler. 3- Yumuşak güç, ABD hedeflerinin gerçekleştirilmesi amacıyla çıkar merkezli ele alındığı ve muhatap ülkelere yaklaşım açısından yumuşak güç kavramının kibirli bir imaj oluşturduğu eleştirileri. 4- Yumuşak güç kavramına dair bir birinden farklı tanımlar yapması dolayısıyla eleştirilmiştir.

Ölçülebilirliği hususunda henüz bilimsel bir metot geliştirilememiş olan yumuşak güce Köse (2014: 33) tarafından getirilen bir başka eleştiri ise şöyledir. 5- Kavramın tanımlanmasında merkezi bir yere sahip olan *cazibenin* çerçevesinin belirsizliği, yumuşak gücün kavramsallaştırılmasına dair bir eksikliklerdir.

Yumuşak gücün uygulama ve denetimi, sert güçte olduğu gibi, doğrudan hükümet kontrolü olmadığı için daha zordur. Yumuşak gücün uygulamasında kamu diplomasisi önemli bir role sahip olmakla birlikte, yumuşak güç uygulamalarında hükümet dışı unsurlar da önemli bir role sahiptirler. Yine sert güç uygulamalarında kısa zamanda ve doğrudan sonuç almak mümkünken yumuşak güç uygulamalarında ise, daha uzun zamanda ve dolaylı sonuç almak mümkündür ve ölçülebilirliği zordur. (Yılmaz, 2011: 36)

1.2. Dış Politika Kavramı

Devletlerarası ilişkilerde, devletlerin varoluşu kadar bir geçmişe sahip olan dış politika ancak Birinci Dünya Savaşının yıkıcı etkisi sonrasında tartışmaya konu olabilmıştır.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında akademik düzeyde bir ilgiye mazhar olan dış politika, ABD'de önce hukukçuların, ardından enstitülerin ve siyaset bilimcilerin incelediği bir alan olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde yoğun teorik tartışmalara konu olmuştur (Kürkçüoğlu, 1979: 309-310). 20. yüzyıl ilk çeyreğine kadar uluslararası ilişkiler ve dış politikayla alakalı nitelikli çalışmalar yapılmamıştır. Alanla ilgili ilk akademik çalışmalar Birinci Dünya Savaşı sonrasında başlamıştır (Arı, 2001: 3).

Modern dış politika çalışmalarının geleneksel kökenlerini 17. ve 18. yüzyıllarda başlayan değişim ve dönüşümle ilişkilendirmek mümkün olsa da Birinci Dünya Savaşı sonrasına kadar dış politika faaliyetleri hükümdarların ya da devlet yönetme bilgisini haiz diplomatların tekelindedir. Dış politika, Uluslararası İlişkiler disiplininin içerisinde İkinci Dünya Savaşı sonrasında yoğun teorik tartışmalara konu olmuştur. Büyük yıkımlara sebep olan iki dünya savaşının sonrasında, savaşların sebeplerinin ortaya konulabilmesi, öngörülebilirliği ve önlenebilirliği üzerine öncelikle ABD'de olmak üzere, pek çok ülkede dış politika araştırmaları yoğunlaşmıştır (Özcan, 2014: 330-331).

Sosyal bir canlı olan insanların birlikte yaşarken karşılaştıkları sorunların çözümü amacıyla yürüttükleri bir faaliyet olan politika, gücü ve gücün merkezini ele geçirme mücadelesidir. Bu mücadeleyi uzlaşma ya da çatışma ile açıklamak mümkünse de çatışan çıkarların uzlaştırılması süreci olduğunu vurgulamak gerekir. Bu bağlamda liberaller, politikayı işbirliği ve çıkarların uyumlu hale getirilmesi süreci olarak yorumlarken realistler, çıkarların çatışması olarak değerlendirirler (Arı, 2001: 10-11).

Realist kuramcılardan *Hans Morgenthau* politikayı, güç mücadelesi olarak tarif eder. Devletler kendilerini hangi kanıtlarla ifade ederlerse etsinler dış politikanın bir güç ve çıkar mücadelesinden ibaret olduğunu savunur (Donnelly, 2014: 76).

Literatürde sık kullanılan dış politika kavramının tanımı üzerinde bir uzlaşma olmamakla birlikte dış politika; "Bir devletin başka bir devlete veya devletler ya da daha geniş anlamıyla uluslararası alana karşı izlediği politika..." (Kürkçüoğlu, 1979: 311) şeklinde tanımlanmaktadır.

Devletin dış politikasına dair karar alma ve alınan kararı, bir program dâhilinde uygulamaya çalışarak hedefe ulaşmayı amaçlayan bir süreç olarak dış politika, "devletin politika yapıcılarının, uluslararası sistemdeki diğer devletler veya uluslararası aktörlere dönük olarak geliştirdiği stratejiler, planlı davranış kalıpları ve hedefe ulaşma çabalarının bütünüdür" (Gözen, 2006: 3).

Bir ülkenin dışa yönelik politik, iktisadi ve hukuki davranışlarının bütününe kapsayan dış politika; "Devlet aktörlerinin etkide, tepkide ve karşılıklı etkileşimde bulunduğu faaliyetler" (Evans ve Newnham, 2001: 161). şeklinde tanımlanmaktadır. Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğünde ise dış politika; "Bir devletin, ulusal çıkarlarının şekillendirdiği amaçlara ulaşmak için diğer devletlerle ve uluslararası kurumlarla girdiği diplomatik, siyasi, ekonomik ve hukuki ilişkileri kapsayan politika" (Dağ, 2004: 214). olarak tanımlanmaktadır.

Dış politika pek çok farklı faktörün tesiri ile şekillenmektedir ve dış politika iç politikadan tamamen bağımsız değildir (Özcan, 2014: 324). Dış politika coğrafya, doğal kaynaklar gibi kalıcı unsurların, endüstriyel yapı, askeri yapı gibi değişken unsurlar ile nüfus, karar vericiler ve liderler gibi insani unsurların toplamı ile şekillenmektedir (Evans ve Newnham, 2001: 161-162).

Uluslararası İlişkiler, Uluslararası Politika ve Dış Politika kavramları arasında net bir anlam farklılığının olmamasından dolayı aynı konu üç kavramla da karşılanmakla birlikte bu üç kavram arsında nüanslar vardır. Uluslararası politika dış politikayı da kapsayan bir anlamda kullanılırken, uluslararası ilişkiler kavramı her ikisini de kuşatan daha geniş bir kapsama sahiptir. Bu bağlamda dış politikaya dair bir başka tanım şöyle yapılmaktadır. "...dış politika, uluslararası siyasal sorunlara bir devletin veya genel olarak devletlerin amaçları, hedefleri ve davranışları açısından bakar, bir devletin uluslararası sisteme veya diğer devletlere karşı tutumunu inceler" (Arı, 2001: 21). "Bir ülkenin, kendi sınırlarının ötesine karşı izlediği politika, o ülke açısından "dış politika"dır; daha geniş bir açıdan (sistem açısından) bakıldığında ise bir "uluslararası ilişki"dir" (Kürkçüoğlu, 1979: 312).

Uluslararası politika ve dış politika, uluslararası ilişkilerin alt dallarıdır. Uluslararası politika, uluslararası sistemin yapısı ve işleyişini açıklamaya çalışırken dış politika,

sistemin esas aktörü olan devletlerin sistem içerisindeki davranışlarını inceler. "Dış politika, devletlerin uluslararası sistem içinde yetkili organ ve temsilcileri aracılığıyla, esas itibarıyla diğer devletlere yönelik olarak izledikleri siyaset ve davranışların tümü..." (Tayfur, 2009: 73). şeklinde tanımlanmıştır. Bu bağlamda dış politika, ilişkilerin merkezinde devletin olduğu, resmi niteliğe haiz ve dışa yönelik bütün faaliyetlerdir (Tayfur, 2009: 74-78).

Küreselleşmenin etkisi ile iç ve dış ayırımı netliğini kaybederek flulaşmış olsa da dış politikaya dair çalışmaların her iki yönü de dikkate alınması gerekmektedir. Zira kararlar içeride alınmış olsa da uygulama alanı dışarıya olan dış politika, çıkar çatışmalarının, güç mücadelelerinin yaşandığı bu alanda güç dengelerini gözetmek zorundadır. Öte yandan politika yapıcılarının ülkenin gücünü, imkânlarını da hesap ederek politika üretmek zorunda oldukları bir alandır (Gözen, 2006: 6-7).

Askeri, iktisadi, siyasi-sosyal unsurların toplamı ulusal gücü oluşturmaktadır ve bunlardan birinin eksikliği ulusal güçte zaafa yol açar. Ulusal güç ise Uluslararası Sistemle sürekli etkileşim halindedir. Dolayısıyla politika yapıcılar tarafından alınacak olan dış politikaya yönelik kararlar hem ülkenin iç dinamiklerini hem de Uluslararası Sistemin dinamiklerini, dengelerini dikkate almak zorundadır (Oran, 2002: 33).

1.3. Dış Yardım Kavramı

Dış yardım, yardım yapan ve yardım alan devletler arasında gerçekleşir. Bunun için öncelikle tüm kurumlarıyla teşekkül etmiş devletlerin olması gerekmektedir. Uluslararası ilişkilerin temel aktörleri olan modern ulus devletler, otuz yıl savaşlarını bitiren ve uluslararası siyasal sistemin temeli olan *Vestfalya Antlaşması* ile doğmuşlardır (Arı, 2001: 14). Dolayısıyla dış yardımlar ulus devletlerin ortaya çıktığı *Vestfalya Antlaşması* sonrası dönemin dış politika inşa etmeye yönelik araçlarıdır ve dış yardımlar fiilen İkinci Dünya Savaşı'nın öncesinde de vardır. Marshall yardımları dış yardımların kurumsal kimlik kazanmaya başladığı bir uygulama olması nedeniyle önemlidir. Fakat dış yardımların teorik boyutları 1960'lı yıllarda *Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'nün* (OECD) çalışmalarıyla şekillenmiştir (Akçay, 2012: 10). Ancak İkinci Dünya Savaşı tarihi bir kırılma dönemi olarak dış yardımların kurumsallaşmasına zemin hazırlamıştır (Tabak, 2016: 38).

Verici ve alıcı iki aktör arasında gerçekleştirilen ve bir güç ilişkisini de ifade eden dış yardım, "bazı amaçlara ulaşmak için yardımın bir politika aracı olarak kullanıldığı bir iktisadi devlet yönetme sanatı tekniğidir" (Evans ve Newnham, 2001: 163).

Sermaye ihracı, dış yardım ya da borç verme güç politikalarının birer aracıdır ve klasik savaşların yerine daha sofistike iktisadi yöntemlerin ikame edilmesidir. Dolayısıyla bir ülkeye borç ya da kredi vermek suretiyle iktisaden nüfuz etmek, devamında siyaseten de nüfuzu getirmektedir (Carr, 2010: 166-169).

Önemli bir dış politika açılımı olan dış yardım olgusuna uluslararası ilişkiler disiplininde farklı yaklaşımlar mevcuttur. Dış yardımı realistler, devletin çıkarı ve ittifak arayışlarıyla açıklarken liberaller, dünya çapındaki eşitsizlikleri gidermek için ahlaki bir mesuliyet olarak değerlendirmektedirler. Konstrüktivistler ise dış yardımları, sosyal yapı ve kimlik üzerinden ele almaktadırlar (Aslan, 2016: 76).

İki dünya savaşının yaşandığı 20. yüzyılın ilk yarısında yardımlar, güvenliği merkeze alan güçler dengesi çerçevesinde bir seyir izlemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Marshall yardımları çerçevesinde kurumsallaşan dış yardımlar, OECD'nin kurulmasıyla farklı bir boyut kazanmıştır. Bu dönem, yardımların gelişmiş ülkelerin kontrolünde ve planlanarak yönetildiği yeni bir dönemdir. 1990'lı yıllar dış yardımlar hususunda yeni sahalar açan siyasi gelişmelerin olduğu bir dönemdir. Soğuk Savaşın sona ermesi ve SSCB'nin dağılmasıyla Doğu Avrupa, Kafkasya ve Orta Asya'da bağımsızlığını kazanan yeni devletler ortaya çıkmıştır. Bu devletlerin siyasi, iktisadi ve sosyal dönüşümleri, bu dönem dış yardımlarının ana konusunu oluşturmuştur. Yine bu dönemde sıcak çatışmaların yaşandığı Doğu Avrupa ve Afrika ülkeleri ile ABD'nin operasyonlarına maruz kalan Irak ve Afganistan gibi ülkeler, yardımların yöneldiği bölgeler olmuştur (Akçay, 2012: 12-13).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dış yardımlar, yeni kurulan uluslararası denge üzerinden şekillenmiştir. Yardım alan ülkeler açısından dış yardımlar, savaş sonrası dönemin iktisadi yetersizlikleri içerisinde kalkınma için önemli bir ihtiyaçken diğer taraftan iki kutuplu dünyada bir taraf belirleme tercihidir. Yardım yapan ülkeler içinse kendi politik hedefleri doğrultusunda bir dünyanın oluşturulmasına katkı sağlamak ve yardım yaptıkları ülkeleri kendi değerleri doğrultusunda dönüştürme isteğidir. Bu bağlamda dış

yardımların görünen yüzünde demokrasi, sosyal eşitlik, insan haklarını geliştirmek, kalkınmayı teşvik etmek olsa da bütün bunların merkezinde dış politik çıkar vardır (Aslan, 2016: 76-77).

Dış yardımların uluslararası düzeyde belli bir disiplin içerisinde sürdürülmesi için ilk adım İkinci Dünya Savaşı devam ederken atılmıştır. İkinci Dünya Savaşı şartları içerisinde savaşın ortaya çıkardığı olumsuzlukların giderilmesine katkı sağlamak için, 1943 yılı sonunda *Birleşmiş Milletler Yardım İdaresi* (UNRAA) kurulmuştur (Akçay, 2012: 28).

İkinci Dünya Savaşıyla iktisadi bir buhran yaşayan Avrupa'nın komünizm tehdidiyle siyasi bir buhrana sürüklenmemesi için demokratik rejimlerin ve piyasa ekonomisinin desteklenmesi gerekmiştir. Avrupa ülkeleri İkinci Dünya Savaşı sonrasında iktisadi ve sosyal yönden bitme noktasına gelmiştir. Yardım edilmediği takdirde SSCB'nin nüfuz alanının genişleyeceği ve komünist partilerin iktidarı ele geçireceği endişesi, ABD'yi çözüm arayışına itmiştir. *Marshall Planı* olarak bilinen ve Avrupa ülkelerini düştükleri ekonomik buhrandan çıkaracak olan dış yardımlar, ABD Dışişleri Bakanı *General Marshall* tarafından bir çözüm olarak üretilmiştir (Gönlübol ve Ülman, 2014: 220).

Marshall yardımlarının organizasyonu için 1947 yılında İngiltere ve Fransa'nın öncülüğünde Avrupa'da on altı ülkenin bir araya gelmesiyle oluşturdukları *Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü* (OEEC), dış yardımların organizasyonu hususunda ilk bölgesel örgüttür. 1965'te *Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı*'na (UNDP) dönüşecek olan *Genişletilmiş Teknik Yardım Programı* (EPTA) 1949'da kurulmuştur. OEEC'nin devamı niteliğindeki OECD'nin Eylül 1961'de kuruluşu, dış yardımların yönetim süreçlerinin sistemleştirilmesi açısından önemlidir. Dış yardımların daha etkin, verimli kullanılması ve karar vericilere veriler oluşturmak için OECD bünyesinde *Kalkınma Yardımları Komitesi* (DAC) kurulmuştur. (Akçay, 2012: 28)

Sömürgeciliğin sona ermesi ile bağımsızlığını kazanan az gelişmiş ülkelere kurumsal düzeyde kalkınma yardımları sağlamak için 13 Ocak 1960'ta *Kalkınma Yardımları Grubu* (DAG) kurulmuştur. Bağış yapan ülkelerin, bağış yaptıkları gelişmekte olan ülkelere yönelik istişari bir organizasyon olan DAG, OECD'nin Kalkınma Yardımları Komitesiyle (DAC) birleşmiştir (Aslan, 2016: 77). Dış yardımların kurumsal bir kimlik

kazanması İkinci Dünya Savaşı sonrasına denk gelmektedir. Savaş sonrası oluşan iki kutuplu dünyanın güç mücadelelerinden birisi de dış yardımlar üzerinden yürütülmüş ve piyasa ekonomisi ile planlı ekonominin, kapitalizmle sosyalizmin mücadelesi dış yardımlar üzerinden soğuk savaş bitimine kadar devam etmiştir.

DAC dış yardımı; “devletler, yerel hükümetler ve diğer idari ajanslar gibi resmi organizasyonlar tarafından ekonomik kalkınmayı ilerletmek ve geliştirmekte olan ülkelerde refah düzeyini artırmak amacıyla başka bir ülkeye, sivil toplum örgütlerine ve uluslararası organizasyonlara en az %25’i hibe olarak verilen resmi kalkınma yardımlarıdır”(OECD’den aktaran Üçkuş ve Kendirci, 2012: 61).şeklinde tanımlamıştır.

Dış yardımların temel aktörleri olan devletler BM, IMF ve IBRD gibi uluslararası aktörler aracılığıyla da yardım faaliyetlerinde bulunmaktadır (Evans ve Newnham, 2001: 164). Resmi kalkınma yardımları iki taraflı yardımlar veya çok taraflı yardımlar şeklinde gerçekleştirilmektedir. İki taraflı yardımda, yardımı yapan devlet doğrudan yardım alacak devlete yardımı gerçekleştirirken çok taraflı yardımdaysa yardımı yapan devlet, yardımı uluslararası fonlara yapmakta ve bu yardım uluslararası fonlar marifetiyle ihtiyacı olan ülkelerdeki projelerin finansman sorununun çözümünde kullanılmaktadır. Uluslararası fonlara yardım yapan ülkeler, yaptıkları yardımı herhangi bir koşul ileri sürmeksizin tasarruf hakkını uluslararası fonlara bırakabilirler ki bu yardımlar temel kaynaklar olarak isimlendirilmektedir. Ya da yapılan yardımın belli fonlarda kullanılması şartını getirebilirler ki bu yardımlar da şartlı kaynaklar olarak isimlendirilmektedir (Kaşıkçı, 2016: 465).

1950’li yıllarda dış yardımın gerekliliği tartışma konusudur ve az gelişmiş ülkelerin kalkınmasında dış yardımın gerekliliği vurgulanmaktadır. Zira az gelişmiş ülkeler kalkınma için gerekli olan yeterli tasarruf düzeyine erişememektedirler. Dolayısıyla büyümeyi, kalkınmayı getirecek yeterli yatırımı yapamamaktadırlar ve kişi başına düşen gelir düşük kalmaktadır. *Yoksulluk Tuzağı* olarak teorileştirilen bu paradokstan çıkmanın yolu ise dış yardımlardır (Karagöz, 2010: 2). Böylece az gelişmiş ülkelerin yaşadığı kalkınma sürecindeki bu iktisadi yetersizliği, yardım alan ülkenin belli bir kalkınma hızına erişmesine, *kalkış aşamasına* kadar dış yardımlarla desteklemek gerekmektedir (Üçkuş ve Kendirci, 2012: 58).

Yugoslavya'nın çözülmesi ve 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla bağımsız devletler olarak ortaya çıkan ülkelerin iktisadi, siyasi dönüşümlerinin gerçekleştirilmesi 90'lı yıllarda dış yardımların esas gündemini oluşturmuştur. Bu dönemde yardımların niceliği kadar niteliği de öne çıkmıştır. Ekim 1991'de gerçekleştirilen DAC toplantısında kalkınma yardımlarının nasıl değerlendirileceğine dair esaslar ortaya konmuş ve yardımların etkin ve verimli bir şekilde sürdürülebilirliği amaçlanmıştır (Üçkuş ve Kendirci, 2012: 63-64).

1990'lı yıllarda dış yardımların yoğunlaşmasında STK'ların dış yardım sürecine katılımının artması etkili olmuştur. Genellikle insani, vicdani amaçlı olan STK yardımlarını tetikleyen husus ise SSCB'nin dağılması ve Yugoslavya'nın çözülmesidir. STK'lar Orta Asya, Doğu Avrupa, Balkanlar ve Kafkasya'da etnik kimlik, tarih ve kültür gibi değerler üzerinden yardım faaliyetine katılmıştır (Akçay, 2012: 15). Bu durum toplumun ve devletin dış yardımlara bakışını da inşa etmiş ve insani yardımların da kalkınma yardımlarında olduğu gibi kurumsallaşmasına katkı sağlamıştır (Tabak, 2016: 42).

Küresel yardımların kurumsallaşması ve kalkınmada insan unsurunun merkeze alınmasında *Binyıl Kalkınma Hedefleri* merkezi bir yere sahiptir. 2000 yılında New York'ta yapılan *BM Binyıl Dünya Zirvesi* sonuç raporu dış yardımların uygulanmasına rehberlik etmesi açısından önem atfedilen bir rapordur. Zirveye katılan ülkelerin imza etmesiyle resmîyet kazanan *Binyıl Kalkınma Hedefleri*, 2000 sonrası dönemde dış yardımlar hususunda bir kılavuz niteliğindedir (Kaşıkçı, 2016: 472).

*Binyıl Kalkınma Hedefleri*yle gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında bir ortaklık hedeflenmiştir. Bu yardım ortaklığı vesilesiyle gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasına katkı sağlayarak fakirlik oranını azaltmak ve daha yaşanabilir bir dünya hedeflenmiştir. Bu hedefleri gerçekleştirmek içinse 8 ana hedef, 18 alt hedef ve 48 gösterge tanımlanmıştır (Tepebaş, 2010: 39).

Bahse konu 8 ana hedef "aşırı yoksulluk ve açlığı ortadan kaldırmak, herkes için temel eğitim sağlamak, kadınların konumunu güçlendirmek ve toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirmek, çocuk ölümlerini azaltmak, anne sağlığını iyileştirmek, HIV/AIDS, sıtma ve diğer salgın hastalıklarla mücadele etmek, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması,

kalkınma için küresel ortaklıklar gerçekleştirmek" (Tabak, 2016: 40-41). olarak belirtilmiştir.

Yapılan yardımların kaynaklarının tutulması, analizi, istatistikî veriler haline getirilmesi yardımların sonraki süreçlerde daha etkin, verimli kullanılmasına ışık tutsa da 2000'li yıllarda dış yardımlar konusunda aktörlerin çoğalması, yardımların çeşitlenmesi neticesinde sistem dışında, bağımsız yardım projelerinin birbiriyle çakışmasına neden olmuştur. Çok taraflı, düzensiz yardımlar sistemin işleyişinde sıkıntılara sebep olmuş ve yardımların etkin kullanımı sorunu çözülememiştir. Bu bağlamda OECD'nin öncülüğünde 2005'te Paris'te yardımların etkinliğinin temini hususunda bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Yardım sağlayan ve yardım alan ülkenin yardım sürecinde karşılaştıkları sorunların çözümü ve etkin bir yardımın gerçekleştirilebilmesi için *Paris Yardım Etkinliği Deklarasyonunda* beş esas belirlenmiştir. Bu beş esas şunlardır; sahiplenme, paralellik, uyum, sonuç odaklı yönetim ve karşılıklı hesap verebilirlik (Akçay, 2012: 28-29).

Sahiplenme; Yardım alan ülkenin, kalkınma stratejisini bütün kurumlarıyla benimseyip tabana yayması ve donör ülkenin teknik desteği ile planlama ve projelendirmenin yapılması hedeflenmiştir. Aynı zamanda bu süreç yardım alan ülkenin liderliği ile yürütülmesini öngörmektedir. *Paralellik*; dış yardım yapan ülkenin yardım önceliği ile yardım alan ülkenin kalkınma önceliğinin paralellik arz etmesidir. *Uyum*; yardım alan ülkelerdeki yardım kaosunun önüne geçebilmek için donör ülkelerin yardım programlarının birbiri ile uyumlu olması gerekmektedir. Böylece tekrar ve benzer yardım faaliyetlerinin maliyetinden kaçınmak ve yardımların etkinliğini artırmak mümkündür. Bu konuda donör ülkelerin kendi içlerindeki uyumu kadar alıcı ülkelerin işleyişine de dikkat etmeleri ve uyum sağlamalarının önemi belirtilmektedir. *Sonuç Odaklı Yönetim*; yardım alan ve veren taraflardan elde edilen sonuçların değerlendirilmesi, sonraki yardımlar için doneler sağlanması ve karar vericilerin yeni politikalar üretmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bunun için ölçülebilir yatırımlara ağırlık verilmelidir. *Karşılıklı Hesap Verebilirlik*; yardım veren ve yardım alan her iki ülkenin karşılıklı olarak kamuoyunu ikna edip desteğinin sağlanabilmesi için yardımların kullanımı hususunda şeffaf davranması ve yardımların verimliliği hususunda hesap verebilmesini hedeflemektedir (Üçkuş ve Kendirci, 2012: 67-72).

Gana'nın başkenti Akra'da Eylül 2008'de gerçekleştirilen *Akra Forumunda* dış yardımlarda gelişmeler ele alınmış ve dış yardımlarda bir ilerlemenin sağlanabilmesi için STK ve özel sektör dâhil olmak üzere toplumun tüm kesimlerinin dış yardım sürecine katılmasına vurgu yapılmıştır (Akçay, 2012: 30).

Gelişmiş ülkelerde dış yardımlar, İkinci Dünya savaşı sonrasında kurumsal bir kimliğe kavuşurken Türkiye'de dış yardımlar, Soğuk Savaş sonrasında kurumsal bir kimlik kazanmıştır. Soğuk savaş öncesi dönemde ise kurumsallıktan uzak tekil yardım örneklerinden bahsetmek mümkündür.

Bir vakıf medeniyeti olan Osmanlı Devleti hilafetin de merkezi olması nedeniyle Osmanlıya bağlı olsun ya da olmasın Müslüman halklara yardımı bir görev bilmiştir. Ayrıca halkı Müslüman olan ülkelerin sömürgeleşmesine engel olmak için dış yardımlar gerçekleştirmiştir. Osmanlı'nın yardımı sadece dindaşları ile sınırlı da değildir. Endülüs Emevi İmparatorluğunun çöküşüyle İspanya'dan göç etmek zorunda kalan Yahudilerin ülkeye kabulü ve iskânı da Osmanlı Devleti yardımları bağlamında önemlidir. İrlanda'da 1845-1849 yılları arasında yaşanan ve *Büyük Felaket* olarak adlandırılan kıtlık döneminde Sultan Abdülmecit'in 1847 yılında göndermiş olduğu erzak yardımı Osmanlı devletinin gayr-i Müslim toplumlara yapmış olduğu yardımlardan bir başkasıdır (Akçay, 2012: 47-53).

Osmanlı Devleti din, dil ve etnik kimlik ayrımı yapmadan yardım yapmakla birlikte bir İslam ülkesi ve hilafetin merkezi olması nedeniyle İslam ülkelerine özel önem atfetmiştir. Benzer bir durumu cumhuriyet döneminde de görmek mümkündür. Başbakan Menderes zamanında Cezayir'in, Fransa'ya karşı bağımsızlık mücadelesi verdiği dönemde yapılan silah yardımı (Akçay, 2012: 58) bu bağlamda değerlendirilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinin büyük bir bölümünde yardım alan ülke durumundadır. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrasında *Marshall Planı* çerçevesinde ABD'den yardım almak suretiyle dış yardım uygulamalarına alıcı ülke olmak vasfı ile dâhil olmuştur (Öztürk ve Öztürk, 2012: 33).

Türkiye ilk defa 5 Haziran 1985 tarihinde Turgut Özal hükümeti zamanında yardım eden ülke olarak bir dış yardım programı başlatmış ve bu kapsamda *Devlet Planlama Teşkilatı* marifetiyle Gambiya, Gine, Gine-Bissau, Moritanya, Senegal, Somali ve Sudan'a 10 milyon ABD doları dış yardım gerçekleştirmiştir. Fakat Türkiye'de dış yardımlara dair bir planlamadan bahsedebilmek için 1990'lı yılları beklemek gerekir. Türkiye'nin dış yardımlarını organize edecek resmi bir kurum olarak TİKA'nın kuruluşuna kadar olan süreçte dış yardımların kurumsallaşmasından ve kurumsal manada bir dış politika aracı olarak kullanılmasından bahsetmek mümkün değildir. Soğuk Savaş döneminde tarihi bağları ile bir ilişki tesis edemeyen Türkiye, Soğuk Savaşın sona ermesiyle balkanlarda ve Orta Asya'da bağımsızlığını kazanan ülkelerle dış yardımlar üzerinden bir yakınlaşma tesis etmeye çalışmış ve bunun için TİKA'yı kurmuş olsa da bu sürece hazırlıksız yakalanmıştır. Zira 90'lı yıllar Türkiye için istikrarsız koalisyon hükümetleri dönemidir (Aslan, 2016: 88-89).

Türk dış yardımlarının bir program dâhilinde geniş bir coğrafyaya yayılması 2000'li yıllara rastlar. TİKA'nın Dışişleri Bakanlığında alınarak müstakil bir bakanlığa bağlanması, 1999 Marmara depremi ile toplumda ortaya çıkan yardımlaşma hassasiyetinin neticesi olarak STK'ların daha dinamik bir sürece doğru evrilmesi ve Türk dış politikasındaki gelişmelere paralel olarak gerçekleştirilen Afrika açılımı politikası, Türk dış yardımlarında yeni bir dönemin işaretleridir (Akçay, 2012: 78).

BÖLÜM 2: TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE TÜRKİYE'NİN YUMUŞAK GÜÇ KAYNAKLARI

2.1. Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri

Osmanlı Devletinin devamı olan ve düşünce dünyası Osmanlının son döneminde şekillenmiş bir siyasi kadro tarafından kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlının son döneminde olduğu gibi güç dengesini takip ederek ondan yararlanmış ve kendisine doğrudan yönelmiş bir tehdit yoksa savaflara girmeyerek varlığını sürdürmek istemiştir. Rejim olarak Osmanlıdan farklı bir yol tutan fakat devlet olarak Osmanlının devamı niteliğindeki Türkiye, Osmanlının zayıf döneminde takip ettiği güç dengesini gözetken, statükocu ve dengeci politika anlayışını sürdürmüştür (Oran, 2002: 19-23).

Osmanlı eğitim sistemi içerisinde yetişen ve 1878'den sonra yaşanan toprak kayıplarına şahit olan kurucu kadro, ulus devletin varlığını devam ettirebilmesi için statükocu bir politika takip etmiştir. Dört tarafı düşmanlarla çevrili olma algısı ve bölünme korkusu, karar vericilerin tutumları üzerinde etkili olmuştur (Purtaş, 2013: 7).

Türk Dış Politikasının temel ilkeleri statükoculuk ve batıcılıktır. Sevr'e karşı revizyonist bir politika olarak Kurtuluş Savaşını başlatan Türkiye, Lozan Antlaşması ile statükocu bir döneme girmiştir. Statükoculuğun alt ilkesi olarak da denge politikasını uygulamıştır. İkinci Dünya Savaşına kadar Doğu-Batı arasında denge politikası uygulayan Türkiye, savaş döneminde ise, Batı-Batı arasında denge politikasını uygulamıştır. Kurtuluş Savaşı sonrasında dışa yönelecek imkânlardan yoksun olan Türkiye'nin temel hedefi, ulus devleti güçlendirmek, savaş yorgunu ülkenin yaralarını sarmak, batılılaşmak, modernleşmek adına gerekli reformları yapmaktır. 1923'ten itibaren mevcut durumu *yurtta sulh, cihanda sulh* söylemiyle formüle eden Türkiye, istiklaline kastedilmediği müddetçe dışa yönelmemeyi ve sınırlarını muhafaza etmeyi ilke edinmiştir (Oran, 2002: 47).

Türk Dış Politikasına yön veren siyasi kadro, Türkiye'nin yakın tarihinde yaşanan Birinci Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyetin kurulması gibi önemli kırılma noktalarına şahitlik etmiştir. Yaşanılan bu tecrübeler ise, Türk Dış Politikasının oluşmasında karar vericilerin kararlarına etki etmiştir. Bu bağlamda Lozan Antlaşması

ile ortaya çıkan mevcut durumun muhafaza edilmesine önem verilmiş ve Avrupa'da Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan yeni düzeni devam ettirmek isteyen statükocu devletlerin politikasına destek verilmiştir. Kendisine yönelebilecek tehlikeyi önlemek için ise Balkan ülkeleri ve Ortadoğu ülkeleri ile paktlar oluşturmak suretiyle sorunları barışçı yollardan çözmek istemiştir (Özçelik, 2010: 254).

Türk Dış Politikasında, Kurtuluş Savaşı dışında da statükonun istisnaları vardır. Bu istisnaları ise, 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi, 1939 Hatay Meselesinin Türkiye'ye ilhakı yoluyla çözüme kavuşturulması, 1950-53 Kore Savaşına asker gönderilmesi, 1974 Kıbrıs Çıkarması, 1980 ve 90'larda Kuzey Irak Çıkarması ve 1993'te Somali'ye, 1994'te Bosna'ya, 1999'da Kosova'ya ve 2001'de Makedonya asker göndermek şeklinde sıralamak mümkündür. Fakat Kurtuluş Savaşı hariç tutulduğunda, Montrö Boğazlar Sözleşmesi ve Hatay'ın ilhakı, uluslararası hukuka uygun olarak meşruiyet zemini üzerinde ve silah kullanmaksızın başarılmıştır. Kıbrıs çıkartması, bir sınır dışı harekât olması ve silah kullanılması nedeniyle farklılık arz etse de 1960 Garanti Antlaşması kapsamında Türkiye'nin garantörlük hakkını kullanması çerçevesinde bir uygulama olması dolayısıyla uluslararası hukuka uygundur. Kuzey Irak'a yapılan harekâtlar ise başlangıçta Irak'la varılan bir anlaşmaya istinaden devamında ise ABD'nin açık desteği, Irak hükümetinin sessiz kalmasıyla devam ettirilmiştir. Sıcak takip niteliği taşıyan Kuzey Irak Harekâtı dışında kalan Kore'ye, Somali'ye, Bosna'ya, Kosova'ya ve Makedonya'ya asker gönderilmesi ise uluslararası örgütlerin organizasyonunda gerçekleştirilen sınır ötesi görevlendirmelerdir (Oran, 2002: 48).

Türk Dış Politikasının temel ilkelerinden bir diğeri ise batıcılıktır. Batı denildiğinde bahse konu olan bir coğrafya değil, bir düşünce dünyasıdır. Batı, rasyonalist ve kapitalist bir uygarlığın adıdır. Batıcılığın Türk Dış Politikasının temel ilkelerinden biri olmasında ise Cumhuriyetin kurucu kadrosunun, İttihat ve Terakki çizgisinden gelen milliyetçi ve batıcı bir kadro olması önemli bir etkidir (Oran, 2002: 49-50).

Bu bağlamda Türk Dış Politikasının kökenlerini, fikri temellerini Osmanlının son döneminde bulmak mümkündür. Batılı değerlerin Osmanlıya girişi, 19. yüzyılın ilk yarısında Tanzimat Fermanıyla başlamış, Islahat Fermanı, I. ve II. Meşrutiyetle devam etmiştir. Bu dönemdeki gelişmelere paralel olarak Osmanlı Devleti iktisadi olarak kapitalizmin, siyasi olarak ise liberal batılı değerlerin tesiri altında kalmıştır.

Cumhuriyetin kurucu kadrosu da dâhil olmak üzere Osmanlı son dönem aydın ve bürokratlarının düşünce dünyasının şekillenmesinde Tanzimatla başlayan bu süreç etkili olmuştur (Ateş, 2006: 32).

Bu sürecin devamı olarak Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı dil, tarih ve kültüründen uzaklaşarak, yönetici elitlerin batılılaşmasıyla, tavandan tabana bir dönüşüm gerçekleştirmiştir (Oran, 2002: 21). Bu bağlamda kurucu kadro, ulusal çıkarların Batılı olmayı gerektirdiği fikrinden hareketle Osmanlı dönemine ait kurum ve değerlerden kurtulmak adına kurumsal dönüşümlerle Batıya yönelişi kurumsallaştırmıştır (Yetim, 2011: 456).

Batıcılık, Türk Dış Politikasında salt çıkar merkezli, güvenlik gerekçesine matuf bir denge arayışına binaen gerçekleşmemiş, Osmanlı son döneminde başlayan, İttihat ve Terakki çizgisi üzerinden Cumhuriyetin kurucu kadrosu ile devam eden batılılaşma çabalarının neticesi olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin Batı ile olan kurumsal bağlantılarını, örneğin Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) üyeliğini, realist bir yaklaşım Sovyet tehdidine bağlı bir güvenlik, denge arayışıyla açıklasa da Osmanlı son döneminden beri devam eden batılılaşma çabası da bu sebebe eşlik etmektedir. Türkiye'nin AB'ne üyelik hedefi de iktisadi, siyasi sebeplerin yanı sıra batılılaşma, modernleşme sürecini hızlandıracak bir enstrüman olarak yorumlanmıştır (Erol ve Ozan, 2011: 25-26).

Soğuk Savaş döneminde, Sovyet tehdit algısı, güvenlik gerekçesiyle Batıya entegre olmayı hedefleyen Türkiye, 1952'de NATO'ya üyeliğinden sonra Ortadoğu'da ABD ile birlikte hareket etmeye başlamıştır. Bu birliktelik neticesinde 1955'te Türkiye öncülüğünde kurulan Bağdat Paktı, bölge ülkelerini Türkiye'ye karşı cephe almaya iterken, Türkiye'yi de daha fazla batıya yöneltmiştir (Yetim, 2011: 457). Bu dönemde Batıcılık, Batılı kurumlarda yer alabilmek adına *aktif taraflılık* şeklinde ölçsüz bir yönelime neden olmuş (Şahin M., 2010: 12) ve Türkiye'nin Batıya tek yönlü bağımlılığı, iktisadi, askeri ve siyasi bağımlılığı da beraberinde getirmiştir. Bu bağımlılığın en somut örneği ise, Cezayir'in bağımsızlığı oylamasında, Türkiye'nin tavrında görülmüştür (Yetim, 2011: 458). Ulusal Kurtuluş Savaşı ile bağımsızlığına kavuşan bir ülke olarak Türkiye, bağımsızlık mücadelesi verirken gizlice silah yardımında bulunduğu Cezayir'e (Akçay, 2012: 58), BM'de yapılan bağımsızlık

oylamasında, çekimser oy kullanmak suretiyle Fransa'ya destek vermesi, Batıya bağımlılık seviyesine işaret etmektedir.

1960'larda Kıbrıs Sorunu çerçevesinde özellikle *Johnson Mektubu* bağlamında batının takındığı tavrı Türkiye'de hayal kırıklığına neden olurken, Batıya eleştirel bir yaklaşım ve alternatif arayışlar başlamıştır (Gönlübol ve Ülman, 2014: 331-332). İktisadi zorunluluklar ya da Kıbrıs sorununda olduğu gibi Batının takındığı tavrın yarattığı hayal kırıklığından ve yalnızlıktan kurtulmak adına Türk Dış Politikasında, Batı dışı yönelişler olmuştur. Fakat bu arayışlar, Türkiye'nin Batı karşısında konumunu kuvvetlendirmeye yönelik denge arayışlarıdır (Yetim, 2011: 454).

1974 Kıbrıs Harekâtı sonrasında ABD'nin Türkiye'ye ambargo uygulaması, 1973 petrol krizinin getirdiği iktisadi sorunlar, Türkiye'nin Batıyla kriz yaşamasına neden olurken İslam dünyasıyla temas kurmasına zemin hazırlamıştır. Bunun en somut örneği ise Türkiye'nin 1976 senesinde İslam Konferansı Teşkilatına üye olmasıdır (Yetim, 2011: 459). Türkiye'nin 1970'lerin sonlarında Afrika ülkeleri ile temas kurması da aynı şekilde Kıbrıs Meselesinde destek bulma arayışına yönelik bir çalışmadır (Oran, 2013: 140).

İç politikadaki değişim ve dönüşüme paralel bir seyir izleyen dış politika, 1980'lerde Türkiye'de başlayan iktisadi, siyasi ve sosyal dönüşümün tesirinde bir gelişim göstermiştir. Türkiye 1990'larda iktisadi ve siyasi krizlerle uğraşmak zorunda kalmış ve bu dönüşümü gerçekleştirememiş (Duran, 2009: 387) fakat 1980'lerde Türk Dış Politikasının belirlenmesinde esas etken olan güvenlik unsurunun yanına, iktisadi unsur da eklenmiş ve İslam dünyasıyla iktisadi karşılıklı bağımlılık çerçevesinde bir ilişki kurulmuştur (Yetim; 2011: 460).

Ak Parti iktidarına kadar Türk Dış Politikasının iki temel ilkesi olan batıcılık ve statükoculuk aynı çizgide devam etmiştir. Batıcılık, ABD ile geliştirilen ilişkiler çerçevesinde devam ettirilirken statükoculuk, 1990'larda başlayan değişimin devamı olarak Ak Parti, aktif bir dış politika anlayışını tercih etmiş ve özellikle Ortadoğu ile ilişkiler noktasında geçmişten farklı bir yol tutmuştur (Oran, 2013: 134).

2.2. Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası

20. yüzyılın son çeyreğinde çok uluslu şirketlerin doğuşuyla iktisadi ayağını, iletişim sektöründeki devrim niteliğindeki gelişmelerle teknolojik ayağını ve Soğuk Savaşın sona ermesiyle siyasi ayağını tamamlayan küreselleşme ile Batının karşısında siyasi, ideolojik ve iktisadi bir güç kalmamıştır (Oran, 2006: 204).

Askeri, iktisadi, sosyal ve siyasi/ideolojik bir cepheleşmenin adı olan Soğuk Savaş, iki Almanya'nın birleşmesi, Doğu Avrupa ülkelerinin demokratikleşmesi ve Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla sona ermiş ve liberal değerlerin merkezi ve taşıyıcısı durumundaki Batı, komünist Doğuya karşı başarıya ulaşmıştır (Baharçipek, 2006: 67).

Soğuk Savaşın sona ermesiyle Dış Politikasını Doğu-Batı çatışması üzerine kurmuş olan Türkiye'nin jeostratejik önemi 1990'lı yıllarda azalmış fakat sonraki yıllarda ABD'nin Avrasya'daki enerji kaynaklarını denetleyebilmesi ve Batı'ya güvenli bir şekilde nakledebilmesi için yeniden önem kazanmıştır. Soğuk Savaş sonrasında hegemonik güç olma arzusundaki ABD, NATO'nun askeri gücüne ihtiyaç duymuş ve NATO içerisinde güçlü bir orduya sahip olan Türkiye, ABD açısından önem arz etmiştir. Ortadoğu'da kullanacağı keşif gücü ve İsrail'in güvenliği için Türkiye'nin jeostratejik öneminden istifade etmek istemiştir (Oran, 2006: 231).

Soğuk Savaş sonrasında Türkiye için Avrasya kuşağında bölgesel güç olma potansiyeli ortaya çıkarmıştır. Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla Orta Asya'da yeni Türk devletleri bağımsızlığını kazanmış ve Türkiye'nin bölgede önemli bir rol oynamasının önü açılmıştır. Soğuk Savaş sonrasında, Doğu-Batı cepheleşmesi bağlamında, Türkiye'nin azalan stratejik önemi Orta Asya ve Kafkasya'da yeni kurulan devletlerle önemli hale gelmiştir. İlgili ülkelerle kuracağı ilişkiler vesilesiyle bölgede etkinliğini artırma fırsatı yakalayan Türkiye, bölgede mevcut enerji kaynaklarının Batıya ulaştırılmasında kritik bir önemi haizdir (Baharçipek, 2006: 72-73).

Fakat Türkiye, Soğuk Savaş sonrasına iktisadi sıkıntıları, terör sorunu ve istikrarsız hükümetleri dolayısıyla hazırlıksız yakalanmıştır. Soğuk Savaşın sona ermesi ile Türkiye'nin dış politikadaki en önemli kartı olan jeostratejik önem azalırken, Osmanlıdan beri devam eden denge politikası, küreselleşme ile beraber Batının yegâne

güç olduğu yeni dünyada sürdürülemez olmuştur. Fakat Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'nin yakın coğrafyasında çıkan çatışmalar, Türkiye'nin jeostratejik önemini, bu coğrafyaya dair planları olan ABD'ye yeniden hatırlatmıştır (Oran, 2006: 238-239).

Dış politika iç politikadan bağımsız değildir ve iç politikadaki değişim ve dönüşüme paralel bir seyir izler. 1980'lerde Türkiye'de iktisadi, siyasi ve sosyal dönüşümler başlamış olsa da 1990'larda Türkiye'nin iktisadi ve siyasi krizlerle uğraşmak zorunda olması dönüşümü sonuçsuz bırakmıştır. Yine Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte ortaya çıkan fırsat ve tehditler Türk Dış Politikasını dönüşüme zorlamış olsa da iç politikadaki sorunlar bu dönüşümün gerçekleştirilmesine izin vermemiştir (Duran, 2009: 387). Çünkü Türkiye'de 1990'lı yıllar, Batı ile yapısal uyumu sağlamak maksatlı özelleştirmelerin yapıldığı, IMF reçeteleri ile ekonomik krizlerin tedavi edilmeye çalışıldığı bir dönemdir (Oran, 2006: 216).

1999 Helsinki Zirvesinde Türkiye'ye aday ülke statüsü verilmesi ile başlayan süreç iç ve dış politikada dönüşüm sürecinin önünü açmış (Duran, 2009: 396) ve Ak Parti iktidara geldikten sonra gerçekleştirdiği AB uyum reformlarıyla da dış politikanın iç politikayı inşasını sağlayarak bir dönüşüm gerçekleştirmiştir (Duran, 2009: 388).

Soğuk Savaşın sona ermesi ile Türkiye, Osmanlıdan beri devam eden Sovyet tehdit algılamasının sona ermesi ile güvenlik gerekçesiyle ABD'ye muhtaç olma algısından kurtulmuştur. 2001 iktisadi krizinden çıkan Türkiye, Orta Asya ve Balkanlarla 1990'lardaki gibi ilgilenmemiştir. Zira Balkanlarda AB öncülüğünde bir düzen kurulmuş, Orta Asya'da ise Rusya Federasyonu gerçeği anlaşılmıştır. 11 Eylül sonrası ABD'nin, Ortadoğu'da saldırgan tutumu ve koşulsuz İsrail destekçiliği bölgede itibar kaybetmesine neden olmuştur. Diğer taraftan Soğuk Savaş sonrasında Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da bir güç boşluğu oluşmuştur. Ak Parti ise bölgeyi kültürel olarak kendisine yakın hissetmektedir. İhracatın önemli bir kısmı da bu bölgeye yapılmaktadır. Bölge ülkeleri açısından bakıldığında ise Türkiye'nin AB'ne aday bir ülke olması, bölgede güçlü bir orduya sahip olması ve Ak Parti yöneticilerinin Müslüman ve demokrat kimlikleri Türkiye'nin yumuşak güç unsurları olarak bölgede kabul görmüştür (Oran, 2013: 131-132).

2002 sonrası Türk Dış Politikası, iç ve dış gelişmelerin zorlaması ile tarihi, iktisadi, kültürel ve stratejik gereklilikleri çerçevesinde yeni bir medeniyet söylemi ile farklı eğilimleri harmanlayarak çok yönlü, çok boyutlu bir dış politika inşa etmeye yönelmiştir. "Yeni bir medeniyet söylemi, Türkiye'nin dünyadaki yerini ve kimliğini Batıcılık, Yeni-Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük gibi siyasi akımların ana argümanlarını içeren yeni bir sentezle anlama çabasıdır. Bu yeni dış politikada, AB ve ABD ilişkiler Batıcı yanın, Balkanlar ve Ortadoğu boyutuyla Yeni-Osmanlıcı unsurun, İslam dünyasıyla geliştirilen ilişkiler yönüyle İslamcı yanın ve son olarak Orta Asya boyutuyla Türkçü ögenin harmanlandığı ileri sürülebilir" (Duran, 2009: 389). Bu bakış açısı, Avrupa Birliğine üye olma idealinden vazgeçmeden İslam dünyası ile entegre olmayı hedeflemiştir.

Çok yönlü proaktif dış politika uygulamalarının ilk örnekleri, 1990'ların sonunda İsmail Cem'in dış işleri bakanlığı döneminde başlatılmış fakat uluslararası ortamın ve ulusal olanakların uygun olmaması ve uygun bir program oluşturulamaması dolayısıyla uygulamaya konulamamıştır (Oran, 2013: 140).

Ak Parti dönemi Türk Dış Politikasının teorik zemininin oluşmasında Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu faktörü etkili olmuştur. Bu bağlamda dönemin Türk Dış Politikası, bir vizyona sahip olarak, tutarlı ve sistematik bir çerçeve içerisinde, yeni bir diplomasi ve söylem ile Türkiye'nin yumuşak gücünü bölgeye yaymak isteyen bir anlayış olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlayışın gerçekleştirilebilmesi için takip edilecek yol ise; güvenlik ve demokrasi, komşularla sıfır sorun politikası, proaktif ve önalıcı diplomasi, çok yönlü dış politika ve ritmik diplomasi ilkelerinin hayata geçirilmesidir (Oran, 2013: 139).

Dünyada meydana gelen değişimin yanı sıra sahip olduğu coğrafya, devraldığı tarihi miras ve kültürün bir gereği olarak Türkiye, uluslararası aktörlerle ilişkilerini çeşitlendirip, zenginleştirmek amacıyla *çok yönlü* dış politika uygulamalarına yönelmiştir. Böylelikle *tek yönlü* dış politika uygulamasının veya başka bir merkeze göre politika belirlemenin getireceği, ülkenin araçsallaştırılması veya tek yönlü bağımlılık gibi zaafardan kurtulmak istemiştir. Bunun yerine karşılıklı bağımlılık çerçevesinde, Türkiye'nin kendi amacını gerçekleştirmek üzere Batı ve diğer uluslarla araçsal bir ilişki kurmayı hedeflemiştir. İç politika ve dış politikanın birbirini inşa ettiği

fikrinden hareketle aktif bir dış politikanın gerçekleştirilebilmesi için, iç sorunların çözüme kavuşturulması ve dış politikanın da buna hizmet etmesi sağlanmaya çalışılmıştır (Oğuzlu, 2009: 44).

Ön alıcı bir yaklaşım olan *Proaktif Dış Politika*, çatışmasız bir ortama ihtiyaç duyduğundan *Komşularla Sıfır Sorun* ilkesi önkoşuluyla uygulanabilir (Oran, 2013: 140). Komşularla olan sorunların çözülmesinde ya da komşuların üçüncü ülkelerle olan sorunlarının çözülmesinde hatta günümüzde sorunlar, karşılıklı bağımlılık ve küreselleşme ile küresel bir etkiye sahip olduğundan, Türkiye'ye uzak bir başka coğrafyada, henüz sorun ortaya çıkmadan, sorunun çözümü için arabuluculuk yapmaya ve sorunun çözümünde inisiyatif almaya yönelik dış politika uygulamasıdır (Oğuzlu, 2009: 45). *Ritmik Diplomasi* ve *Arabuluculuk* unsurlarıyla tamamlanan *Proaktif Dış Politika*'nın bir gereği olarak Türkiye, BM başta olmak üzere uluslararası örgütlerde aktif rol alarak etkin olmaya çalışmıştır (Güder ve Mercan, 2012: 62). Bu bağlamda 2008'de yapılan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) geçici üyeliği seçimlerinde kullanılan 192 oyun 151'ni alması, geliştirilen ikili ilişkiler ve proaktif dış politikanın bir sonucu olarak başarılmıştır (Karagül, 2013: 87).

Proaktif dış politika anlayışıyla küresel düzeyde meydana gelen sorunlara müdahil olarak etkin olmak isteyen Türkiye, kendi bölgesinde güçlü olmak zorundadır. Bunu gerçekleştirebilmek içinse önce komşularıyla olan sorunlarını çözebilmelidir. Küresel düzeyde proaktif bir dış politika uygulayabilmenin şartıysa, bu ilişkilerde ayak bağı olabilecek sınırdaşlarla olan sorunların çözülmesi yani *Komşularla Sıfır Sorun* politikasının hayata geçirilmesidir (Güder ve Mercan, 2012: 64).

Oran, Ak Parti döneminde Türk Dış Politikasında meydana gelen değişikliklere dair tartışmaları üç başlık çerçevesinde değerlendirmiştir (2013: 194). Bunlar; Türkiye'nin eksen kayması yaşadığına dair yapılan eleştiriler, İslam toplumlarının demokratikleşmesinde model ülke olabileceği hususu ve Yeni-Osmanlılık tartışmalarıdır. Yukarıda da bahsedildiği üzere Duran (2009: 389) bu tartışmaları, iç ve dış dinamiklerin zorlamasıyla Türkçülük, İslamcılık, Yeni-Osmanlılık ve Batıcılık gibi ana akımların harmanlanması ile yeni bir dış politika inşası olarak yorumlamaktadır. Küreselleşme ve Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan fırsatlar ve riskler karşısında Türkiye'nin yeni bir pozisyon alması olarak değerlendirmektedir.

Eksen kayması tartışmaları ise, Cumhuriyet kurulmadan önce başlamış olup Türkiye'nin, yurt içinde meydana gelen siyasi, iktisadi değişikliklere veya Uluslararası Sistemde meydana gelen değişikliklere paralel olarak, kendi çıkarlarına uygun olarak geliştirdiği dış politika açımları, yönelimleridir. Türkiye'nin Müslüman, demokrat ve bu dönemde dünyayı saran ekonomik krize rağmen gelişen bir ekonomiye sahip olması ve AB'ne aday bir ülke olması bölge için model ülke olarak gösterilmesine neden olmuştur. Tanzimat sonrasında Osmanlının dağılmasını önlemeye yönelik bir fikri akım olan Osmanlıcılık, Türk Dış Politikası açısından Soğuk Savaş sonrasında Yeni-Osmanlıcılık olarak tekrar gündeme gelmiştir. Soğuk Savaş sonrasında Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya'da oluşan boşluk sonrasında bu bölgeye dair yapılan çalışmalar Yeni-Osmanlıcılık olarak değerlendirilmiştir (Oran, 2013: 194-196).

2.3. Türkiye'nin Yumuşak Güç Kaynakları

Nye (2005: 7), yumuşak güç kavramını ilk kez, ABD'nin askeri ve iktisadi gücünün yanında, yumuşak güçte de en güçlü devlet olduğu fikrinden hareketle, Amerikan gücünün düşüşte olduğu fikrini tartışmak amacıyla kaleme aldığı, 1990 yılında yayımlanan *Bound to Lead* adlı kitabında tartışmıştır.

Nye, yumuşak gücün kaynaklarını üç başlık altında değerlendirmiştir (2005: 20). Bunlar; *kültür, siyasi değerler ve dış politikadır*. Kültürü, yüksek kültür ve popüler kültür olarak ele almakta ve başkaları için cezbedici olma şartına bağlamaktadır. Sahip olunan siyasi değerlerin cezbedici olabilmesi içinse, iç ve dış politika uygulamalarında ona uygun, tutarlı davranma ön koşulunu öne sürmektedir. Dış politikanın yumuşak güç kaynağı olabilmesi için meşru bir zemine ve ahlaki bir temele oturması gerektiğini belirtmektedir.

Sert güç ve yumuşak güç, bir ülkenin hedeflerini gerçekleştirmek üzere uygulamaya koydukları ve aynı amaca hizmet eden fakat farklı yöntemlerin tercih edildiği güç politikalarıdır. Yumuşak güç uygulayacak olan *kaynak* konumundaki ülkenin iletmek istediği *mesaj* ile mesajın ulaştırılması düşünülen *alıcı* ülkenin düşüncelerinin birbiri ile uyumlu olması gerekmektedir ki böylelikle yumuşak güçte başarı sağlanabilir. Kaynak ve alıcının beklentilerinin örtüşmesi gerekmektedir (Çavuş, 2012: 26).

Tarih ve kültür, yumuşak gücü etkileyen faktörlerden birisidir. Hun İmparatorluğundan Türkiye Cumhuriyetine, geniş bir coğrafyada, uzun bir tarih ve engin bir devlet geleneğine, tecrübesine sahip olan Türkiye, kendi kültür, medeniyet dünyasında önemli bir yumuşak güce sahiptir (Çavuş, 2012: 29).

Kimliğin hem kaynağı hem de yansıması olan kültür, bir toplumu diğerinden ayıran maddi ve manevi değerlerin toplamıdır (Purtaş, 2013: 4). Düşünme ve yapma biçimi olarak kültürün kendi içinde bir bütünlüğü vardır ve bir toplumun diğerinden farkını ortaya koyar. Dünü bugüne aktaran en önemli unsur olan kültürün yansıması dilde, sanatta ve sosyal tarih niteliğinde olan edebiyatta görülür. Ancak kültür dil, sanat ve edebiyatla sınırlı değildir. Kültür, bir milleti millet yapan ve onu diğerinden ayıran bütün farklar ve aynı zamanda benzer yanlar ve ortak değerlerdir ki o ortaklıklar üzerinden bir yapı inşasına kapı aralayan yumuşak güç kaynağıdır (Heywood, 2013: 151). Bu bağlamda Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya, Ortadoğu ve Afrika ortak tarih, kültür, dil ya da din üzerinden Türkiye'nin yumuşak güce sahip olduğu geniş bir coğrafyadır.

Türkiye'nin kendisini dünyaya iyi ve doğru anlatmak adına yaptığı tanıtım programları, öğrenci değişimleri ve temel amacı Türkiye'nin tanıtımı, Türk kültürünün yansıtılması olmasa bile televizyon dizileri kültürel etkileşim faaliyetleri kategorisinde değerlendirilmektedir (Çavuş, 2012: 31).

Popüler kültürün bir yansıması olan Türk dizi ve sinema filmlerinin, Türk kültürünü yansıtma biçimi açısından ciddi eleştirilere konu olsa da Arap dünyasında ve Balkanlarda önemli bir izleyici kitlesine ulaşması, Türkiye'nin tanınırlığını ve görünürlüğünü etkileyerek Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağlamıştır. Ayrıca dizi ve sinema filmlerinin tesiri ile Ortadoğu ülkelerinden her yıl on binlerce insan Türkiye'yi ziyaret etmektedir (Köse, 2014: 46-47). Diğer taraftan yumuşak güç edinimi açısından önem atfedilen Türk dizileri Balkanlar ve Ortadoğu'dan sonra Kuzey Afrika ve Latin Amerika ülkelerinin yanı sıra Hindistan, Pakistan, Endonezya ve Singapur gibi Asya ülkelerinde de yoğun talep görmüştür. 300 milyon doları aşan ihracat rakamıyla ABD'den sonra ikinci en yüksek dizi ihracatını gerçekleştiren Türkiye, Türk dizileri ile yumuşak gücünün etki alanını genişleterek 150 ülkeye giriş yapmıştır (www.ntv.com.tr, 2017).

Dış yardımlar, Türkiyenin yumuşak gücüne katkı sağlayan önemli bir unsurdur. Türk yardım kuruluşu TİKA, Orta Asya, Kafkasya, Doğu Avrupa ve 2005 sonrası dönemde Afrika ülkelerinde yardımlarını yoğunlaştırmıştır. Dış politika yapıcılarının dili, kimliği ve kültürel yönleri dış politika uygulamalarına da etki etmiş dil, tarih, kimlik ve kültürel öğeler üzerinden yürütülen faaliyetler yardım alan ülkelerin hassasiyetlerine özen gösterilerek kalkınmalarına katkı sağlamış, sosyal ve kültürel ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır. TİKA, yapmış olduğu yardımlarla doğrudan halka temas ederek yaşanan zaman ve mekan ile birlikte tarihi ve kültürü de inşa etmektedir. Osmanlı Devletinin yıkılması ile inkıtaya uğrayan ilişkilerin yeniden kurulmasını da sağlamaktadır. Tarih, kültür ve dil bağı olan toplumlar arasında yeni bir iletişim dili inşa ederek dış politika alanının genişlemesine katkı sağlamaktadır. (Kardaş ve Erdağ, 2012: 182)

Türkiye'nin, *modern politik değerlere* sahip olması ve o değerlerle yönetilmesi kendi coğrafyasında model ülke olarak benimsenmesine neden olmakta ve yumuşak gücüne katkı sağlamaktadır (Çavuş, 2012: 28).

Küreselleşmenin siyasi ayağının da tamamlandığı anlamına gelen Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte Batının etki alanının genişlemesinin önünde bir engel kalmamış (Oran, 2006: 204) ve küreselleşmenin temel dinamikleri sayılan liberal demokrasi, piyasa ekonomisi, temel hak ve özgürlükler gibi değerler hâkim modern değerler olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında Orta Asya, Kafkasya, Balkanlar ve Ortadoğuda meydana gelen güç zaafı modern siyasi ve iktisadi değerlere sahip Türkiye'nin jeopolitik önemini ortaya çıkarmıştır. 1999 Helsinki Zirvesinde Türkiye'ye aday ülke statüsü verilmesiyle başlayan süreçte yapılan anayasal, yasal reformlar, modern devlet yapısında bir dönüşümü sağlamıştır. 1999 ve 2001 ekonomik buhranı ile çöken Türkiye ekonomisi, yapısal iktisadi reformlarla modern bir ekonomik yönetime kavuşturulmuştur. Hâkim paradigmaya uygun, modern siyasi ve iktisadi bir yapıya sahip olan Türkiye, ılımlı İslam anlayışıyla dünyanın özellikle de bölgenin ilgisini cezbeden bir yumuşak güce kavuşmuştur (Sandıklı, 2015: 95-96).

Türkiye'nin AB'ne aday bir ülke olması, bölgede güçlü bir orduya sahip olması ve Ak Parti yöneticilerinin Müslüman ve demokrat kimlikleri Türkiye'nin yumuşak güç unsurları olarak yakın coğrafyada kabul görmüştür (Oran, 2013: 132). Türkiye'nin

bölgedeki yumuşak gücü, laik, seküler bir zemin üzerine oturmuş olan küresel sisteme entegre olmuş siyasi ve iktisadi sistemini, Müslüman kimliğinden vazgeçmeden uygulaması olarak yorumlanmaktadır (Köse, 20: 53).

1990’larda Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan fırsat ve riskler, Türk Dış Politikasında bir değişimi zorunlu kılsa da Türkiye’nin iç sorunları nedeniyle bu değişim gerçekleştirilememiştir (Duran, 2009: 387). Dönemin sonlarına doğru Dış İşleri Bakanı İsmail Cem tarafından proaktif dış politika uygulamalarına yönelik bir arayış başlasa da iç ve dış şartların uygun olmaması dolayısıyla başarısız olmuştur (Oran, 2013: 140). Ak Parti’nin iktidara gelmesiyle birlikte AB uyum yasaları çerçevesinde gerçekleştirilen reformlar, iç ve dış politikada bir dönüşüm süreci başlatmış (Duran, 2009: 387) ve bu süreçle birlikte proaktif bir dış politika anlayışı uygulama imkânı bulmuştur. Yukarıda da bahsedildiği gibi çok yönlü dış politika, proaktif diplomasi çatışmasız bir ortama ihtiyaç duyduğundan komşularla sıfır sorun ilkesi ön koşulu ve yumuşak güç yöntemi bir program dâhilinde, Türkiye’nin yumuşak gücünün bölgeye yayılması şeklinde uygulanmıştır. Yeni diplomatik usul ve ritmik diplomasi ile Orta Asya, Kafkasya, Balkanlar ve Ortadoğu’da meydana gelen anlaşmazlıklarda, çatışmalarda arabuluculuk rolleri üstlenerek Türkiye’nin dış politikadaki güvenilirliğini ve etkisini artırmıştır (Oran, 2013: 139-140). Türk Dış Politikası bu dönemde, pasif ve güvenlik merkezli yaklaşımdan, tedrici olarak bölgede barış ve istikrarın teminine yönelik proaktif roller üstlenmeye doğru bir değişim göstermiştir (Köse, 2014: 42).

11 Eylül sonrasında, Ortadoğuda yürüttüğü ve kendi çıkarlarını merkeze alan, tek taraflı sert güç uygulamaları nedeniyle ABD, bölgedeki sorunların, bölgenin dinamiklerini dikkate alarak, yumuşak güç uygulamalarıyla çözülmesi gerektiğini savunan Türkiye ile ters düşmüştür. Türkiye Batıya rağmen İran ve Hamasla diyalog kapılarının açık olması gerektiğini savunmuştur. Türkiye bu tutumu dolayısıyla Batı tarafından, uluslararası toplumla hareket etmemekle suçlansa da Türkiye’nin İslam Dünyasına yönelik bağımsız tavrı, İslam Dünyasında olumlu karşılık bulmuş ve Türkiye’ye güveni artırmıştır (Yetim, 2011: 469).

Yumuşak güç, sert gücün alternatifi değil tamamlayıcısıdır (Köse, 2014: 31). Yumuşak güç uygulamalarında, sert güç kaynaklarına müracaat edilebileceği gibi sert güç uygulamalarında da yumuşak güç kaynaklarına müracaat edilebilir (Sancak, 2016: 83).

Örneğin dış yardımlar, 21. yüzyılda dış politika uygulamalarında önemli bir yumuşak güç kaynağıdır. Ancak dış yardıma çok ihtiyacı olan bir ülkeye yapılan ya da yapılması planlanan dış yardımı kesme tehdidiyle o ülkenin davranış değişikliğine zorlanmasıyla yumuşak güç unsuru olan dış yardım, sert güç unsuru olarak kullanılmış olur. Diğer taraftan sert güç kaynağı olan askeri güç ise güçlü bir ordu ve bu güçlü ordunun yenilmezliği fikri, cezbedici bir unsur olarak yumuşak gücü besleyebilir. Afganistan örneğinde olduğu gibi (Akçay, 2012: 132) uluslararası örgütlerin gerçekleştirdiği organizasyonlarda görev ifa eden Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) mensuplarının halkın değerlerine saygı göstermesi ve yerel halkla göz teması kurmak suretiyle iletişime geçmesi, Türkiye'ye sempatiyle bakılmasına vesile olarak yumuşak güç unsuru olabilmektedir.

Rızaya dayalı olan, zihin ve gönülleri inşa etmeye yönelik yumuşak güç uygulamaları ile Türkiye, değerler üzerinden bir dış politika uygulamasına yönelmiştir (Köse, 2014: 34). 21. yüzyıl dış politika uygulamalarında önemli bir açılım olan yumuşak güç; bir aktörün kendi istediği bir eylemi, karşı tarafında istemesini sağlayacak cezbedici unsurlarla, sert güç unsurlarına müracaat etmeden, gerçekleştirebilme becerisidir. Ak Parti dönemi Türk Dış Politikasında Orta Asya, Ortadoğu, Balkanlar ve Afrika'ya yönelik dış politika uygulamalarında dil, tarih, kültür ve medeniyet kavramlarına ısrarla vurgu yapılması yumuşak güç inşa etme amacına yönelik çalışmalardır. Bu dönemde yumuşak güç uygulaması söylemin ötesine geçerek kurumsal yapılarla tahkim edilmiştir.

2.3.1.Yumuşak Güç Kaynağı Olarak Kurumlar

Soğuk Savaşın sona ermesiyle Türkiye, Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya'ya kadar tarihsel ve kültürel ortaklığı olan geniş bir coğrafyayla yakın ilişkiler geliştirme fırsatını yakalamıştır. Türkiye, yakalamış olduğu bu fırsatı askeri, iktisadi ve coğrafi kapasitesinin yanında tarihi, kültürel öğeleri öne çıkararak yumuşak güç kaynakları ile yürütmeye çalışmıştır. Türkiye'nin bölgeye yönelik dış yardımları fiili olarak 1990'lı yıllarda başlamış olsa da yumuşak güç kaynağı olarak kurumsal bir kimlik kazanması 2000'li yıllarda mümkün olmuştur (Karagül, 2013: 81).

Soğuk Savaşın sona ermesi ve küreselleşme ile birlikte, ulus devletlerin politika yapma sürecine ulus üstü ve ulus altı aktörler ortak olmuştur. Bu dönemde Türkiye'nin yakın coğrafyasında ortaya çıkan yeni durum dolayısıyla STK'lar, insani ve vicdani gerekçelerle bölge ülkelerine yardım organizasyonları düzenlemişlerdir. Bu fiili durum Türk Dış Politikasında bir değişim ihtiyacını ortaya çıkarmış (Cicioğlu, 2012: 79) ve dış yardımların kurumsallaşması için 1992 yılında TİKA'nın temelleri atılmıştır.

1990 öncesi dönemde kurumsal kimliği haiz fakat dışa açılmamış olan *Diyanet İşleri Başkanlığı* gibi kamu kuruluşları vardır. 1980'lerde Avrupa'da yaşayan Türk vatandaşlarının dini ve kültürel ihtiyaçlarının karşılanması bağlamında sınırlı bir yurt dışı tecrübesine sahip olan *Diyanet İşleri Başkanlığı*, 1990'lardan başlayarak Türkiye'nin yumuşak güç kaynağı olarak etkin roller üstlenmiştir (Purtaş, 2013: 9).

Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağlayan bir diğer kurum ise; *Yunus Emre Enstitüsü*'dür. Türk dilini, kültürünü, sanatını tanıtmak ve bu alanlarda eğitim almak isteyenler için, yurt dışında eğitim vermenin yanında Türkiye'nin diğer ülkelerle dostluğunu geliştirerek, kültürel alışverişini artırmak ve bununla ilgili bilgi ve belgeleri ilgililerin istifadesine sunmak amacıyla 2007 yılında *Yunus Emre Vakfı* kurulmuştur. *Yunus Emre Vakfı*'nın mezkûr amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla vakfa bağlı olarak 2009 yılında faaliyete başlayan *Yunus Emre Enstitüsü*, Yurt dışında kurmuş olduğu *Yunus Emre Türk Kültür Merkezleri* marifetiyle faaliyetlerini yürütmektedir. Bu maksatla yurt dışında açmış olduğu 40'tan fazla kültür merkezi ile Türk dili, tarihi, kültürü ve sanatının tanıtılmasına katkı sağlamaktadır (www.yee.org.tr, t.y.).

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Başbakanlığa bağlı bir kuruluş olarak 2010 yılında kurulmuş olup Türkiye'nin sınırları dışında hizmet üreten bir kamu diplomasisi kuruluşudur. Yurt dışında yaşayan Türk vatandaşları, Türkiye'nin akraba toplulukları ve soydaşları ile yakın ilişkiler kurarak iktisadi, sosyal ve kültürel bağların güçlendirilmesi amacıyla kurulan YTB, aynı zamanda *Türkiye Burslarının* da organizasyonunu gerçekleştirmektedir (Altınok ve Akın, 2013: 16). 2015 yılında 182 ülkeden 95 bin başvuru alan YTB, Türkiye Bursları kapsamında, Türkiye'deki öğrenim gören yaklaşık 70 bin uluslararası öğrencinin takriben 15 binine burs vermiştir (www.ytb.gov.tr, 2016). Türkiye Burslarına 45 bin müracaatın yapıldığı 2012 yılı (Purtaş, 2013: 8) ile kıyaslandığında, YTB'nin dünyadaki tanınırlığının ve Türkiye'nin

öğrenim için tercih edilirliliğinin arttığını söylemek mümkündür. Türkiye'nin, uluslararası alandaki gönüllü kültür elçileri niteliğindeki öğrenciler tarafından tercih ediliyor olması, Türkiye'nin yumuşak gücüne önemli katkılar sağlayacaktır.

Küreselleşmenin teknolojik ayağı olan bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen devrim niteliğindeki gelişmeler, aktörlerin eylemlerinin hızlı bir şekilde, doğru bir dil ve üslup ile tanımlanıp tüm taraflara deklare edilmesini zorunlu kılmıştır. Yapılanların başkaları tarafından anlatılması yanlış algı inşasına neden olacağından, algıların doğru inşası, eylemlerin doğru anlatılması ile mümkündür (Arıboğan, 2013: 142). 2010 yılında kurulan *Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü*, küreselleşme ile birlikte önemli birer yumuşak güç unsuru olan devlet dışı yapıların, uluslararası kamuoyunun algılarının yönetilmesine, inşa edilmesine yönelik faaliyetler yürütmektedir. Proaktif dış politika uygulamalarının ruhuna uygun olarak, ön alıcı bir yaklaşımla, bölgesel ve küresel düzeyde tüm taraflarla iletişime geçerek Türkiye'nin, uluslararası kamuoyunda etkin bir şekilde tanınması, bilinmesi için çalışmalar yürütmektedir. Bunu gerçekleştirebilmek için her biri birer yumuşak güç unsuru olan dış yardım, eğitim, kültür, sanat, medya, turizm, bilim ve teknoloji gibi farklı kurumların farklı faaliyetleri arasında koordinasyonu sağlamakta ve Türkiye'nin etkin iletişimine ve tanıtımına katkıda bulunmaktadır (www.kdk.gov.tr, t.y.).

2.3.1.1. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı

21. yüzyılda değişimin temel dinamiğini küreselleşme oluşturmaktadır. Küreselleşme ile siyasi, iktisadi, sosyal her alanda değişimler yaşanmıştır. İktisadi, teknolojik ve siyasi değişimlerin toplamı olan küreselleşme sürecinde, özellikle iletişim teknolojisinde meydana gelen değişim, devletlerin bilgi üzerindeki kontrolünü azaltmış, ulusal ve uluslararası kamuoyunun karar alma sürecine etkisini artırmıştır. Bu süreçte devletler gücünü ulus üstü, ulus altı ve ulus aşırı yapılarla paylaşmak zorunda kalmıştır. Bu değişimlere paralel olarak devletler, amaçlarını gerçekleştirmek için eski yapıları etkinleştirirken, yeni yol ve yöntemler geliştirmişlerdir (Karagül, 2013: 81).

Küreselleşmenin siyasi ayağı olan Soğuk Savaşın sona ermesiyle Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya'da pek çok devlet bağımsızlığını kazanmıştır. Türkiye bu devletlerle tarihi,

kültürel unsurları öne çıkararak, yumuşak güç kaynakları ile ilişkiler kurma fırsatını yakalamıştır (Oran, 2006: 237-238).

Soğuk Savaş sonrası bağımsızlığını kazanan Orta Asya ülkeleriyle ilk temas devlet dışı unsurlar tarafından kurulmuştur. Türk müteşebbislerin ticari girişimlerinin yanında merkezi bir koordinasyon olmasa da sivil girişimler, mobilizasyon kabiliyeti ve esnek yapıları dolayısıyla bölgeyle ilk teması gerçekleştirmiştir. Müteakiben kamu kurumları da sürece dâhil olmuş fakat buna rağmen bölgeye yönelik faaliyetler bir disiplin içerisinde, tek elden koordine edilememiş ve bu fiili durum önemli bir enerji kaybına neden olmuştur. Bu durum, bölgeye yönelik faaliyetlerde koordinasyonu sağlayacak ulusal ölçekte bir yapının eksikliğini ortaya çıkarmıştır. 480 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Dış İşleri Bakanlığı bünyesinde, bir dış politika aracı olarak, 1992 yılında *Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı (EKETİB)* kurulmak suretiyle TİKA'nın temelleri atılmıştır (Akçay, 2012: 70).

Bütün kamu kurum ve kuruluşları, STK'lar, üniversiteler ve özel sektör arasında koordinasyonu sağlamak ve Türkiye'nin dış yardımlarını kayıt altına almak amacıyla kurulmuş olan TİKA, 1999 yılında Başbakanlığa bağlanmış, 2001 yılında yayımlanan 4468 Sayılı *Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun* ile kurumun görev ve sorumluluklarıyla teşkilat yapısı belirlenmiştir. Bu düzenleme ile tüzel kişilik kazanan TİKA, Türkiye'nin yumuşak güç uygulamaları olan dış yardımlarda, kurumlararası koordinasyonu sağlayan bir üst kurum hüviyeti kazanmıştır. Aynı kanunla kurumun ismi de *Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA)* olarak değiştirilmiştir. Küresel ve bölgesel değişimlere paralel olarak Türk Dış Politikası değişmiş ve bu değişime uygun olarak 2011 yılında TİKA'nın organizasyon yapısı da yenilenmiştir. TİKA'nın küresel ve bölgesel etkinliğinin artırılabilmesi için 656 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile teşkilat kanunu güncellenmiş ve daha esnek daha hızlı karar alabilen bir yapıya kavuşturulmuştur. Aynı kanun ile ismi de *Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)* olarak bir kere daha değiştirilmiştir (TİKA, 2014).

İlk dönem projelerinde TİKA, gelişmekte olan ülkelerin taleplerini karşılamanın yanında, Türkiye'nin bölgeye yönelik politikalarının gerçekleşmesine katkı sağlamıştır. Faaliyet gösterdiği ülkenin sosyal ve ekonomik alt yapısının güçlendirilmesini, üretim

sektörünün geliştirilmesini, acil ve insani yardım sağlamasının yanı sıra kültürel işbirliği ve iletişimin geliştirilmesini hedefleyen TİKA, yürüttüğü faaliyetlerin koordinasyonunu sağlamak için Program Koordinasyon Ofisleri (PKO) kurmuştur. TİKA ile projenin gerçekleştirildiği ülkenin kurum ve kuruluşları arasında irtibatı sağlayan, gerekli alt yapıyı hazırlayan ve bunun yanı sıra TİKA ve Türkiye'nin temsilciliğini de üstlenen PKO'ların ilki, 1993 yılında Türkmenistanda açılmıştır. Türkiye'nin 2000'li yıllardaki çok yönlü proaktif dış politika uygulamalarına uygun olarak TİKA'nın faaliyet alanını da genişletilmiş ve 2002 yılında 12 olan PKO sayısı 2011 yılında 25'e ulaşmış, 2012 yılında bu sayı 33'e çıkmıştır (TİKA, 2015a).

1999 yılında Başbakanlığa bağlanan TİKA, Dış İşleri Bakanlığına bağlı olduğu 1992-1999 yıllarında, 9 hükümet değişikliği ve 9 bakan değişikliğinin yaşandığı bir istikrarsızlık dönemi dolayısıyla yeterli proje üretememiştir. Diğer taraftan Türk dünyasına yönelik yıllardır dile getirilen söylemlerin, eyleme geçecek alt yapıdan yoksun olduğu gerçeği ortaya çıkmıştır (Akçay, 2012: 76-77). Balkanlarda, Osmanlıdan kalan anıların tepki oluşturma kaygısıyla hassas bir yaklaşım gösteren TİKA'nın, Orta Asya ile olan ilişkilerindeki ağabeylik yaklaşımı ve kurulan işbirliğinin neticesinde verilen yardım sözlerini yerine getirememesi ve kullanmış olduğu siyasi, iktisadi söylem Türki Cumhuriyetleri Türkiye'ye karşı soğutmuştur (Oran, 2006: 237).

TİKA'nın 1990'larda durağan bir dönem geçirmesinde kuruluş dönemine münhasır tecrübe eksikliği de etkili olmuş fakat bu dönemde kazanmış olduğu saha tecrübesi ve nitelikli, uzman insanların yetişmesine sağladığı katkı dolayısıyla sonraki dönem için bir okul olmuştur. TİKA, kuruluşundan 2002 sonuna kadar olan ilk on yılda üretmiş olduğu yıllık ortalama 250 faaliyet ve projeyi, takip eden üç yılda yaklaşık olarak üç katına çıkarmıştır. Bu dönemde yıllık ortalama 700 faaliyet ve proje üreten TİKA'nın bu gelişimi, Türkiye'nin teknik yardım alan bir ülkeden teknik yardımlar yapan bir ülke olmaya doğru mesafe aldığına işaret etmektedir (Kardaş ve Erdağ, 2012: 171).

2000'li yıllarda Türk Dış Politikası, statükocu ve tek eksenli yaklaşımının yerine proaktif ve çok eksenli bir dış politika anlayışına yönelmiş ve uluslararası sorun olan bölgelerde sorunun çözümü yönünde politikalar geliştirmiştir. TİKA ise politika yapıcılarının fikir ve söylemleri doğrultusunda faaliyet alanlarını genişleterek projeleri uygulamaya koymuştur. Türk Dış Politikasındaki değişimle birlikte dış politikada

yumuşak güç aracı olarak önemi daha da artan TİKA, doğrudan politika yapıcı ya da politika belirleyici bir kurum olmayıp Türkiye'nin dış politika hedefleri doğrultusunda uygulayıcı bir işleve sahiptir. Dış yardımlar konusunda, kurumlar arasında koordinasyonun sağlanması ve yapılan yardımların envanterinin çıkartılması görevi ile kurulmuş bir teknik yardım kuruluşudur (Kardaş ve Erdağ, 2012: 170).

TİKA, Soğuk Savaş sonrası dönemde Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlarda kurulan yeni ulus devletlerle ortak tarih ve kültürel değerler üzerinden temas kurarak dış yardım faaliyetlerini başlatmıştır. Türkiye'nin uluslararası alanda daha etkin olma isteği ve işbirliği gerçekleştirme çabasının bir yansıması olarak 2000'li yıllarda bir program dâhilinde Ortadoğu ve Afrika ülkeleri başta olmak üzere daha geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Öte yandan TİKA, olağanüstü hallerde, insani yardım merkezli dış yardımlarla farklı coğrafyayla temas kurma imkânı da yakalamıştır. 2004-2005 yıllarında Endonezya'nın Sumatra Adasında meydana gelen tsunami ve Pakistan'ın Keşmir bölgesinde meydana gelen deprem sonrasında bu bölgelere insani yardımlar gerçekleştirmiştir. 2008 yılında gerçekleşen Gazze krizinde, 2010 yılı başlarında meydana gelen Haiti ve Şili depremlerinde, aynı yıl Pakistan'da meydana gelen sel felaketi ile 2011 yılında Japonya'da meydana gelen deprem ve Arap Baharı sürecinde ortaya çıkan Libya krizinde insani yardım operasyonları düzenlemiştir (Çavuş, 2012: 33-34). 2014 yılında Bosna Hersek ve Pakistan'da meydana gelen sel felaketleri ile aynı yıl Myanmar'da Arakan'lı Müslümanların yaşadığı sıkıntılarda da insani yardım faaliyetleri gerçekleştiren TİKA, uzak yakın ayrımı göstermeden, dünyanın dört bir yanında acil ve insani yardım faaliyetlerinde bulunmuştur.

Din, dil, ırk ayrımı gözetmeden beş kıtada projeler üreten TİKA, bölgenin ihtiyaçlarını dikkate alarak projeler geliştirmektedir. Bu bağlamda Gazze'de temiz içme suyu ihtiyacını karşılamak için deniz suyunu arıtırken Afrika'da derin su kuyuları açmış ya da su boru hatları inşa etmiştir. Orta Asya'da kalkınma için gerekli olan meslek edindirme eğitimleri ve öğrenci eğitim projelerine ağırlık vermiştir. Afganistan'da uzun yıllar süren çatışma ile tahrip olan ülkenin yeniden imarına yönelik projeleri hayata geçirirken Pakistan'da tarımsal kalkınmada kadın istihdamını artırmaya yönelik olarak kadınlara keçi dağıtımını yapmıştır. Balkanlarda, Osmanlı döneminden kalan, tarihi ve kültürel değeri haiz eserlerin korunması amacıyla restorasyonunu gerçekleştirmiş ve

değerler üzerinden iletişime geçerek Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağlamıştır (Karagül, 2013: 90-91).

Başlangıç yıllarında Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlar merkezli projeler üreten TİKA, 2000'li yıllarda faaliyet coğrafyasını genişletmiştir. Ortadoğu, Afrika, Güney Asya ve Latin Amerika'yı da içine alan geniş bir coğrafyada faaliyetlerini, hem nitelik hem de nicelik yönünden zenginleştiren TİKA, kuruluşunun 25. Yılında, 54 ülkede 56 PKO ile kalkınmayı merkeze alan işbirliği faaliyetlerine devam etmektedir (TİKA, 2017b: 4-13). Ancak PKO'ların tamamına yakınının Türkiye'nin tarihi ve kültürel ortak değerlere sahip olduğu Orta Asya, Balkanlar ve Afrika Kıtasında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durum Türk Dış Politikasının önceliklerine dair bir fikir vermektedir.

21. yüzyılın önemli bir dış politika açılımı olan dış yardımlar, bu dönemde uluslararası alanda aktörlerin ve faaliyet alanlarının çeşitlenmesiyle daha karmaşık bir hal almıştır. Bu karmaşık durumun bir disiplin içerisinde, verimli bir şekilde yönetilmesi için etkin ve esnek bir yapı kazandırılan TİKA, dış yardım faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi sürecinde yer alan bütün kamu kurum ve kuruluşlarıyla STK ve özel sektör arasında koordinasyonu sağlayarak Türk Dış Yardımlarının gerçekleştirilmesini ve raporlanmasını sağlamaktadır. Türk Dış Yardımları 2002 sonrası dönemde bir yükseliş süreci yakalamış ve bu yükseliş her yıl artarak devam etmiştir. 2002 yılında 144 milyon dolar olarak gerçekleşen Toplam Kalkınma Yardımları, 2015 yılında 5.104,7 milyar dolar olarak gerçekleşerek 34 kat artmıştır. Uluslararası izleme ve değerlendirmede bir kıstas olarak kullanılan Resmi Kalkınma Yardımları ise aynı dönemde 45 kat artış gerçekleşmiştir. 2002 yılında 85 milyon dolar olan Resmi Kalkınma Yardımları, 2007 yılında 602 milyon dolar, 2012 yılında 2.533 milyar dolar ve 2015 yılında ise 3.919 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin Toplam Kalkınma Yardımlarının 4.031,9 milyar dolarlık kısmı Resmi Akımlardan sağlanırken, 1.072,8 milyar doları ise Özel Akımlardan sağlanmıştır. Toplam kalkınma yardımları içerisinde miktar olarak önemli bir paya sahip olan Acil ve İnsani Yardımlarda Türkiye, 3.2 milyar dolarlık bir yardım miktarı ile 2015 yılında İkinci Büyük Donör ülke olurken, milli gelirle mukayese edildiğinde ise, % 0,37'lik oranla En Cömert Ülke olmuştur (TİKA, 2017a: 6-15).

Dış yardımların kurumsal manada bir dış politika aracı olarak kullanılmaya başladığı İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Marshall yardımları ile alıcı ülke olma vasfıyla dış yardımlarla tanışan Türkiye'nin ilk defa 1985 yılında başlatmış olduğu dış yardım süreci, 2000'lerin başlarında kurumsallaşmış ve 2015 yılı itibarıyla *Dünyanın En Cömert Ülkesi* olma vasfına ulaşmıştır.

BÖLÜM 3: TÜRKİYE’NİN AFRİKA AÇILIMI

1884-1885 Berlin Konferansı ile Avrupa ülkeleri tarafından işgal planları hazırlanan ve bir gün kıtada etkilerinin azalması ihtimaline karşı dini, etnik, sınıfsal farklılıkları körükleyecek ve coğrafi engelleri de içerecek şekilde siyasi sınırları belirlenen, Etiyopya ve Liberya haricindeki Afrika ülkeleri sömürgeleştirilmiştir (Tepebaş, 2010: 11-12). Bağımsızlıklarını çoğunlukla İkinci Dünya Savaşı sonrasında kazanan kıta ülkeleri, Soğuk Savaş döneminde Doğu-Batı mücadelesine sahne olmuş, Soğuk Savaşın sona ermesiyle Uluslararası Sistemde meydana gelen yapısal değişikliklerle ortaya çıkan yeni güçlerin rekabet alanı olmuştur.

100’den fazla ana etnik unsura, 1000’den fazla orijinal dile ev sahipliği yapan Afrika ülkeleri, bağımsızlık sonrası dönemde, dini ve etnik temelli 140’tan fazla iç savaş yaşamış, bu savaşlarda 20 milyon civarında insan hayatını kaybederken 67 milyon civarında insan ise mülteci olarak yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmışlardır (Tepebaş, 2010: 13). Tüm bu yaşananlardan dolayı sürekli olarak az gelişmişlik, yoksulluk ve iç savaş gibi pejoratif nitelendirmelerle anılan Afrika, son dönemde zengin yer altı kaynakları, iktisadi büyüme oranları ve nüfus artış hızıyla da adından söz ettirmeye başlamıştır.

21. yüzyılda gelişen bir aktör olması ve küresel düzeyde bir rol oynaması beklenen Afrika, zengin doğal kaynaklara ve genç bir nüfusa sahiptir. İşlenmemiş yer altı kaynakları bakımından önemli bir paya sahip olan Afrika ülkeleri, "hidroelektrik gücü arzında dünya potansiyelinin %40’ını, uranyumun %30’unu, altının %50’sini, kobaltın %90’ını, fosfatın %50’sini, platinin %40’ını, kömürün %7,5’ini, bilinen petrol rezervlerinin %8’ini, doğalgazın %12’sini, demir cevherinin %3’ünü ve milyonlarca hektar işlenmemiş tarım arazisini bünyesinde bulundurmaktadır" (TMB, 2013: 64). Bu yer altı zenginliklerinin yanı sıra, 2000-2010 yılları arasında en yüksek ekonomik büyüme kaydeden ve nüfusu 10 milyondan fazla olan 10 ülkenin 6’sının, 2011-2015 arasında ise, en çok büyüme kaydeden 10 ülkenin 7’sinin Afrika kıtasında olması (Çavuşoğlu, 2016a: 108) büyük güçlerin kıtaya olan ilgisini artırmıştır.

Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve Güney Sudan gibi bazı Afrika ülkelerinde barış ve güvenlik sorunu devam etmekle birlikte kıta, eski sömürgeci

güçlerin yanı sıra, Çin başta olmak üzere yeni güçlerin rekabet alanı ve uluslararası toplumun ilgi odağı olmuştur (Oba, 2016).

Genç bir nüfusa sahip olan Afrika'da, bir milyarı aşkın insan yaşamakta olup bu insanların ortalama ömrü 54,2 ve 65 yaş ve üzerinde bir yaşama sahip olanların oranı %3,5'tir. Kıtanın nüfusu, 21. yüzyıl ortalarında 1,96 milyara, yüzyılın sonlarında ise 3,36 milyara ulaşması öngörülmektedir. BM'in bu tahmininin gerçekleşmesi durumunda, 20. yüzyıl ortalarında dünya nüfusu içerisinde %7'lik bir paya sahip olan kıta, 21. Yüzyıl ortalarında %21'lik bir paya erişecektir (TMB, 2013: 68).

Türkiye'nin Afrika ile siyasi, iktisadi, kültürel ve askeri ilişkiler geliştirme çabası, büyük güçlerin Afrika'ya yönelik ilgisi ve Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan yapısal değişikliklere uygun olarak başlatılan bir arayışın neticesi olarak ortaya çıkmıştır. 2005 sonrasında ise, Türk Dış Politikasının çok yönlü, çok boyutlu proaktif anlayışının bir gereği olarak uygulamaya konulmuştur

3.1. Türkiye-Afrika İlişkileri

Afrika, 9. Yüzyılda Asya'dan gelen Türklerin yerleştikleri bir kıta olması dolayısıyla, Türkiye-Afrika ilişkilerinin tarihi Osmanlı Devleti öncesine kadar uzanmaktadır. Osmanlı Devleti döneminde Afrika ile siyasi, iktisadi, dini ve güvenlik çerçevesinde bir ilişki tesis edilmiştir. Türkiye'nin Afrikayla ilişkileri ise, tekil örnekler üzerinden, konjektürel olarak kurulan ilişkiler çerçevesinde yürütülmüştür. Fakat 1998 yılı Türkiye Afrika ilişkilerinde bir milat olmuştur (Boztaş, 2011: 144).

Türkiye'nin yumuşak güç kaynakları ile yöneldiği bir bölge olan Afrika, Türkiye'nin çok yönlü, çok boyutlu dış politika anlayışının önemli bir açılımıdır. İsmail Cem'in Dış İşleri Bakanlığı döneminde, 1998'de *Afrika'ya Açılım Eylem Planı* ile başlayan açılım, arayış süreci 2000'li yıllarda bir program dâhilinde, ciddi bir hız ve yoğunlukta hayata geçirilmeye çalışılmıştır (Arıboğan, 2013: 146).

Afrika'ya Açılım Eylem Planı öncesinde Türkiye-Afrika ilişkileri, bir programdan yoksun olup yaşanan zamanın gereği temaslar şeklinde ortaya çıkmıştır. 1998-2005 arası dönemde, devletler düzeyinde formel ilişkiler devam etmiştir. Ancak 2005 yılının Türkiye'de *Afrika Yılı* ilan edilmesi, devlet dışı unsurların da sürece dâhil edilmesini

sağlamış ve devlet dışı unsurlar üzerinden Afrika'yla temas kurulmasının önünü açılmıştır (Boztaş, 2011: 148).

3.1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Türklerin Afrika Kıtasındaki varlığı, kıtaya olan ilişkileri Osmanlı Devleti öncesine uzanmaktadır. Türkler Anadolu'yu yurt edinmeden önce Abbasi hâkimiyeti altında bulunan Mısır'da, Tulunoğulları ve İhşitler bağımsız birer devlet kurmuşlardır (Kavas, 2011: 2). Çoğunluğu Türklerden oluşan Memlukların (Kölemenler) Mısır merkezli kurmuş oldukları Memluk Devleti ile Türkler, kıtanın kuzeyinde Trablusgarp dâhil Tunus'a kadar olan bölge ile ilişki tesis etmiştir. Ancak Türklerin Afrika Kıtası ile yoğun ilişkiler geliştirmesi Osmanlı Devleti ile başlamıştır. Osmanlı Devletinin Afrika ile ilk teması, coğrafi gerekçelerle Kuzey Afrika üzerinden gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti, 16. yüzyıl ilk çeyreğinde bugünkü Mısır, Libya, Tunus ve Cezayir'i hâkimiyeti altına almıştır (Hazar, 2003: 80).

İlk dönemde Kuzey Afrika'daki İspanyol istilasının önlenmesinde önemli roller ifa eden Osmanlı Devleti, Sahra Altı Afrika ülkelerinden Sudan, Eritre, Etiyopya, Cibuti, Somali, Çad ve Nijer'i kısmi olarak hâkimiyeti altına almıştır. Kuzey Sahra Altı ülkeleri açısından bir denge unsuru olan Osmanlı Devleti, bu günkü Nijerya, Nijer ve Çad'ta hüküm süren Kanem-Bornu İmparatorluğu ile dostluk kurarak bir savunma antlaşması da imzalamıştır. Bu antlaşma uyarınca 1575'te Padişah III. Murat, Kanem-Bornu'ya askeri malzemeler göndermiştir (Özkan, 2012: 21).

16. yüzyıl başlarından itibaren Kuzey Afrika'ya nüfuz etmeye başlayan Osmanlı Devleti, Kuzey Afrika dışında kalan bölgelerle de diplomatik temaslar kurmuştur. Bu bağlamda Kanem-Bornu İmparatorluğu ile diplomatik teması Trablus valisi Turgut Paşa (Turgut Reis) ile kurmuştur (Hazar, 2003: 94). Kanuni döneminde, Doğu Afrika'da Somali kıyılarına kadar ulaşan Osmanlı Devleti, Kenya'ya Türk idareciler yerleştirmiştir. 1821-1885 yılları arasında Sudan'ı yöneten Osmanlı Devleti, 1884 yılında Çad'ın Tbesti vilayetine de bir yönetici tayin etmiştir (Boztaş, 2011: 145).

Osmanlı Devleti, Kuzey Afrika ve Kuzey Sahra Altı Afrika'dan sonra Güney Afrika ile iletişim kurmuş ve 1861 senesinden itibaren Güney Afrika'da diplomatik temsilcilikler

bulundurmuştur. 1861 senesinde P.E. de Roubaix, Cape Town'a ilk fahri konsolos olarak atanmış ve sonraki senelerde de bu atamalar devam etmiştir. Güney Afrika'ya atanan ilk Türk diplomat ise 1914 senesinde Mehmet Remzi Bey olmuş ve 1916 senesinde vefat edene kadar görevine devam etmiştir (Özkan, 2012: 21).

1861 senesinde Güney Afrikalı Müslümanlar, İngiliz Genel Valisinden İslam dinini kendilerine öğretecek bir din bilgini talep etmişler ve bu talep Osmanlı Devleti tarafından Ebubekir Efendinin bir yardımcıyla birlikte atanması suretiyle karşılanmıştır. Ebubekir Efendi 1880 senesinde vefat edene kadar görevini sürdürmüştür. Oğullarından Ahmet Ataullah Efendi ise Osmanlı Devleti'nin Kimberley'de açtığı okulun ilk yöneticisi olarak atanmıştır (Hazar, 2003: 102-103).

Osmanlı Devleti, 19. asrın sonlarında Sudan Eyaletinin güney ucunda, bugünkü Uganda devletini de içine alan bölgede, Hattüstuva (Ekvator) Vilayetini kurmuştur. Bu vilayetin başına atanan Mehmet Emin Paşa, vilayeti güneye doğru genişletmiştir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti, kısa bir süre de olsa Ekvator hattına kadar inmiştir (Hazar, 2003: 108-109).

Osmanlı Devletinin Afrika Kıtasındaki varlığı başlangıç yıllarında kıtanın kuzeyinin İspanyollar tarafından sömürgeleştirilmesini önlerken son dönemde ise pek çok sömürgeci gücün kıtanın güneyine doğru yayılmasını önlemiştir. Osmanlı Devleti yaklaşık dört asır boyunca bölgeyi sömürgecilikten uzak tutmanın yanında bölge ülkelerinin dini, milli ve kültürel değerlerinin korunmasında da önemli bir rol ifa etmiştir (Karagül ve Arslan, 2013: 24).

Boztaş (2011: 145), sömürge öncesi dönemde Osmanlı idaresi ile tanışmış olan Afrika ülkelerinin, Osmanlının dağılmasından sonra tanışmış oldukları Batılı sömürgeci ülkelerle Osmanlıyı kıyaslama imkânı bulduklarını belirtmektedir. Bu bağlamda Afrika ülkelerinin, Osmanlı tecrübesi ile Batı tecrübesini kıyasladığında, bir yanda realist ve liberalist görüş çerçevesinde, güç ve ticareti merkeze alan dolayısıyla mal ve toprak elde ederken insanı kaybeden Batı vardır. Diğer yanda ise insanı merkeze alan ve mekânı imar eden dolayısıyla insanların gönlünü fetheden bir Osmanlı vardır. Bu durum günümüz Türkiye-Afrika ilişkilerinin tarihsel arka planının açıklanmasına ve sağlam bir zemine oturmasına katkı sağlamaktadır.

3.1.2. Cumhuriyet Dönemi (1923-1998)

Kolonyal dönem öncesi Afrika ülkeleri ile iyi ilişkiler geliştiren Türkler, kolonyal dönemde iç ve dış şartların zorlamasıyla, doğrudan ilişkiler yerini dolaylı ilişkilere bırakmıştır. Cumhuriyetin kurulması ile birlikte Türkiye Afrika ilişkileri en alt düzeye inmiştir. Bu durumu hem Türkiye'nin hem de Afrika ülkelerinin içinde buldukları durumla açıklamak mümkündür. Türkiye Cumhuriyeti, yeni kurulmuş bir devlet olarak, kurumsal alt yapısını oluşturmak ve bağımsızlığını güvence altına almak gibi temel problemlerle uğraşmak zorunda kalmıştır. Afrika ülkeleri ise sömürge durumunda bulduklarından doğrudan ilişkiler tesis edilmemiştir (Özkan, 2012: 21).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliğinin yayılma politikası Türkiye'yi meşgul eden en önemli sorundur. Bu bağlamda Sovyetler Birliği'nin, doğu sınırında kendi lehine, Trakya'da Bulgaristan lehine sınırların değiştirilmesi ve Boğazlarda üs talebi ile Montrö Boğazlar Sözleşmesinde revizyon isteği Türkiye'yi Batı'ya itmiştir (Baharççek, 2006: 62). Türkiye, 1950'lerin sonunda bağımsızlığını kazanan Afrika ülkelerini tanımış fakat bu ülkelerle ilişkileri geliştirip güçlendirme hususunda yetersiz, isteksiz davranmıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere Sovyet tehdit algısı, güvenlik gerekçesiyle Batıya yönelen Türkiye, 1952'de NATO'ya üye olduktan sonra Batı, ABD merkezli bir dış politika uygulamasını merkeze almıştır. Bunun dışındaki alanlar ve bölgeler ise Türkiye için ikincil önemi haizdir hatta görmezden gelinebilecek niteliktedir (Afacan, 2012: 11).

Türkiye'nin Batı merkezli dış politika uygulamalarının yansımasını Afrika ülkelerinin bağımsızlık sürecindeki tutumunda görmek mümkündür. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 1951 ve 1953 senelerinde, Fas'ın bağımsızlığı hususu gündeme geldiğinde, bu hususun ötelenmesi yönünde oy kullanan Türkiye, 1952 senesinde Tunus'un bağımsızlığı hususunda da aynı tavrı göstermiş ve meselenin, Fransa'nın iç meselesi olduğunu belirtmiştir (Karagül ve Arslan, 2013: 25).

1956 senesine Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirme girişimi ile ortaya çıkan krizde Türkiye, İngiltere ve Fransa ile birlikte hareket etmiş, Moritanya'nın bağımsızlık oylamasında da çekimser oy kullanmak suretiyle, Fransayla ilişkilerinin zedelenmesini istememiştir (Bayram, 2014: 263).

Daha öncede belirtildiği gibi Türkiye, Cezayir'in Fransızlara karşı ulusal kurtuluş savaşı verdiği dönemde, iki kez gizlice yardımda bulunmuştur. Birincisinde Cezayir'e silah yardımı yapılırken, ikincisinde ise haberleşme cihazları gönderilmiştir. Fakat 1958 senesinde Cezayir'in bağımsızlığının oylandığı BM oturumunda çekimsiz oy kullanan Türkiye, Cezayir halkına duyulan bütün sempatiye rağmen Fransa'yı karşısına almak istememiştir (Hazar, 2003: 112-117).

Afrika Kıtasında sömürge geçmişi olmayan Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da, 1926 yılında büyükelçiliğini açan Türkiye (Karagül ve Arslan, 2013: 24), Afrika'da sömürgeciliğin sona erme sürecinde bağımsızlığını kazanan bütün ülkeleri tanımış ve bunlardan bazılarında diplomatik temsilcilikler açmıştır. Bağımsızlıklarını diğer Afrika ülkelerine kıyasla daha önce kazanan Fas, Tunus, Libya ve Mısır'da büyükelçilik açan Türkiye, daha sonra Sudan ve Gana büyükelçiliklerini faaliyete geçirmiştir. Bu süreçte bağımsızlığını kazanan diğer Afrika ülkelerinden Nijerya, Somali, Kenya, Kongo Demokrasi Cumhuriyeti, Tanzanya ve Senegal'de büyükelçilik açan Türkiye, diğer Afrika ülkelerine göre bağımsızlığını daha geç elde eden Cezayir'de 1963 senesinde büyükelçilik açmıştır. Güney Afrika Cumhuriyeti'nde açılan büyükelçilik ile birlikte Afrika kıtasında toplam 15 büyükelçilik açmış olan Türkiye, tasarruf gerekçeleriyle Gana ve Tanzanya büyükelçiliklerini kapatmış, Somali büyükelçiliğini ise iç savaş nedeniyle kapatmak durumunda kalmıştır. Mevcut 12 büyükelçilik ise kıtadaki diğer komşu ülkelere akredite edilmiştir (Hazar, 2003: 123-124).

Türk Dış Politikasında kırılmalar, Kıbrıs'ta Türklere yönelik saldırıların önlenmesi için adaya müdahaleye hazırlanan Türkiye'ye, Amerikan Başkanı Johnson'un bir Sovyet saldırısı durumunda Türkiye'nin savunulamayacağını ima eden mektubu ile başlamıştır. 1974 Kıbrıs Harekatı sonrasında ABD'nin Türkiye'ye silah ambargosu uygulaması Türkiye'yi, alternatif arayışlarına yöneltmiştir. Genelde Batının özelde ise ABD'nin Kıbrıs Sorununun çözümü hususunda Türkiye'nin tezlerine destek vermemesi ve hatta Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların yanında pozisyon alması, Türk dış politikasında karar vericileri Batı dışı arayışlara sevk etmiştir. Türkiye'nin Batı karşısındaki konumunu kuvvetlendirmek, Kıbrıs meselesinde destek bulmak ve BM'de Türkiye ile ilgili oylamalarda destek sağlamak amacıyla Türkiye, Ortadoğu ve Afrika ülkelerine

yönelmiştir. Ancak bir programdan yoksun olan bu yöneliş, arzulanan başarıyı getirmemiştir (Afacan, 2012: 11).

Kolonyal dönemde Afrika ülkeleri ile doğrudan ilişkiler kurmamış olan Türkiye, 1980'li yıllarda dış yardımlar üzerinden Afrika ülkeleri ile temas kurmuştur. Afrika ülkelerinde meydana gelen doğal afetler dolayısıyla bölge ülkelerine acil ve insani yardımlar yapan Türkiye, 1978 senesinde Zimbabve'ye acil sağlık ve temel ihtiyaç malzemeleri yardımında bulunmuştur. Bu bağlamda 1984 yılında İslam Konferansı Örgütü (İKÖ)'nün Sahel ülkelerine yardım amaçlı oluşturduğu fona, 10 milyon dolarlık ekonomik yardımda bulunmuştur (Hazar, 2003: 124-125).

1980'li yıllarda iç politikadaki değişim dış politikaya da yansımıştır. Bu bağlamda Ortadoğu ve Afrikayla aktif ilişkiler geliştirmek isteyen Turgut Özal, 1985 senesinde Başbakan olarak Cezayir'i ziyaret etmiş, geçmişteki hataların telafisi mahiyetinde özür beyan etmiş ve iki ülke ilişkilerinde yeni bir dönem başlatmıştır. Türk Dış Politikasındaki arayış 1996-1997 yıllarında Başbakanlık yapan Necmettin Erbakan Hükümeti döneminde de devam etmiştir. Siyasi, iktisadi ve askeri bir İslam Birliği oluşturmak isteyen Erbakan, D-8, İslam Ortak Pazarı ve İslam Savunma Birliği projeleri kapsamında Libya, Mısır ve Nijerya gibi Afrika ülkeleri ile temas kurmuştur. Fakat her iki girişimde de Afrika'ya yönelik çok boyutlu bir program geliştirilememesi, uluslararası ortam ve ulusal imkanların uygun olmaması dolayısıyla sonuçlandırılmamıştır (Bayram, 2016: 405-406).

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Batılı siyasi ve güvenlik merkezli oluşumlarda yer almak isteyen Türkiye, NATO üyeliğinden sonra AB'nin öncülü olan *Avrupa Ekonomik Topluluğu* ile işbirliği içerisinde olmak istemiştir. 1959 senesinde ortaklık amacı ile başlatılan uzun süreç, 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde AB Türkiye'ye diğer aday ülkelerden talep edilmeyen ek şartlar ileri sürmüştür. Bu durum 1964 senesinde ABD'ye duyulan güvensizliğin bir benzerine neden olmuş ve Türk Dış Politikasındaki arayışı hızlandırmıştır (Boztaş, 2011: 147).

Türkiye'nin Batı dışı alternatif arayışlarının tarihini 1960'lara kadar götürmek mümkünse de Türkiye'nin AB üyelik sürecinde karşılaşmış olduğu sorunlar, Türkiye'nin Afrika açılımını hızlandırmıştır. Ancak Türkiye'nin Afrika açılımı,

tepkisel bir yöneliş olmayıp iç ve dış dinamiklerin tesiri ile şekillenen bir arayışın sonucudur. 1990'ların sonlarına doğru Türkiye, İslamcılık ve laiklik üzerinden bir kutuplaşma, iktisadi problemler ve Kürt sorunu nedeni ile iç politikada sıkıntılı bir süreç yaşamıştır. Türkiye, Afrika açılımı ile iç politikadaki bu sıkıntılı süreci aşmaya çalışmıştır. Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte klasik Doğu-Batı cepheleşmesi de ortadan kalkmış ve öteden beri devam eden Sovyet tehdit algısından kurtulan Türkiye, Uluslararası Sistemde meydana gelen değişikliklere uygun olarak, dış politikada alternatif arayışlara yönelmiştir (Afacan, 2012: 12).

3.1.3. Afrika'ya Açılım Eylem Planı ve Sonrası Dönem

Afrika Kıtası, Türk Dış Politika yapıcılar tarafından uzun yıllar ihmal edilmiştir. Kıtaya ilişkileri geliştirmek, 21. yüzyıla kadar Türk Dış Politikasının öncelikleri arasında yer almamıştır. Türkiye'nin Afrika'ya açılım politikası, sistematik bir dış politikanın temelleri 1998 senesinde *Afrika'ya Açılım Eylem Planı* ile atılmıştır (Tepeciklioğlu, 2015).

İç ve dış şartların uygun olmamasının yanı sıra bir programdan yoksun olması dolayısıyla uygulamaya konulmaması da Türk Dış politikasında değişimin izlerine, proaktif dış politika örneklerine İsmail Cem döneminde rastlanır (Oran, 2013: 140). Afrika ülkeleri ile ilişkilerin canlandırılmasını, etkinleştirilip geliştirilmesini hedefleyen kamu kurum ve kuruluşlarının yanı sıra özel sektör temsilcilerinin de katılımıyla toplantılar gerçekleştirilmiştir. Bu toplantılar ve Afrika'da mukim büyükelçilerle yapılan toplantıların sonuçlarından hareketle *Afrika'ya Açılım Eylem Planı* hazırlanmıştır (Oba, 2011).

Afrika'ya Açılım Eylem Planı ile Kıta ülkeleri ile karşılıklı olarak üst düzey ziyaretlerin gerçekleştirilmesi, uluslararası ve bölgesel örgütler düzeyinde ilişkilerin artırılması, Türkiye'nin diplomatik temsilciliklerinin sayısının artırılması, insani yardım faaliyetlerinde bulunulması, bilim, teknik ve ticari, iktisadi anlaşmaların gerçekleştirilmesinin yanı sıra Türkiye'nin, eğitim ve kültür başta olmak üzere her alanda kıtaya yakın ilişkiler temin etmesi amaçlanmıştır (Tepebaş, 2008).

Afrika'ya Açılım Eylem Planı ile kıta ülkeleriyle her alanda önemli gelişmelerin sağlanması hedeflenmiş fakat istikrarsız koalisyon hükümetleri ve iktisadi krizler nedeniyle dış politikaya yeterli önem verilememiş, Afrika açılımının temeli atılsa da gereği yapılamamıştır. Yaşanan siyasi ve iktisadi krizlerin arkasından 2002 sonunda AK Parti tek başına iktidara gelmiş fakat Irak'ta devam eden savaş, Kıbrıs meselesi ve AB ile ilişkiler gibi hayati önemi haiz meselelere ağırlık verilmesi dolayısıyla Afrika ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesi konusunda önemli bir mesafe alınamamıştır. 2003 senesinin başında Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından *Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi* belgesi hazırlanmış fakat Türkiye Afrika ilişkilerinde esas gelişmeler Türkiye'nin 2005 senesini *Afrika Yılı* ilan etmesinin ardından başlamıştır (Afacan, 2012: 13). 2005 senesinin *Afrika Yılı* ilan edilmesi nedeniyle Türkiye'de yıl boyunca Afrika ile ilgili faaliyetler düzenlenmiş, Afrika ülkeleri ile karşılıklı ziyaretler gerçekleştirilmiş ve kıtaya yönelik ticaret teşvik edilmiştir (Öztürk ve Eke, 2015: 14).

2005 Afrika açılımı, bir zorunluluk ya da dış politikada bir alternatif arayışı olmayıp Ak Parti dönemi Türk Dış Politikasının çok yönlü, çok boyutlu proaktif anlayışının bir gereği olarak uygulamaya konulmuştur (Afacan, 2012: 15). Ayrıca daha önce devletler düzeyinde sürdürülen ilişkiler, devlet dışı unsurların da sürece dahil edilmesiyle sosyal bir boyut kazanmış ve ilişkilerin geliştirilmesine olumlu katkı sağlamıştır (Boztaş, 2011: 149).

Türk Dış Politikasının Afrika açılımı, açılıma temel teşkil eden iç ve dış dinamiklerden hareketle oluşturulmuştur. Soğuk Savaş sonrasının önemli güçlerinin Afrika'ya yönelik artan ilgisi gibi dış faktör ile Türkiye'nin 2009-2010 dönemi BMGK geçici adaylığı için destek arayışı, Afrika ülkeleriyle ticari ilişkileri geliştirme ve uluslararası politikada etkin olma isteği, Afrika açılımına etki eden faktörler olarak sıralanabilir (Tepeciklioğlu, 2015). Türkiye'nin Afrika açılımının insani boyutuna vurgu yapan Hazar ise, "Afrikanın karşılaştığı az gelişmişlik, doğal afetler ve iç politika krizleri sorunlarına Türkiye'nin kayıtsız kalmamayı insani bir görev olarak değerlendirmesinden..." (2012: 34) hareketle insani boyutun önemine dikkat çekmektedir.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle Uluslararası Sistemde yapısal değişiklikler olmuş, bu yapısal değişiklikler dolayısıyla ABD ve Rusya Federasyonu'nun Afrika'ya olan ilgisi azalmıştır. 1970'lerden başlayarak kendini hissettiren fakat Soğuk Savaşın bitmesi ile aynı zamanlarda esas etkisi ortaya çıkan küreselleşme ile önemli güçler olarak öne çıkan Çin, Japonya, Hindistan ve Brezilya gibi ülkeler ise rekabet alanı olarak Afrika'ya yönelmişlerdir (Tepeciklioğlu, 2015).

2000'lerde Türkiye, Balkanlar ve Orta Asya ile 1990'lardaki kadar ilgilenmemiştir. Balkankarda AB etkisinde bir düzen kurulmuş, Orta Asya'da ise Rusya Federasyonunun ağırlığı ortaya çıkmıştır. Afrika'da ise bir güç boşluğu oluşmuştur. Zira bölge ülkelerinin geçmişte olduğu gibi SSCB diye bir destekleri kalmamıştır. ABD ise Irak'taki uygulamalarından dolayı bölgede prestij kaybına uğramıştır (Oran, 2013: 130-132).

Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan yapısal değişiklikler doğrultusunda çok yönlü, çok boyutlu dış politika anlayışının gereği olarak komşularının yanı sıra uzak coğrafyalara, farklı kıtalara da yönelmiş ve siyasi, iktisadi ilişkilerini geliştirecek açılımlar gerçekleştirmiştir. Afrika açılımı da bu teorik zemin üzerine inşa edilmiştir (Karagül ve Arslan, 2013: 29). 2000'li yıllara kadar Türkiye'nin öncelik alanına girmeyen Afrika, bu dönemde iç ve dış faktörlerin tesiri ile Türk Dış Politikasında karar vericilerin yöneldiği yeni bir alan olmuştur.

Bu bağlamda Türkiye siyasi, iktisadi ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla Afrika ülkeleri ve bölgesel örgütler nezdinde yoğun lobi faaliyetleri yürütmüştür. Mart 2005'te Etiyopya ve Güney Afrika ülkelerine bir ziyaret gerçekleştiren dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, Etiyopya Barış ve Kalkınma Enstitüsünde bir konuşma yapmış ve 2009-2010 dönemi için Türkiye'nin aday olduğu BMGK oylamasında Türkiye'ye destek talep etmiştir. Başbakanın gerçekleştirdiği bu ziyarete müteakiben Nisan 2005'te Türkiye, Afrika Birliği'nde (AfB) gözlemci statüsü kazanmıştır. Aynı yıl Kasım ayında gerçekleştirilen Birinci Uluslararası Türkiye-Afrika Kongresine katılan dönemin Dış İşleri Bakanı Abdullah Gül, burada yaptığı konuşmada ilişkilerin geliştirilip ileriye götürülmesi arzusunu dile getirmiştir. Ocak 2007'de Afrika Birliği'nin 8. Olağan Zirvesi'nin açılış oturumuna katılan Başbakan Erdoğan, burada yaptığı konuşmada, Afrika ülkelerinin barış, demokrasi ve refah çabalarına Türkiye'nin destek sunmak isteğini dile getirmiştir. Türkiye, Ocak 2008'de Addis Ababa'da gerçekleştirilen 10.

AfB Zirvesi'nde Afrika'nın Stratejik Ortağı ilan edilmiştir (Karagül ve Arslan, 2013: 30-31).

Türkiye Mayıs 2008'de, Afrika Kalkınma Bankası ve Afrika Kalkınma Fonuna üye olarak kabul edilmiştir (Oba, 2016). Ancak bu üyeliklerin TBMM'de onaylanması Ocak 2013'te gerçekleşmiş ve Türkiye, Afrika Kalkınma Bankasının bölge dışı 26. üyesi olmuştur (www.mfa.gov.tr, t.y.a).

Türkiye, Temmuz 2003'te BMGK için ilan ettiği geçici üye adaylığına, beş yıllık yoğun çalışmaları sonucunda, Ekim 2008'de üye seçilerek ulaşmıştır. 2008 itibariyle BMGK'de 53 ülke ile önemli bir oy oranına sahip olan Afrika ülkelerinin, Türkiye lehine oy kullanmaları ciddi bir önemi haizdir. Bu bağlamda Türkiye, Afrika ülkelerinin yanı sıra diğer bölgesel örgütler nezdinde yoğun temaslarda bulunmuş ve 192 üyeden 151'nin oyunu alarak geçici üyeliğe seçilmiştir (Tepeciklioğlu, 2015). Uluslararası toplumun Türkiye'ye duyduğu güvenin bir yansıması olan BMGK üyeliği, Türkiye'nin beş yıllık yoğun çalışması neticesinde gerçekleşmiştir.

İki temel hedefin gerçekleştirilmesini merkeze alan *Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi, Ortak Bir Gelecek İçin Dayanışma ve İşbirliği* teması ile toplanmıştır. Bu iki hedeften ilki, Afrika ülkeleri ile ilişkileri genişletip ticaret hacmini artırma husunda Türkiye'nin kararlılığını ortaya koyabileceği bir ortam oluşturmak. İkincisi ise BMGK'nin geçici üyesi olabilmek hususunda Afrika ülkelerinin desteğini almak (Özkan, 2012: 23). Yukarıda belirtildiği üzere ikinci hedef, Ekim 2008'de gerçekleştirilmiştir. İlk hedefin gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalar ise, zirve sırasında gerçekleştirilen *Türkiye-Afrika İş Forumu* ile başlatılmıştır.

Yukarıda belirtilen iki hedefin yanı sıra Türkiye Afrika ilişkilerinin içinde bulunduğu seviyenin değerlendirilmesi ve daha ileri seviyelere taşınmasını sağlayacak yöntemlerin belirlenmesi amacıyla 18-21 Ağustos 2008 tarihleri arasında İstanbul'da, *Birinci Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi* düzenlenmiştir. Her düzeyden temsilcinin katılımıyla gerçekleştirilen toplantıya 49 ülke iştirak etmiş ve bu ülkelerden; 6 cumhurbaşkanı, 5 cumhurbaşkanı yardımcısı, 7 başbakan, 1 başbakan yardımcısı, 14 dış işleri bakanı, 12 bakan ve 11 uluslararası örgütten temsilciler yapılan toplantılara katılım sağlamıştır (Hazar, 2012: 34).

Zirve sonrasında, *Türkiye-Afrika İşbirliği İstanbul Deklarasyonu: Ortak Bir Gelecek İçin İşbirliği ve Dayanışma* ve *Türkiye-Afrika Ortaklığı İçin İşbirliği Çerçevesi* başlıklı belgelerin oy birliği ile kabul edilmesi ile sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulan Türkiye-Afrika ilişkilerinde *Stratejik Ortaklık* dönemi başlamıştır (Oba, 2011).

Zirve sonunda kabul edilen her iki belgeyle öncelikli işbirliği alanları belirlenmiştir. Bu alanlar; "Hükümetler arası işbirliği, ticaret ve yatırım, tarım, tarımsal ticaret, kırsal kalkınma, su kaynaklarının yönetimi, küçük ve orta boy işletmeler, sağlık, barış ve güvenlik, altyapı (taşıma ve telekomünikasyon), medya, enformasyon ve enformasyon teknolojisi, çevre" (Hazar, 2012: 35). konularını kapsamaktadır.

Türkiye-Afrika Ortaklığı İçin İşbirliği Çerçevesi gereğince sürecin bir program dahilinde yürütülebilmesi için kıdemli memurlar ve bakanlar düzeyinde bir uygulama ve izleme mekanizmasının oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu bağlamda zirve toplantısını takip eden ikinci yılda Kıdemli Memurlar Toplantısı, üçüncü yılda sürecin uygulanışını değerlendirmek üzere bakanlar düzeyinde bir Gözden Geçirme Konferansı ve beşinci yılda Afrika'da gerçekleştirilmek üzere İkinci Türkiye-Afrika İşbirliği Zirve toplantısı yapılması karara bağlanmıştır (Oba, 2011).

Birinci Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi'nde belirtilen uygulama ve izleme mekanizması gereğince Aralık 2010'da, Kıdemli Memurlar Toplantısı İstanbul'da gerçekleştirilmiş ve 2010-2014 dönemini içeren *Türkiye-Afrika Ortak Uygulama Planı* kabul edilerek yeni yol haritası belirlenmiştir. Aralık 2011'de ise yine İstanbul'da, Bakanlar düzeyinde bir Gözden Geçirme Konferansı düzenlemiştir. İkinci Kıdemli Memurlar Toplantısı, planlandığı gibi 2012 değil, Haziran 2013'te Addis Ababa'da gerçekleştirilmiştir. Bu gecikme dolayısıyla *İkinci Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi* de planlanandan farklı olarak 19-21 Kasım 2014 tarihlerinde Ekvator Ginesi'nin başkenti Malabo'da gerçekleştirilmiştir (www.mfa.gov.tr, t.y.a).

Türkiye-Afrika ilişkilerine yeni bir ivme ve farklı bir boyut kazandırmayı amaçlayan *İkinci Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi*, Ekvator Ginesi'nin başkenti Malabo'da, 19-21 Kasım 2014 tarihleri arasında, *Sürdürülebilir Kalkınmanın ve Bütünleşmenin Güçlendirilmesi İçin Yeni Bir Ortaklık Modeli* teması ile toplanmıştır. Zirveye 30'a yakın ülke katılım göstermiş, *2015-2019 Ortak Uygulama Planı* kabul edilmiş ve

üçüncü zirvenin 2019 senesinde İstanbul'da yapılması karara bağlanmıştır. Bu zirve ile Türkiye-Afrika ilişkilerinde *açılım* dönemi sona ererken karşılıklı fayda ve eşit ortaklığı merkeze alan yeni bir döneme geçilmiştir (Öztürk ve Eke, 2015: 16).

Karşılıklı dayanışma ve kalkınmayı merkeze alan *İkinci Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi* ile Türkiye, Afrika halklarının sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşması için destek vereceğini beyan etmiştir. 21 Kasım 2015 tarihli *Zirve Deklarasyonu* ile işbirliği alanları belirlenmiştir. İstanbul zirvesinde alınan kararlara bağlılığın teyit edildiği bu deklarasyon ile işbirliği alanları "...ticaretin geliştirilmesi, eğitim, sağlık, bilim ve teknoloji, sanayi, kültür ve turizm, tarım ve kırsal kalkınma, gençlerin eğitilmesi ve yetkinleştirilmesine yönelik iyi uygulamaların paylaşılması, istihdam yaratılması, kalkınmanın çeşitli alanlarında cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi..." (www.afrika.mfa.gov.tr, t.y.) olarak belirlenmiştir.

Sahra Altı Afrika ülkeleri ile ilişkilerin güçlendirilmesi kapsamında mevcut büyükelçiliklere yenilerinin eklenmesi için 13 Ekim 2008 ve 11 Temmuz 2009 tarihlerinde Bakanlar Kurulunca karar alınmıştır. Bu kararlar doğrultusunda Türkiye, 2009 senesinde Tanzanya ve Fildişi Sahili'nde, 2010 senesinde Kamerun, Mali, Gana, Uganda, Angola ve Madagaskar'da, 2011 senesinde Zambiya, Mozambik, Moritanya, Zimbabve, Somali, Gambiya ve Güney Sudan'da, 2012 senesinde Nijer, Namibya, Burkina Faso ve Gabon'da büyükelçilikler açmıştır (Karagül ve Arslan, 2013: 33). 2013 senesinde Çad, Gine, Eritre ve Cibuti'de, 2014 senesinde Kongo Cumhuriyeti, Ruanda, Botsvana ve Benin'de büyükelçilikler açan Türkiye, Afrika Kıtasındaki 54 ülkeden 39'unda büyükelçilik açmıştır. Bu büyükelçiliklerin 26'sında Ticaret Müşavirliği de bulunmaktadır (www.mfa.gov.tr, t.y.a).

Türkiye'nin Afrika ülkelerine yönelik ilgisi kıta ülkeleri tarafından karşılıksız bırakılmamış ve Türkiye ile ilişkileri geliştirmek üzere diplomatik temsilcilikler açmışlardır. Bu kapsamda Ankara'da 2008 başı itibarıyla Kuzey Afrika ülkeleri Fas, Tunus, Cezayir, Libya ve Mısır'ın yanı sıra Sahra Altı Afrika ülkeleri Etiyopya, Güney Afrika Cumhuriyeti, Nijerya, Senegal ve Sudan büyükelçilikleri olmak üzere 10 büyükelçilik bulunmaktadır (Tepeciklioğlu, 2012: 87). Afrika ile gelişen ilişkiler doğrultusunda Sahra Altı Afrika ülkeleri Ankara'da büyükelçilikler açmışlardır. Bu bağlamda 2008'de Somali, 2010'da Gambiya ve Moritanya, 2011'de Uganda ve Kongo

Demokratik Cumhuriyeti, 2012'de Angola, Kenya, Cibuti, Nijer, Güney Sudan ve Gana, 2013'te Ruanda, Gine, Kongo, Benin, Fildişi Sahili, 2014'te Zambiya, Burkina Faso, Mali, Burundi ve Çad, 2015'te ise Gabon Ankara'da büyükelçilik açmıştır. Böylece Ankara'daki Afrika ülkelerine ait büyükelçiliklerin sayısı 32'ye ulaşmıştır (www.mfa.gov.tr, t.y.a).

Türkiye'nin Afrika ülkeleri ile ilişkilerinin geliştirilmesi kapsamında üst düzey ziyaretlerde ciddi hareketlilikler yaşanmıştır. Türkiye'nin 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, 2009'da Kenya ve Tanzania'ya, 2010'da Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kamerun ve Nijerya'ya, 2011'de ise Gana ve Gabon'a resmi ziyaretlerde bulunmuştur. Türkiye'nin mevcut Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Başbakanlığı döneminde gerçekleştirdiği ve Başbakanlık düzeyinde Sahra Altı Afrika'ya gerçekleştirilen ilk ziyaret olması nedeniyle Afrika açılımında önemli bir yere sahip olan, Sudan ve Etiyopya ziyaretlerinden başka 2011'de Somali ve Güney Afrika Cumhuriyeti'ni de ziyaret etmiştir (Hazar, 2012: 36). 2013'te Gabon, Nijer ve Senegal'i kapsayan bir ziyaret gerçekleştiren Erdoğan, Cumhurbaşkanı olarak ise 2015'te, Doğu Afrika ülkeleri Etiyopya, Somali ve Cibuti'yi kapsayan resmi ziyaretler gerçekleştirmiştir (www.mfa.gov.tr, t.y.a).

Çok yönlü, aktif dış politika anlayışının bir gereği olarak yöneldiği Afrika ülkeleriyle ilişkilerini ortaklık anlayışını merkeze alan ve ilişkilerin sürdürülebilir bir zeminde yürütülmesini öngören Türkiye, 25 Mart 2010 tarihli Başbakanlık genelgesi ile kıtaya yaklaşımını ortaya koymuştur. Aynı zamanda bu yaklaşım Afrika ülkeleri ile siyasi, iktisadi, kültürel ve askeri ilişkilerin ortak bir gelecek fikri çerçevesinde geliştirilmesini istemektedir. Türkiye, *Birinci Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi* ile diğer forumlarda tespit edilen hedeflerin gerçekleştirilmesi için Dışişleri Bakanlığı eşgüdümünde, bütün kamu kurum ve kuruluşlarıyla STK'ların etkin kullanımının temini ve ilişkilerin bütün Afrika ülkelerine teşmilini hedefleyen *Afrika Strateji Belgesi*'ni yürürlüğe koymuştur. Böylece Türkiye, Afrika ile ilişkilerin geliştirilmesinde, karşılıklı kazanmayı merkeze alan, önemli bir adım daha atmıştır (Oba, 2011).

İstanbul zirvesi sırasında Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) öncülüğünde gerçekleştirilen *Türkiye-Afrika İş Forumu* ile Türkiye-Afrika ülkeleri arasında ticaretin geliştirilip yatırımların artırılması hususunda çalışmalar yapılmış ve *Türkiye-Afrika İş*

Forumu İstanbul Deklarasyonu kabul edilmiştir. Bu deklarasyon ile Türkiye-Afrika ülkeleri arasında karşılıklı olarak "ticaretin geliştirilmesi, yatırımların artırılması, uygun bir yatırım ve iş çevresinin oluşturulmasına katkıda bulunulması, teknoloji ve bilgi transferinin teşvik edilmesi ve Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında lojistik alt yapının geliştirilmesine destek olunması hedef alınmıştır" (Oba, 2011).

Bu toplantı kapsamında Türkiye ve Afrika ülkeleri meslek odaları arasında işbirliğinin kurumsallaştırılması için Türkiye-Afrika Odası'nın (TAC) kurulmasına karar verilmiş ve Türk müteşebbislerin Afrika ülkeleri ile kurumsal ilişkiler geliştirmesine zemin hazırlanmıştır (Tepebaş, 2008).

Afrika ülkeleri ile ticari ilişkiler 2003 senesinde imzalanan *Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi*'nin kabulünden sonra gelişme göstermeye başlamıştır. Türkiye, Kuzey Afrika ile Osmanlı Devleti döneminden gelen dini, tarihi, kültürel unsurlar vesilesi ile Sahra Altı Afrika'ya oranla nispeten daha uzun süreli bir iktisadi ilişkiye sahip olmakla beraber ciddi bir ticaret hacmine de ulaşamamıştır (Tepeciklioğlu, 2015).

Dünya pazarlarının doyuma ulaştığı 21. yüzyıl başlarında, Batı pazarlarındaki küresel durgunluk Türkiye'yi yeni pazarlar bulmaya zorlamıştır. Afrika açılımı, 1980 sonrası dönemde ortaya çıkan ve Ak Partinin sosyo-ekonomik tabanını oluşturan, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerden (KOBİ) teşekkül eden, muhafazakâr sermayenin yeni pazarlara ulaştırılması açısından yeni bir alan açmıştır (Karagül ve Arslan, 2013: 30). Dolayısıyla 28 Şubat sürecinde uygulanan boykotla önü kesilen muhafazakar sermayenin önü açılmış, atıl duruma düşürülen sermaye aktif hale getirilerek yurt dışı yatırımlara yönlendirilmiş ve Türkiye'nin yumuşak gücünün harekete geçirilmesine katkı sağlamıştır (Oran, 2013: 226).

Açılan bu alanı iyi değerlendiren KOBİ'ler, Afrika ile ekonomik ilişkilerin gelişmesinde meslek örgütleri seviyesinde kurmuş oldukları kurumsal ilişkiler vesilesiyle ilişkilerin kurumsallaşmasına katkı sağlamışlardır. Karşılıklı iş ziyaretleriyle pek çok risk barındıran Afrika'da, yeni iş olanaklarının oluşmasına katkı sağlamışlardır. İlişkilerin gelişmesine katkı sağlayan bir başka aktör ise, DEİK'tir. Kurmuş oldukları iş konseyleri ile projeler üretip, üst düzey ziyaretler gerçekleştiren DEİK, 2015 itibarıyla, Türk-

Afrika İş Konseyi olarak Afrika'da 28 iş konseyinin kuruluşunu gerçekleştirmiş ve Afrika'da Türkiye Büyükelçiliği olan her ülkede iş konseyi kurmayı planlamıştır (Öztürk ve Eke, 2015: 22).

Birinci Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi ile Türkiye'nin Afrika açılımında sürecin yol haritası belirlenmiş ve bu durum ticaret rakamlarına da olumlu yansımıştır. Afrika'ya Açılım Eylem Planı ile ilişkilerin temelini atıldığı 1997'de, kıta ülkeleri ile toplam ticaret hacmi, 3,5 milyar dolar olarak gerçekleşmişken (Tepeciklioğlu, 2015), Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi belgesinin hazırlandığı 2003'te ise 5,47 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (Tepebaş, 2014). Ticari ilişkilerde 2003 senesinden itibaren bir artış trendi yakalayan Türkiye, 2011 senesinde Çin, Hindistan, Brezilya ve Kore Cumhuriyeti ile birlikte Afrika Kıtasına en çok yatırım yapan beş ülkeden biri olmuştur (Tepeciklioğlu, 2015). Ayrıca Türkiye, Afrika'da gerçekleştirilen doğrudan yabancı yatırımlarda, 2014 senesinde 16,593 kişilik istihdam rakamıyla, en çok istihdam sağlayan ülke seviyesine ulaşmıştır (www.mfa.gov.tr, t.y.a). Türkiye, aynı yıl 23,4 milyar dolarlık bir ticaret hacmine ulaşmış (Tepebaş, 2015) fakat 2015 senesinde 17,5 milyar dolarlık bir ticaret hacmi ile (www.mfa.gov.tr, t.y.a) bir önceki yılın gerisinde kalmıştır.

Son dönemde Afrika ülkeleri ile ticari ilişkilerde önemli bir mesafe alınmış olsa da Türkiye'nin toplam ticaret hacmindeki payı hala düşüktür. Örneğin 2013 senesi verileri itibarıyla Türkiye'nin geleneksel ticaret ortağı olan AB Ülkeleri ile Afrika ülkeleri arasında gerçekleştirdiği toplam ihracat ve ithalat oranları kıyaslandığında bu durum daha net görülecektir. AB ülkeleri toplam ihracatta %41,5 ve toplam ithalatta % 36,7'lik bir orana sahipken, Afrika ülkeleri toplam ihracatta %9,3 ve toplam ithalatta 2,4'lük bir paya sahiptir (Tepeciklioğlu, 2015).

Türkiye ile Afrika ülkeleri arasındaki ticari ilişkilerin geliştirmesine katkı sağlamak, karşılıklı temasları kolaylaştırmak ve halklar arasında iletişimi güçlendirmeye yönelik olarak Türk Hava Yollarının (THY) Afrika'ya uçuş noktaları ve uçuş sayıları artırılmıştır. Ayrıca kıta ülkelerinin pek çoğu ile vize anlaşmaları yapmak suretiyle vize kolaylığı getirilmiştir. 2015 itibarıyla THY, 31 Afrika ülkesinde ve 50 farklı noktada hizmet vermektedir. Bu kapsamda 2006 senesinde Afrika Kıtasından Türkiye'ye 210 bin ziyaret gerçekleşmişken, bu rakam 2015 senesinde 885 bini aşarak 4 kat artmıştır

(www.mfa.gov.tr, t.y.a). Ayrıca iç savaş nedeniyle 1991'den itibaren dünyayla irtibatı kopan Somali'nin 20 yıl sonra yeniden uluslararası uçuşa açılması, THY'nin 2011 senesinde gerçekleştirmiş olduğu uçuşla mümkün olmuştur (Öztürk ve Eke, 2015: 19).

Türkiye, Afrika ülkelerindeki diplomatik temsilcilikler ve AfB gözlemciliğinin yanı sıra kıta ekonomisine yön veren bölgesel örgütlerle de ilişkilerini geliştirmek suretiyle ticaret hacmini artırmak istemiştir. 2005 senesinde Türkiye'nin Nijerya Büyükelçiliği *Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu* (ECOWAS) nezdinde akredite edilmiştir. Türkiye, 2008 senesinde *Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi* (IGAD) *Uluslararası Ortaklar Forumuna* üye olmuştur. Türkiye'nin Tanzanya Büyükelçiliği *Doğu Afrika Devletler Topluluğu* (EAC) nezdinde, Zambiya Büyükelçiliği, *Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı* (COMESA) nezdinde akredite edilmiştir. (Hazar, 2012: 35) Türkiye'nin Gabon Büyükelçiliği ise, *Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'na* (ECCAS) akredite edilmiştir (www.mfa.gov.tr, t.y.a).

Türkiye, Afrika kıtasında barış ve istikrarın teminine katkı sağlamak amacıyla Uluslararası organizasyonlarda da görev almıştır. Bu kapsamda, 2015 senesi itibarıyla Afrika'da görev yapan dokuz BM misyonunun altısında görev almış ve genellikle polis unsurlarıyla personel katkısı sağlamıştır (Çavuşoğlu, 2016a: 111).

Genç Diplomat Eğitimi Programı kapsamında 1992 senesinden itibaren pek çok ülkeden genç diplomatlara eğitim veren Türkiye, 200 civarında Afrikalı genç diplomata eğitim vermiştir (Öztürk ve Eke, 2015: 16). Bu kapsamda Türkiye'nin yabancı öğrencilere vermiş olduğu eğitim bursuna da vurgu yapmak gerekir. Türkiye, Afrikalı öğrencilere sağladığı burs imkânıyla geleceği de inşa etmeye yönelmiş, son dönemde burslu öğrenci sayısını artırmış ve bir nevi kültür elçileri niteliği taşıyan öğrenciler üzerinden Afrika ülkeleri ile ilişkisini geliştirmek istemiştir. 2013 öncesi dönemde toplam 4380 Afrikalı öğrenciye burs veren Türkiye, son iki yılda, lisans, yüksek lisan ve doktora düzeyinde 2319 öğrenciye burs vererek 2013 öncesi dönemin toplam miktarının yarısında fazla burs vermiştir (www.mfa.gov.tr, t.y.a).

On yılda bir tertip edilen Birleşmiş Milletler En Az Gelişmiş Ülkeler Konferansının (EAGÜ) dördüncüsü, Türkiye'nin ev sahipliğinde 9-13 Mayıs 2011 tarihlerinde İstanbul'da tertip edilmiştir. Bu toplantıda Türkiye, 33'ü Afrika Kıtasında bulunan

EAGÜ statüsündeki devletlere, her yıl 200 milyon dolar tutarında bir yardım paketi taahhüt etmiştir (Karagül ve Arslan, 2013: 34). Bu kapsamda Türkiye, 2012-2015 yılları arasında, EAGÜ'e toplam 1.289,5 milyar dolar yardım gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin iki taraflı yardımlarından en fazla faydalanan ilk 10 ülkenin 7'si Afrika Kıtasında olup bu ülkeler, Somali, Sudan, Moritanya, Gambiya, Nijer, Senegal ve Cibuti'dir (TİKA, 2017a: 27).

Türkiye'nin Afrika ülkeleri ile ilişkilerinin gelişimine paralel olarak kıta içi siyasal sorunlarla da karşılaşmakta ve bu sorunlara karşı aldığı pozisyon eleştirilere konu olmaktadır. Bunlardan birisi Sudan'da soykırım yapmakla suçlanan Ömer El Beşir yönetiminin desteklenmesi ve Türkiye'ye davet edilmiş olmasıdır. Bir diğer eleştiri konusu ise, Arap Baharı sürecinin başlarında ülkeye göre almış olduğu tavrın, dış politika tutarlılığı açısından sorgulanmasıdır (Afacan, 2012: 16). Türkiye'nin Darfur'daki insani trajediyi inkâr etmediğini ancak Darfur'daki çatışmayı soykırım olarak niteleyen Batıyla da işbirliği yapmadığını belirten Özkan (2012: 23-24), Türkiye'nin Darfur'a ilişkin *pasif sessiz diplomasi* stratejisi izlediğini ve bu durumun Sudan'la gelişen siyasî, iktisadî ilişkilerle desteklenen yapıcı bir politika olduğunu belirtmektedir.

Türkiye'nin Afrika açılımında, dış politika aracı olarak dış yardımlar önemli bir yere sahiptir. Zira Türkiye, Afrika Kıtası ile ilişkilerini geliştirmede siyasî ve iktisadî, ticarî faaliyetlerin yanı sıra dış yardımlara da önem vermiştir. Dış politika yapım sürecine, devlet unsurlarının yanı sıra devlet dışı unsurları da dâhil eden Türkiye, sivil toplum kuruluşlarını devletin alternatifi ya da tehdit unsuru olarak görmemiş, tam aksine sahadaki fiili durumu uygun bir zemine oturtmayı ve ortak bir amaç doğrultusunda koordine etmeyi amaçlamıştır (Donelli, 2016: 271).

Bu amaca uygun olarak, *Birinci Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi* ile ilişkili olarak zirvenin hemen öncesinde, 14-16 Ağustos 2008 tarihleri arasında, *Türkiye-Afrika Sivil Toplum Kuruluşları Forumu* düzenlenmiştir. Tertip edilen foruma, 44 Afrika ülkesinden 92 sivil toplum kuruluşu ve Türkiye'den 85 sivil toplum kuruluşunun yanı sıra uluslararası kuruluşlardan gözlemciler iştirak etmiştir. Devlet dışı unsurların Afrika ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesi sürecine dahil edilmesi ile ilişkilere sosyal bir boyut

kazandırmak isteyen Türkiye, forumu siyasi bir zirve ile desteklemek suretiyle ilişkilerin sosyal boyutuna verdiği önemi ortaya koymuştur (Boztaş, 2011: 151).

Türkiye'nin Afrika yardımlarının önemli bir kısmı STK'lar tarafından gerçekleştirilmektedir. STK'ların Afrika'daki faaliyetleri ise Türkiye'nin Afrika açılımından daha eskidir. Afrika'nın yoksul ülkelerinde kurban organizasyonu ile başlayan süreç ilerleyen dönemde çeşitlenmiş ve STK'lar ihtiyaçların giderilmesine yönelik yeni alanlara yönelmiştir. Bu bağlamda sağlıklı, temiz su ihtiyacının karşılanması için su kuyusu açmak, sağlık taraması gerçekleştirmek ve yetimhane açmak gibi alanlara yönelmişlerdir (Öztürk ve Eke, 2015: 32).

Dış yardıma konu olan bir faaliyette bulunan tüm taraflar arasında koordinasyonun sağlanması ve dış yardımların raporlanmasını sağlayan TİKA, Türk Dış Politikasının öncelikleri çerçevesinde strateji geliştirip uygulamaya koymaktadır. Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'nin yöneldiği Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya öncelikli projeler üreten TİKA, 2000'lerde mezkûr coğrafyalarda faaliyetlerine devam etmekle birlikte, Türkiye'nin Afrika açılımına uygun olarak Afrika'ya yönelmiştir. Bu bağlamda ilk Program Koordinasyon Ofisini Etiyopya'nın Başkenti Addis Ababa'da 2005'te açmıştır (Öztürk ve Eke, 2015: 31).

Türkiye'nin Afrika ile gelişen ilişkilerine paralel olarak kıtadaki faaliyetleri artan TİKA, ihtiyaçların yerinde tespiti ve projelerin takibi için, PKO'ların sayısını da artırmıştır. TİKA'nın Afrika'da, Cezayir, Cibuti, Çad, Etiyopya, Gine, Kamerun, Kenya, Libya, Mısır, Namibya, Nijer, Senegal, Somali, Sudan, Tanzanya ve Tunus olmak üzere 16 ülkede Program Koordinasyon Ofisi bulunmaktadır. Güney Sudan, Komorlar Birliği, Mozambik, Nijerya ve Uganda'da ise PKO'lar kurulma aşamasındadır. Ayrıca Somali Hargeisa'da bir adet irtibat ofis bulunmaktadır (TİKA, 2017b: 10).

Projelerinde bölgenin ihtiyaçlarını dikkate alan TİKA, Afrika'da eğitim, sağlık, su, tarım, ortak kültürel mirasın korunması ve idari, mesleki, iktisadi ve teknik alt yapının inşasına yönelik projeler üretmektedir. Örneğin TİKA, Afrika'nın pek çok noktasında sağlık taraması gerçekleştirmekte ve STK'larla birlikte katarakt ameliyatı yapmaktadır. Ancak TİKA, süreci bu aşamada sonlandırmamakta, kalıcı çözümler için projeler üretmekte, bir nevi balık tutmayı öğretmektedir. Bu bağlamda Somali ve Sudan'da inşa

edilen hastaneler örnek olarak gösterilebilir. İlgili ülkelerin sağlık bakanlıkları ile bir protokol çerçevesinde TİKA tarafından inşa ettirilen hastaneler, beş yıl boyunca ortak bir yönetimle idare edilmektedir. Türkiye maddi yardımın yanında personel yardımı ile hastanelerin işletilmesine katkı sağarken bu sürecin sonunda hastanenin kendi imkânlarıyla yoluna devam edebilmesi için, sağlamış olduğu eğitim burslarıyla, hastane personelinin Türkiye'de eğitim almasını temin etmektedir (Öztürk ve Eke, 2015: 32).

Afrika Kıtasında, 2013-2015 yıllarını kapsayan son üç yılda okul inşaatı, tamiratı, donanımı, tefrişatı ve mesleki eğitim projeleri kapsamında 200'ün üzerinde projeyi sonuçlandıran TİKA, özellikle sürdürülebilir bir kapasitenin oluşturulabilmesi için mesleki eğitim projelerine önem vermektedir. Bu kapsamda 2010 senesinde TİKA, İstanbul Ticaret Odası (İTO) ve Maviay Derneği işbirliği ile Türk Meslek Edindirme Kursları'nı (TÜRMEK) başlatmış ve 2015 senesi itibarıyla 24 Afrika ülkesinden 462 kursiyere mesleki eğitim vermiştir (TİKA, 2016b: 15).

Halk sağlığının korunması için büyük bir önemi haiz olan temiz ve sağlıklı su, 2010 senesinde BM tarafından insan hakkı olarak tanımlanmıştır. TİKA'nın öncelikli hedeflerinden ve Afrika'daki faaliyet alanlarından birisi de temiz suya erişimin sağlanmasıdır. Bu kapsamda TİKA, Etiyopya, Sudan, Malavi, Burkina Faso, Mali, Kamerun, Gabon, Senegal, Gambiya, Somali, Nijer ve Moritanya olmak üzere Afrika'nın 12 farklı ülkesinde, 579 adet su kuyusu açmıştır (TİKA, 2016b: 33-37).

İdari ve sivil alt yapının güçlendirilmesi bağlamında insan kaynaklarına yönelik olarak uzmanlık eğitimleri ile fiziki alt yapının güçlendirilmesine yönelik olarak donanım ve teknik destekler sağlayan TİKA, üretim sektöründe ise iktisadi alt yapının geliştirilmesi ve kapasite artırılmasına yönelik projeler üretmekte veya üretilen projelere destek vermektedir. *Afrika Tarımsal Kalkınma Programı* çerçevesinde ülkelerin imkân ve ihtiyaçları doğrultusunda projeler geliştiren TİKA, Tunus'ta bal arıcılığı, Gambiya'da balıkçılık, Benin'de pamukçuluk, Sudan'da gen ıslah merkezi ile mevcut yerli hayvan ırklarının ıslah edilmesi gibi projeler geliştirmiş ve uygulamıştır. Bu projelerin yerel insan kaynaklarıyla devam ettirilebilmesi için, 2015 senesi itibarıyla 2000'i aşkın uzmana eğitim verilmesini sağlamıştır (TİKA, 2016b: 62-68).

Türkiye, Afrika ile ilişkilerini geliştirmede, kıtada sömürgeci bir geçmişe sahip olmamak gibi, tarihten tevarüs eden bir avantaja sahiptir. Afrikalı Müslümanların İslam ortak paydası dolayısıyla, Hristiyanların ise Türkiye'nin demokratik ve laik yapısı dolayısıyla Türkiye ile ilişkilere sıcak bakması, Türkiye'nin kıtaya ilişkilerini geliştirmesinde diğer avantajıdır (Hazar, 2012: 30-31). Türkiye sahip olduğu bu avantajları, son dönemde uygulamaya koyduğu ve karşılıklı kazanmayı merkeze alan siyasi, iktisadi uygulamalarını yumuşak güç unsurlarıyla tahkim etmiştir. Bu bağlamda yumuşak güç aracı olarak dış yardımlar ve Türkiye'nin dış yardım kuruluşu olarak TİKA, önemli bir rol ifa etmektedir.

Türkiye-Afrika ilişkilerinin kurumsal temeli 1998 *Afrikaya Açılım Eylem Planı* ile atılmış olup 2005'te Türkiye'de *Afrika Yılı* ilan edilmesine kadar olan bu dönem, Türkiye-Afrika ilişkilerinin altyapısının oluşturulduğu diplomatik hazırlık dönemidir. 2005 senesinin Türkiye'de *Afrika Yılı* ilan edilmesi ile birlikte kıtaya üst düzey ziyaretler gerçekleştirilmiş ve açılım etkin bir dış politika anlayışına dönüştürülmüştür. Türkiye'nin AfB'nde gözlemci statüsü kazanması, Afrika Kalkınma Bankasına bölge dışı üyeliği, 2008 İstanbul zirvesinin gerçekleştirilmesi, kıta ülkeleri ile karşılıklı olarak diplomatik temsilciliklerin sayılarının artırılması gibi gelişmeler ilişkilerin kurumsal boyutunu derinleştirmiştir. Kıtaya yönelik ilginin arttığı 2005-2011 döneminde, ticari ilişkilerin yanı sıra sivil toplum kanalıyla sosyal ilişkileri de geliştiren Türkiye, uzun vadeli bir Afrika politikası için güç biriktirmiştir (Özkan, 2012: 26).

Türkiye, Somali'de 2011'deki kuraklık ve buna bağlı olarak gelişen kıtlık sonrasında Türk ve dünya kamuoyunun dikkatini bu bölgeye çekmiştir. Öncelikle acil insani yardımlar olmak üzere kalkınma yardımları vasıtasıyla kalıcı yardımlar yaparak adeta Somali'yi yeniden inşa etmeye başlamıştır. Türkiye; Afrika'nın bütününde hem siyasi, diplomatik hem de TİKA marifetiyle uygulamaya çalıştığı yumuşak güç stratejisiyle ilişkilerini geliştirdiği Afrika'da elde ettiği birikim ve taraflar nezdindeki güven ile Somali'de yaklaşık yirmi yıldır devam eden devletsizlik durumunun çözümüne de öncülük etmeye çalışmaktadır. Türkiye-Afrika ilişkilerinde yeni bir döneme işaret eden bu süreçte Somali, Türkiye'nin Afrika'daki etkisinin değerlendirileceği önemli veriler sunacaktır (Özkan, 2012: 27).

BÖLÜM 4: TÜRKİYE-SOMALİ İLİŞKİLERİ VE YARDIMLAR

4.1. Somali Tarihi

Doğu Afrika'da, Afrika boynuzu olarak nitelendirilen bölgede yer alan Somali Federal Cumhuriyeti, kuzey-batıda Cibuti, batıda Etiyopya ve güneyde Kenya ile kara sınırına sahip olup, kuzey-doğuda ise Yemen ile Aden Körfezine sınırdadır.

Bulunduğu coğrafi konum itibarıyla, dünyanın en önemli dar suyollarından birisi olan Bab El-Mendeb boğazına uzanan 22 mil uzunluğunda bir kıyıya sahip olan Somali, aynı zamanda Bab El-Mendeb boğazı aracılığıyla Kızıldeniz'e doğal bir girişe sahip olan tek ülkedir. Batı ile Doğu arasındaki ticaretin tamamına yakınının Akdeniz'i Kızıldeniz aracılığıyla Aden Körfezine bağlayan Bab El-Mendeb boğazı üzerinden yapılması ve boğaza kıyısı bulunan Cibuti ve Yemen'in Kızıldeniz'e doğal bir girişe sahip olmaması, Somali'yi stratejik olarak önemli kılmaktadır. Zira Bab El-Mendeb boğazından Ortadoğu petrollerinin %30'una tekabül eden ve günlük ortalama 3,5 milyon varil petrol akışı gerçekleştirilmesi dolayısıyla Somali, uluslararası ticarete önemli bir konuma sahiptir (Alegöz, 2013: 35).

16. yüzyılda, Kanuni Sultan Süleyman zamanında Osmanlı toprağı olan Somali'de Osmanlı egemenliğı 1887 senesine kadar devam etmiştir (Hazar, 2003:126). 1884 senesinde İngiltere Kuzey Somali'yi işgal etmiş, 1887 senesinde ise İtalya Güney Somali'yi işgal etmiştir (Elmi, 2012: 54). Ancak dini ve milli yönü ağır basan *Muhammed Abdullah Hassan*'nın İngiltere'ye karşı başlatmış olduğu silahlı mücadele dolayısıyla İngilizler sahil bölgelerinde kalmışlar ve 1921 senesinden evvel iç bölgelere girememişlerdir (Kavas, 2007). Bağımsızlığını kazanacağı 1960 senesine kadar İngiltere ve İtalya sömürgesi olarak yönetilen Somali, 1960-1969 seneleri arasında demokratik bir sistem ve çok partili bir siyasi yaşama sahip olmuştur (Elmi, 2012: 55). Ancak *Muhammed Siad Barre* 1969 senesinde darbe yoluyla iktidara gelmiş ve otoriter bir yönetim anlayışla ülkeyi yönetmiştir. 1991 senesinde *Barre* rejimi çökmüş ve Somali'de etnik ve dini temelli bir iç savaş başlamış, iç savaş sürecinde güçlü bir merkezi hükümet tesis edilememiş, ülke fiilen bölünmüş ve iç savaş günümüze kadar sürmüştür (Artokça, 2013: 1).

4.1.1. Kolonyal Dönem ve Öncesi

Somali tarihinin MÖ 9000 senelerine kadar uzandığı ve MÖ 3000-2000 seneleri arasında devenin bu bölgede evcilleştirildikten sonra diğer bölgelere yayıldığına dair bilgiler mevcuttur (Bingöl, 2013: 84). Yine MÖ 2400 senelerinde Somali sahilinde bulunan ve *Punt* diye anılan masallar ülkesinin, tütsü için kullanılan bir ağaç sakızı olan mürrü safi ve günlük satmak suretiyle Mısır'la ticaret yaptığına dair bilgi mevcuttur (Michler, 1994: 73).

Roma İmparatorluğu döneminde Hint ve Arap tüccarların mücadelesine sahne olan Somali, Çin ve Hint tüccarları tarafından Doğu Afrika'ya getirilen tarçının Kuzey Afrika ve Avrupa'ya ulaştırılmasına aracılık etmiştir. Bu dönemde sahip olduğu ticari bağlar dolayısıyla Batı Asya, Arap Yarımadasının güney kısmı ve Kuzey Afrika ile ilişkilerini geliştiren Somali, İslamiyet'in ortaya çıkmasıyla Müslümanlarla da ilişkilerini geliştirmiştir (Bingöl, 2013: 84).

Somali bölgesi, İslam'ın ilk yıllarında, 7. yüzyılın ilk yarısında buraya göç etmek mecburiyetinde kalan ilk Müslümanlar vesilesiyle İslam'la tanışmış olmakla birlikte (Artokça, 2013: 2) 8. yüzyıl ortalarından itibaren İslam dini bölgede yayılmaya başlamış ve 9. yüzyılda kıyı kesimleri başta olmak üzere Afrika'nın kuzeydoğusuna doğru yayılmıştır. Somali'de 13. yüzyıldan 17. yüzyıla kadar olan dönem, Somali sultanlıkları dönemidir (Michler, 1994: 73-74). Bu dönemde Somali sultanlıkları ile Abbasiler arasında yaşanan savaşlarda Osmanlı Devleti ile Somali sultanlıkları arasında işbirliği gerçekleştirilmiştir (Bingöl, 2013: 84).

Sömürgecilik döneminden evvel bütün kurumlarıyla teşekkül etmiş, güçlü ve merkezi bir devletin bulunmadığı Somali'de, günümüzde yaşanan bütün sorunların temelini 19. yüzyılın son çeyreğinde atıldığını söylemek mümkündür. 1884 senesinde İngiltere Kuzey Somali'yi işgal ederken 1887 senesinde İtalya da güney Somali'yi işgal etmiştir. Avrupalı sömürgeci güçler Somali'yi beş bölgeye ayırmışlardır. Bu beş bölgenin ikisini İngiltere alırken diğer üç bölgeyi Fransa, İtalya ve Etiyopya paylaşmıştır (Elmi, 2012: 54). İngiliz Somali'si, bu günkü bağımsız Somaliland topraklarının tamamı ile Puntland özerk bölgesinin önemli bir bölümünü kapsayan kuzey Somali'de kurulurken Fransız

Somali'si, bugünkü Cibuti'de kurulmuştur. İtalyan'ın sömürgeleştirdiği kısım ise Somali'nin merkez ve güney bölgelerini içermektedir (Bingöl, 2013: 85).

Somali'nin sömürgeleştirilerek bölünmesi ile birlikte dini ve milli yönü ağır basan *Muhammed Abdullah Hassan* İngiltere'ye karşı silahlı mücadele başlatırken diğer bölgelerde de pek çok grup Fransa, İtalya ve Etiyopya'ya karşı mücadeleye girişmişlerdir. 1899-1920 seneleri arasında devam eden silahlı mücadelede *Hassan*, İngilizlere yenilmiştir. İkinci Dünya Savaşı öncesi süreçte İngiltere ve İtalya Somali'de güç mücadelesine girişmişler ve birbirlerinin nüfuz bölgelerinin bir bölümünü karşılıklı olarak işgal etmişlerdir. Bu güç mücadelesinin yaşandığı dönemde İngilizler, İtalyanlara karşı Somali halkını kendi yanına çekmiştir. Bu yakınlaşmanın sonucunda başlayan siyasi hareketlilik neticesinde, 1943 senesinde Somali'nin bağımsızlığını savunan ve çok partili dönemin en önemli aktörlerinden birisi olan, *Somali Gençlik Birliği* kurulmuştur (Artokça, 2013: 3).

Uzun dönemler Somali'ye ait olan ve Somalililerin yaşadığı Ogaden bölgesi, 1948 senesinde İngilizler tarafından Etiyopya'ya verilmiş ve uzun yıllar sürecek (1961-1964, 1977-1978) bir savaşın da temeli atılmıştır (Michler, 1994: 74).

İkinci Dünya Savaşında mağlup olan İtalya, Somali topraklarından çekilmemiş ve bunun üzerine Birleşmiş Milletler İtalyan Somali'yi, oluşturmuş olduğu *İtalyan Somali Vesayet Konseyi* yönetimi üzerinden, İtalya'ya bırakmış ve güney Somali'nin bağımsızlık sürecine hazırlanması amacıyla yönelik olarak önemli adımlar atılmıştır. Bu bağlamda bölgesel konsey kurulmak suretiyle Somalililere temsil hakkı verilmiştir. İngiliz Somali'sinde ise bağımsızlık yönünde olumlu adımlar atılmadığından 1956 senesinden itibaren bağımsızlık yönünde protesto gösterileri başlamış ve neticede 1957 senesinde bir temsil heyeti kurulmuştur (Artokça, 2013: 3).

26 Haziran 1960'ta kuzey bölgesindeki İngiliz Somali'si bağımsızlığını kazanmış, 01 Temmuz 1960'ta ise güney bölgesindeki İtalyan Somali'si bağımsızlığını kazanmış ve kuzeyle birleşmek suretiyle *Somali Cumhuriyeti*'ni kurmuşlardır. Somali bağımsızlığını kazanmış fakat tarihsel olarak Somali'ye ait olan ve Somalilerin yaşadığı Ogaden, Cibuti ve Kenya'nın kuzeyinde bir bölüm Somali sınırlarının dışında kalmıştır (Michler, 1994: 74).

4.1.2. Bağımsızlığın Kazanılması ve Muhammed Siad Barre Dönemi (1960-1991)

Bağımsızlığını kazandıktan sonra Batı tipi demokratik bir sistem tesis edilen Somali'nin ilk cumhurbaşkanı *Aden Abdullah Osman Daar* olmuş ve 1967 senesine kadar görevine devam etmiştir. 1960-1969 seneleri arasında çok partili bir dönem geçiren Somali'nin en ağırlıklı siyasi partisi *Somali Gençlik Birliği* olmakla birlikte 1969 seçimlerine 60 civarında parti katılmıştır (Elmi, 2012: 55).

1967-1969 senelerinde *Abdürreşid Ali Şermarke*'nin cumhurbaşkanı olarak görev yaptığı Somali'de, partiler kabile temelli kurulmuş olup, her bir kabile de devlet içerisinde en iyi makam ve en çok kaynak elde etme mücadelesine girmişlerdir. Bu sürece idarenin yetersizliği de eklenmiş ve 1969 senesinde ayaklanmalar ortaya çıkmış ve Cumhurbaşkanı Şermarke bir suikast sonucu öldürülmüştür. Bu sürecin devamında 21 Ekim 1969'da gerçekleştirilen bir darbe ile *Muhammed Siad Barre* iktidarı ele geçirmiş ve *Somali Demokratik Cumhuriyeti*'ni ilan etmiştir (Michler, 1994: 75).

İktidarı ele geçirme sürecinde içeriden kabilesi Marehan'ın, dışarıdan ise Sovyetler Birliği'nin desteğini alan *Barre*, sosyalizmi Somali'nin ulusal rejimi olarak ilan etmiş ve Soğuk Savaşın ideolojik kampaşmasında doğu bloğunda yerini almıştır (Maden, 2013: 10). Darbe sonrasında kendisini sınırsız yetkilerle donatan *Barre*, parlamentoyu feshetmiş, anayasayı kaldırmış, bankalar dâhil olmak üzere ülkede ekonomik değeri haiz olan her şeyi millileştirmiştir. *Barre*, giriştiği reform hareketleri kapsamında Arap alfabesinden Latin alfabesine geçişi gerçekleştirmiştir (Özkan, 2014: 19).

Reform hareketlerini laik bir zemin üzerine oturtan *Barre*, seküler bir medeni kanun oluşturmuş ve bu süreçte kendisine eleştiri getiren tüm muhalif unsurları baskı altına alarak sert uygulamalarda bulunmuştur. Bu bağlamda medeni kanunu reddeden İslamcılarını idama varan cezalarla tecziye etmesi ülkede Vahhabi bir hareket olan *İslam Birliği Örgütü*nün kuruluşuna zemin hazırlamıştır (Artokça, 2013: 4). *Barre*, kendi gücünü koruma amacına yönelik olarak kabileler üzerinde baskı kurmuş ve kabileleri birbirine karşı kullanmıştır. Bu durum karşısında kabileler, *Barre* rejimine karşı silahlı direniş grupları oluşturarak silahlı mücadeleye başlamış ve iç savaşın temelleri atılmıştır (Elmi, 2012: 55).

Somali, Afrika Kıtasında en son sömürgeleştirilen bölgelerden birisi olup, sömürge öncesi dönemde, Somalililerin yaşadığı toprakların yüzölçümü 1 milyon km²'den fazladır. Kolonyal devletlerin dini ve etnik unsurlar gibi doğal dinamikleri dikkate almaksızın çizmiş oldukları yapay siyasal sınırlar dolayısıyla Somalililerin yaşamış olduğu 370 bin km²'lik toprağa, 4,5 milyonluk nüfusa sahip olan Ogaden bölgesi Etiyopya'ya bırakılmıştır (Kavas, 2007). Bu durum Somali ile Etiyopya arasında sorunlara neden olmuş, *Barre*'nin Ogaden'de yaşayan Somalililerin ayrılıkçı hareketlerine destek vermesiyle de sorun daha da büyümüştür. 1977-1978 senelerinde Somali ile Etiyopya arasında savaş çıkmış ve Somali, Ogaden bölgesinin büyük bir kısmını kontrol etmiş olsa da SSCB ve Küba'nın savaş esnasında Etiyopya'yı desteklemesi dolayısıyla bölgeyi terketmek zorunda kalmıştır. SSCB ve Küba'nın Etiyopya'yı desteklemesi *Barre*'yi Soğuk Savaşın diğer tarafı olan ABD ile ilişki kurmaya itmiştir. ABD ise Aden Körfezi dolayısıyla stratejik bir öneme sahip olan Somali'ye askeri ve iktisadi yardımlarda bulunmuştur (Özkan, 2014: 19).

Barre yönetimine başından itibaren varolan muhalefet, Ogaden Savaşının kaybedilmesi ile birlikte, *Barre* yönetiminin sanıldığı kadar güçlü olmadığı fikri ve savaş sonrasında ortaya çıkan iktisadi sıkıntı ve kıtlık dolayısıyla 1980'li yıllarda çığ gibi büyümüştür. Bu dönemde siyasi ve iktisadi sorunlarla mücadele etmek zorunda kalan *Barre*, muhaliflere olan baskıyı iyice artırmıştır. Bu durum karşısında ülkedeki muhalifler bir araya gelmek suretiyle *Birleşmiş Somali Kongresini* (USC) kurmuşlar ve Somali'de iç savaş derinleşmiştir. Devamedegelen silahlı çatışmalar neticesinde, 1991 senesinde *Barre* iktidardan düşürülmüş fakat bu süreçte ülkede düzeni temin edecek bütün kurumlar da çökmüş ve bir güç boşluğu oluşmuştur. *Barre*'yi iktidardan uzaklaştıran muhalif gruplar, bu güç boşluğunu dolduracak uzlaşmayı sağlayamadıkları gibi kendi aralarında da çatışmaya girmek suretiyle Somali'de devletsizlik dönemine giden süreci başlatmışlardır (Elmi, 2012: 55-56).

4.2. Somali Sorunu

4.2.1. İç Savaş: Sebepler ve Aktörler

Sömürge geçmişi üzerine modern ulus devlet kurmaya çalışan bir ülke olarak Somali'nin modern bir devlet yapılanması için gerekli olan siyasi kültüre sahip olmaması, kabileler ve İslamcı gruplar dolayısıyla ortaya çıkan fazla bölünmüş yapısı ve

bu yapının yansımaları *Somali Sorunu* olarak ortaya çıkmıştır. Komşu devletlerin sorunun çözümüne taraf olmak yerine kendi etki alanlarını genişletme çabası ve uluslararası toplumun sorunun özünden uzak yaklaşımı, sorunun çözümüne katkı sağlamadığı gibi sorunu derinleştirmiştir (Elmi, 2012: 34). Bunların yanısıra iktisadi yetersizlik, kuraklık, açlık, bulaşıcı hastalıklar, temiz içme suyu ihtiyacı, çocuk ölüm oranlarının yüksekliği, işsiz gençlik, korsanlık ve silah kaçakçılığı Somali'deki diğer önemli sorunlardır. Sayılan bu sorunlar aynı zamanda *Somali Sorunu*'na doğrudan ya da dolaylı olarak kaynaklık eden sebeplerdir.

İç savaşın aktörleri olarak kabileler, radikal sağ örgütler, etki alanlarını genişletmeye yönelik politik uygulamaları dolayısıyla komşu devletler, *Somali Sorunu*'na çözüm bulmak amacıyla giriştikleri faaliyetlerinde, sorunun özünden ziyade sonuca odaklanmaları dolayısıyla uluslararası aktörleri sıralamak mümkündür. Bunların yanısıra ülkenin bütününde istikrarı temin edecek güçlü, merkezi bir hükümet yerine Mogadişu çevresinde sahip olduğu zayıf etkisi dolayısıyla merkezi hükümet ve 1991'de bağımsızlığını ilan eden ve herhangi bir ülke tarafından tanınmamış olsa da devlet işleyişine sahip olan Somaliland ile 1998'de özerkliğini ilan eden ve güçlü bir Somali'nin ortaya çıkmasını önlemek adına Etiyopya tarafından desteklenen Puntland, Somali'deki iç savaşın diğer aktörleri olarak sıralanabilir (Özkan, 2014: 26-32).

Somali Sorununun ortaya çıkışında kolonyal devletler önemli bir etkiye sahiptir. Kolonyal dönem sonrasında, sömürgelerin bağımsızlığını kazanması ile birlikte kolonyal devletler, *Vestfalyan Dönem*in en önemli kazanımı olarak görülen ulus devletleşmeyi Somali'de de uygulamaya koymuştur. Ancak ulus devletleşme uygulamasında, ülkesel sınırların kültürel sınırlarla çakışmaması Somali'deki iç çatışmaların temelini atmıştır (Kaygusuz, 2014: 43). Doğal dinamikleri dikkate almaksızın, din ve dil birliğine rağmen, Somali halkının yaşadığı toprakların bir bölümü Cibuti, Etiyopya ve Kenya'ya bırakılmak suretiyle yapay sınırlarla halklar parçalanmış, doğal doku bozulmuştur (Yalçın, 2016: 18).

Diğer taraftan sömürge öncesi dönemde modern manada merkezi bir yönetimin olmadığı Somali'de karşılaşılan sorunlar geleneksel hukuk kuralları çerçevesinde, yerel araçlarla çözüme kavuşturulurken (Elmi, 2012: 54), sömürge sonrasında oluşturulan merkezi hükümet ile siyasi ve iktisadi güç merkezileştirilmiş ve yerel unsurlar

dışlanmıştır. Ortaya çıkan bu yeni durum, kabileler arasında siyasi ve iktisadi gücün dengesiz dağılımına zemin hazırlamış ve kabileler arası düşmanlığı körüklemiştir (Bingöl, 2013: 88).

Afrika'nın diğer ülkelerine göre homojen bir yapıya sahip olan Somali, nüfusunun tamamına yakını Somali ırkından meydana gelen, yine nüfusunun tamamına yakını sünni müslüman olan ve aynı dili konuşan insanlardan oluşmakla birlikte (Kavas, 2007) kabileler arası çatışmalar ülkenin kaosa sürüklenmesinde etkili olmuştur. Hawiye, Isaag, Darod, Dir ve Rahanweyn olmak üzere beş ana kabile ve bu kabilelere bağlı onlarca alt kabileden oluşan (Özkan, 2014: 26) Somali'de *Barre*, yönetimi ele geçirdiği zaman kabile sistemini bitireceği sözünü vermiş fakat zaman içerisinde bunun tam tersi bir uygulamaya gitmiş ve kendi meşruiyetini bazı kabileleri desteklemekte bulmuştur. Bu durum kabileler arası düşmanlığı körüklemiş ve çatışmanın altyapısını hazırlamıştır. *Barre* iktidardan uzaklaştırıldıktan sonra kabile liderleri kendi aralarında bir anlaşmaya varamamış ve kabileler arasında başlayan çatışmalar iç savaşın en temel sebebini oluşturmuştur (Özkan, 2014: 20).

Barre yönetiminin uygulamaya koymuş olduğu medeni kanunu reddeden ve karşı mücadele başlatmak üzere 1983'te kurulmuş olan *İslam Birliği Örgütü*, Cibuti, Etiyopya ve Kenya'daki Somalilileri de içine alan büyük Somali'yi kurmayı hedeflemiştir. *Barre* sonrası dönemde bazı bölgeleri ele geçirmiş olsa da 2004'te ABD ve Etiyopya ortak operasyonu ile örgüt dağıtılmıştır. Bu örgütün dağılmasından sonra Somali'de, İslamcılığın yanı sıra Somali milliyetçiliği de dahil farklı ideolojileri bünyesinde barındıran *İslam Mahkemeleri Birliği* (İMB) kurulmuştur (Artokça, 2013: 5-6).

Doğu Afrika'da bir islam devleti kurmayı hedefleyen İMB, savaş baronlarına karşı verdiği mücadele dolayısıyla taraftar da toplamış ve Haziran 2006'da ülkenin büyük bir bölümünü ele geçirmiş, 1991'den sonra Mogadişu'da ilk defa günlük yaşam normalleşmeye başlamıştır. Ancak İMB'nin İslamcı kimliği Batı'yı rahatsız etmiş ve Birliğin *El-Kaide*yle ilgisi olduğu ileri sürülmüştür. Etiyopya'nın İMB'nin sınır güvenliğini tehdit ettiği gerekçesiyle karadan başlattığı müdahalesine, ABD de havadan destek vermiş ve İMB'nin elindeki bölgeler geri alınmış ve Etiyopya, Somali'de kendi kontrolünün dışında bir istikrarın oluşmasına müsaade etmemiştir. Öte yandan bu yenilgi sonrasında yaşanan gelişmelerden İMB'nin silahlı kanadı rahatsız olmuş ve

birlikten ayrılmıştır. *Hareketu Şebabul Mücahidin* ya da bilinen adıyla *Eş-Şebab* örgütünü kurmuşlardır. İMB'nin en radikal fraksiyonu olarak ortaya çıkan *Eş-Şebab*, Somali'yi yabancı güçlerin askerlerinden temizlemeyi ve Somali'de bir İslam devleti kurmayı kendisine hedef seçmiştir. Bu bağlamda *Eş-Şebab*'ın giriştiği gerilla savaşı ile Somali'de iç savaş derinleşmiş, kaos büyümüş ve 300 binden fazla Somalili göç etmek zorunda kalmıştır (Özkan, 2014: 22-23).

Eş-Şebab gibi Somali'de iç savaşın büyümesine sebep olan bir başka radikal örgüt ise, *Hizbul İslam*'dır. Yine *Eş-Şebab* gibi İMB'nin içerisinde çıkmış olan örgüt, yabancı güçlerle mücadelede *Eş-Şebab*'a katılırken müstakilen de toprak kontrolü ve limanların kontrolü amacıyla iç savaşta taraf olmuştur (Maden, 2013: 16) .

Diğer Afrika ülkelerinde olduğu gibi Somali de genç bir nüfusa sahiptir. Üçte ikisi işsiz olan bu genç nüfus, radikal örgütler tarafından silahlı mücadelelerde kullanılacak insan kaynağı olarak görülmüş ve devşirilmiştir. Güçlü, merkezi bir hükümetin yokluğunun yoksulluk ve işsizlikle birleşmesiyle silah kaçakçılığı ve korsanlık için elverişli bir ortam oluşmuştur. Bu dönemde dünyadaki korsanlık olaylarının yarısından fazlası Somali kıyılarında meydana gelmiştir (Bingöl, 2013: 87-88).

4.2.2. Barış Çabaları ve Engeller

Barre'nin Ocak 1991'de ülkeyi terketmesinden sonra Somali'de bir iktidar boşluğu oluşmuş ve Somali iç savaşa sürüklenmiştir. Somali'deki iç savaşı bitirmek ve ülkeyi yeniden barış ve istikrara kavuşturmak için pek çok barış girişiminde bulunulmuştur. Barış çabaları bağlamında öncelikle BM rol almış fakat Somali'de bulunduğu üç yıllık süre zarfında (1992-1995) bir başarı sağlayamamış ve ülkeden ayrılmıştır. Bölge ülkeleri başta olmak üzere, 1991'de Cibuti Konferansı ile başlayan pek çok barış konferansı düzenlenmiş ancak hedeflenen barış ortamı tesis edilememiştir. Diğer taraftan 2000 senesinde ABD öncülüğünde oluşturulan *Geçici Federal Hükümet*'le de yerel ve ulusal bir idari yapı tesis edilememiştir. Zira geçici hükümete başta İMB olmak üzere ülke içerisinde pek çok muhalif ses yükselmiştir. *Geçici Federal Hükümet* ile İMB arasında uzun yıllar süren bir güç mücadelesinin yaşandığı Somali'de, *Geçici Federal Hükümet*'in görev süresi Ağustos 2012'de sona ermiş ve *Somali Federal Meclisi* oluşturulmuştur. Eylül 2012'de yapılan seçimlerle *Hasan Şeyh Mahmud* Cumhurbaşkanı

seçilerek ulusal hükümet kurulmuş ancak ülkede hakimiyet henüz sağlanamadığından çatışmalar devam etmektedir (Yalçın, 2016: 19).

Barre döneminde, Somali'ye yardımlar yapılmış ancak bu yardımlar çatışmaları durdurmaktan ziyade Soğuk Savaşın doğasına uygun olarak karşıt blokların nüfuz mücadelesi bağlamında gerçekleştirdikleri askeri ve iktisadi yardımlar olmuştur. *Barre* rejimi çöküp çatışmalar daha da şiddetlenince çatışmaları sona erdirecek ve barışı sağlayacak ilk adımlar atılmaya başlanmıştır (Bingöl, 2013: 91). Bu bağlamda BM Somali'ye bir heyet göndermiş, ülkenin ileri gelen kabile liderleriyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler neticesinde Somali'ye BM güvenlik unsurlarının yerleştirilmesi hususunda karara varılsa da (Özkan, 2014: 20) esasen *Somali Sorunu*, Soğuk Savaş sonrası dönemde, uluslararası düzenin dönüşüm yaşadığı bir zamanda ortaya çıkması dolayısıyla, 1990'lar boyunca uluslararası aktörlerin ilgisinden uzak kalmıştır (Donelli, 2016: 274).

23 Ocak 1992'de BMGK'nin almış olduğu 733 sayılı karar ile Somali'ye silah ve askeri malzeme satışı yasaklanmış, çatışmanın taraflarına ateşkes çağrısı yapılırken uluslararası topluma da insani yardım çağrısı yapılmış ve aynı yıl *Birleşmiş Milletler Somali Operasyonu*'nun ilki (UNUSOM I) gerçekleştirilmiştir (Maden, 2013: 10).

Yardımların güvenli ve düzenli bir şekilde dağıtımını gerçekleştirmek amacı ile görevlendirilen UNUSOM I başarılı olamamış ve aynı yıl ABD öncülüğünde *Birleşmiş Milletler Görev Gücü* (UNITAF) kurulmuştur. 37 bin askerden müteşekkil UNITAF, yardım merkezleri de dahil olmak üzere ülkede istikrar ve güvenliğin sağlanması amacı ile oluşturulmuştur. BM genel sekreterinin raporu doğrultusunda UNUSOM II kurulmuş ve Mayıs 1993'te UNITAF görevini resmi olarak UNUSOM II'ye devretmiştir. Orgeneral Çevik Bir'in komutasındaki UNUSOM II, Somali'de yıkılan devlet kurumlarının yeniden yapılanmasını, bir polis teşkilatı oluşturmak suretiyle çatışmaların durdurulmasını temin etmeye çalışmıştır. Ancak Somali halkının BM Barış Gücüne karşı, özellikle de ABD'nin ülke ile ilgili emperyal fikirleri olduğu fikrinden hareketle olumsuz bir kanaat taşıması, Barış Gücünün çalışmalarını olumsuz etkilemiştir (Özkan, 2014: 20-21).

Buna rağmen çalışmalar başlangıçta çatışmaların durmasında kısmen başarılı olmuş ve bir geçiş hükümetinin kurulması için taraflar arasında siyasi bir uzlaşma ortamı yakalanmıştır. Ancak BM, devlet kurumlarının yeniden yapılanmasında yerel seçilmiş meclisleri dikkate almış, bu durum bazı kabile ve radikal grup liderleri ile anlaşmazlıklara neden olmuştur (Bingöl, 2013: 91). Bu anlaşmazlıklar dolayısıyla kabileler Barış Gücü askerlerini hedef almış ve yoğun çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmalarda Haziran 1993'te 24 Pakistan askeri ve Ekim 1993'te 18 ABD askeri öldürülmüştür. ABD askerlerinin öldürülmüş olması, ABD kamuoyunda sert tepkilere yol açmış ve ABD Mart 1994'te askerlerini geri çekmiştir. Devamında diğer ülkeler de askerlerini geri çekmiş ve BM, yardım faaliyetlerinin yürütülmesinde başarılı olsa da siyasi birliğin sağlanmasında başarısız olmuş ve Somali'yi anarşiye terk ederek Mart 1995'te ülkeden ayrılmıştır (Maden, 2013: 11).

Somali'deki iç savaşta hiçbir grubun diğerine karşı, askeri olarak, kesin bir başarı kazanamayacağını anlaşılması ile birlikte, çatışmanın çözümü ve barışın temini için görüşme ve anlaşma sağlanması yegane seçenek olarak ortaya çıkmış ve bu bağlamda 1991-2004 seneleri arasında 17 barış konferansı düzenlenmiştir (Elmi, 2012: 46). Aynı tarihler arasında Somali'de 14 merkezi hükümet kurulmuş ancak bu hükümetler uluslararası aktörlerin kendi çıkarlarını önceleyen müdahaleleri ve içeride var olan etnik ve dini temelli güç rekabetinin sonucu olarak düşürülmüştür (Maden, 2013: 11). Bölge ülkeleri başta olmak üzere uluslararası aktörler, Somali'nin iç dengelerine kendi çıkarları doğrultusunda müdahale etmiş ve bozulan dengeler neticesinde meydana gelen çıkar çatışmaları, barış ve istikrarın tesisinde en önemli sorunu oluşturmuştur.

Çoğunluğu Afrika Boynuzu'nda bulunan yedi ülkenin (Cibuti, Eritre, Etiyopya, Kenya, Somali, Sudan ve Uganda) oluşturmuş olduğu *Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi* (IGAD), Somali sorununa bir çözüm geliştirmeye ve barış çabalarına katkı sağlamaya çalışan bölgesel bir kuruluştur. Devlet ve hükümet başkanları düzeyinde düzenli olarak bir araya gelen IGAD üyeleri, Somali sorununun çözümü için çalışmalar yürütmüş ve gruplar arasında uzlaşma sağlanması için sivil toplumu, dini önderleri, kabile liderlerini ve siyasi partileri de sürece dahil etmeyi hedeflemiştir. IGAD, Doğu Afrika'da devlet başkanlarını bir araya getiren tek oluşum olması dolayısıyla ciddi bir önemi haiz ancak üye ülkelerin, kendi ulusal çıkarlarını öncelemeleri dolayısıyla, Somali sorununun

çözümü hususunda etkili ve uzun vadeli stratejiler geliştirememişlerdir (Özkan, 2014: 65-67).

Geçmişten tevarüs eden güçlü bir devlet teşkilatına sahip olmayan Somali'de, *Barre*'nin iktidardan uzaklaştırılma sürecinde yaşanan silahlı çatışmalar dolayısıyla düzeni temin edecek bütün kurumlar çökmüş, oluşan güç boşluğu doldurulamamış ve ülke uluslararası müdahalelere açık hale gelmiştir. Yukarıda belirtildiği üzere UNUSOM I, UNITAF ve UNUSOM II gibi askeri oluşumlarla Somali'de barış ve istikrar tesis edilmeye çalışılmış fakat başaramamıştır. Devam eden güç boşluğunun doldurulması, barış ve istikrarın tesisi için *Afrika Birliği Barış Gücü* olarak, *Afrika Birliği Somali Misyonu* (AMISOM) kurulmuştur. BM Güvenlik Koseyinin onayı ile 19 Ocak 2007'de kurulan AMISOM, aynı yıl barış ve istikrarı tesis etmek için Somali'deki tüm taraflar arasında diyalog kapılarını açık tutmak, *Federal Geçiş Hükümetini* korumak, Somali'de bir polis teşkilatı kurup eğitmek ve mülteciler için insani yardım faaliyetlerini organize edecek bir barış gücü olarak Somali'de göreve başlamıştır. Bu görevleri yerine getirmek için gerekli olan askeri personel Afrika ülkelerinden temin edilse de çalışmalarını sürdürmek için gerekli olan fon AfB'nin yanısıra AB ve diğer bazı uluslararası aktörler tarafından sağlanmakta ve çalışmalarına devam etmektedir (Artokça, 2013: 12-13).

Barış ve istikrarın tesisi için barış çabalarına katkı sağlayan bir başka aktör ise AB'dir. Somali'de siyasi istikrarın ve güvenliğin temin edilmesi için AB, sahip olduğu ekonomik imkanları kullanmak suretiyle BM ve AMISOM unsurlarıyla ilişki kurmuştur. Ayrıca Somali açıklarında deniz güvenliğini tehdit eden korsanlara karşı yardım gemilerinin korunması ve ticaret gemilerinin Aden körfezinde güvenli bir şekilde yoluna devam edebilmesi için *Atalanta* adında bir deniz görev kuvveti oluşturmuştur. Dolayısıyla AB, Somali'de siyasi istikrar ve güvenliğin temin edilmesini uluslararası ticaret yollarının güvenliği açısından öncelmiştir (Özkan, 2014: 64).

1993'teki başarısızlıktan sonra Somali'ye olan ilgisi azalan ABD ise 1998'de Kenya ve Tanzania elçiliklerine gerçekleştirilen bombalı saldırı ve 11 Eylül sonrası yaşanan gelişmeler kapsamında El-Kaide'nin Somaliye yerleşme ihtimali, ABD'nin yeniden Somali'yle ilgilenmesine neden olmuştur. Bu ilginin bir diğer nedeni ise kapitalist sistemin *açık kapı* felsefesi gereğince, deniz ticareti açısından stratejik bir öneme sahip olan Somali'de barış ve istikrarın sağlanması hedeflenmiştir (Şahin B. , 2013: 100-101).

ABD'nin Somali'ye yeniden ilgi göstermesinin bir başka nedeni ise ABD'nin bölgedeki çıkarlarına ters düşmeyecek bir hükümetin oluşturulmasını gerçekleştirmektir (Özkan, 2014: 59).

Somali'de devletin yeniden inşasına yönelik barış çabalarına katkı sağlamaya çalışan Barış Konferansları başarısız olsa da 2000 senesinde Cibuti'nin öncülüğünde Arta'da düzenlenen *Arta Barış Konferansı* sonucunda imzalanan Arta Anlaşması, *Mgabathi Konferansı*na giden süreci açmıştır. Kenya'nın ev sahipliğinde, IGAD'ın öncülüğünde, Somalili gruplar ile milisler arasında gerçekleştirilen ve 2002-2004 yılları arasında iki yıl devam eden *Mbagathi Konferansı* öncüllerinden farklıdır. Zira bu konferans ile uzun süreli geçici hükümetler dönemi başlamış ve Ekim 2004'te, 275 sandalyeli *Geçici Federal Hükümet* kurulmuş, *Abdullah Yusuf Ahmet* başkan olarak seçilmiştir. Fakat Etiyopya barış süreci boyunca baskın bir rol üstlenmiş, Somali meclisinin teşekkülünde kendine yakın gruplara öncelik tanırken muhalifleri dışarıda tutmuş ve Etiyopya yanlısı bir meclis oluşturmak suretiyle güç paylaşım tartışmalarının da temelini atmıştır (Elmi, 2012: 63-67).

Ülke içindeki aktörlerin tamamını dikkate almadan oluşturulan *Geçici Federal Hükümet*'e karşı ülkenin pek çok noktasından muhalif sesler yükselmiştir. Bu muhalefetin en şiddetlisi ise halkın desteğini de arkasına alan İMB'den gelmiştir. 2006 senesine gelindiğinde ülkenin büyük bir bölümünü kontrolü altına alsa da aynı yıl ABD destekli bir askeri operasyonla İMB'yi dağıtan Etiyopya, kendi kontrolündeki geçici hükümetin devamını sağlamıştır. Ancak Ocak 2009'da Cibuti'de imzalanan barış anlaşması ile *Geçici Federal Hükümet* ve İMB dahil bir çok muhalif grupla anlaşmaya varılmış ve güç dağılımı üzerine kısmi bir uzlaşa sağlanmıştır (Öztürk H., 2011).

Ancak yerel dinamikleri dikkate almayan, başta bölge ülkeleri olmak üzere uluslararası aktörler, *Somali Sorunu*'na kendi ulusal çıkarları doğrultusunda müdahil olmuşlardır. Dolayısıyla uluslararası aktörler marifetiyle barış konferansları neticesinde kurulan hükümetler, Somali halkının desteğini alamadığı için başarısız olmuşlardır. Etiyopya başta olmak üzere bölge ülkeleri, güçlü ve tek parça bir Somali yerine kendileriyle iyi ilişkileri olan ve küçük yapılardan müteşekkil bir Somali'yi oluşturmaya çalışmışlar ve iç savaşın derinleşerek devamına neden olmuşlardır. Ayrıca barış çabalarında Somali'deki bütün tarafların muhatap alınmaması, kimi kesimlerin sürecin dışında

tutulması, var olan etnik ve dini temelli güç mücadelesini artırmış, barış ve siyasi istikrarın sağlanmasının önündeki bir başka engeli teşkil etmiştir.

23 Şubat 2012 Londra Konferansına *Eş-Şebab* dışındaki tüm aktörler davet edilmiş ve *Geçici Federal Hükümet*'in görev süresinin dolacağı Ağustos 2012'den önce yeni bir anayasa, yeni bir parlamento ve yeni bir kabinenin oluşturulması ile yeni bir cumhurbaşkanının seçilmesi karara bağlanmıştır (Bingöl, 2013: 92). Eylül 2012'de yapılan seçimle kalıcı hükümete kavuşan Somali, aynı yıl yazılan anayasayla bir sonraki seçimlerin 2016'da yapılmasını da karara bağlamış (Maden, 2013: 14) fakat planlandığı gibi seçimler 2016'da yapılamamıştır. Beş kez ertelenen seçimler ancak Şubat 2017'de gerçekleştirilmiş ve eski Başbakan *Abdullah Muhammed Farmocu* Cumhurbaşkanı seçilerek görevi selefi *Şeyh Hasan Mahmud*'tan devralmıştır (Tıgılı, 2017).

Mevcut durum itibarıyla Somali, uluslararası toplum tarafından üniter yapıda tek bir devlet olarak tanınsa da fiilen kendi kendini yöneten 13 federal devlet ve tam bir devlet işleyişine sahip olan Somali Federal Cumhuriyeti, Somaliland ve Puntland olmak üzere 3 ayrı devletten müteşekkil bir yapıya sahiptir (Donelli, 2016: 276).

4.3. Türkiye-Somali İlişkileri

16. yüzyılda, Kanuni Sultan Süleyman zamanında Osmanlı toprağı olan Somali, o dönemde Habeş Eyaleti içerisinde yer almış ve kolonyal devletler tarafından sömürgeleştirileceğı 1887 senesine kadar Osmanlı Devleti'nin egemenliğı devam etmiştir (Hazar, 2003:126). Kolonyal dönemde diğere Afrika ülkelerinin pek çoğunda olduğu gibi Somali ile de bir ilişki tesis edilememiştir. Somali bağımsızlığını kazandığı zaman Türkiye tarafından tanınmış ve başkent Mogadişu'da 1979 senesinde büyükelçilik açılmış fakat Somali'de iç savaşın başlamasıyla 1991'de büyükelçilik kapatılmış, 01 Kasım 2011'de ise tekrar açılmıştır (Göksedef, 2016).

Somali'de iç savaşın bidayetinde oluşturulan BM Somali Misyonu UNUSOM II'de Türkiye bir tabur düzeyinde askeri birlikle görev almış ve Orgeneral Çevik Bir, UNUSOM II'nin komutanlığına getirilmiştir. Bu dönemde askeri birlik gıda, sağlık gibi insani yardımların yanı sıra küçük çaplı altyapı onarım faaliyetlerinde de bulunmuştur. *Geçici Federal Hükümet*'in görev yaptığı 2000'li yıllarda Türkiye-Somali ilişkileri

sınırlı kalmış olup kuraklığa bağlı kıtlık ve açlığın yaşandığı 2011 senesinin Ağustos ayında Türkiye, bütün devlet ve devlet dışı unsurlarıyla Somali için harekete geçmiştir (Bingöl, 2013: 97).

Türkiye, Ağustos 2011'de Türkiye ve dünya kamuoyu henüz ilgisini Somali'ye yöneltmeden önce, Somali'de kalıcı barışın tesisi için uluslararası destek sağlamaya yönelik ilk somut adımı *Birinci İstanbul-Somali Konferansı* ile atmıştır. Türkiye'nin resmi olarak Somali ile ilk diplomatik teması niteliği taşıyan bu konferans, Cibuti barış süreci kapsamında düzenlenmiştir (Donelli, 2016: 274). BM öncülüğünde 21-23 Mayıs 2010 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilen *Birinci İstanbul-Somali Konferansı*'na Türkiye ev sahipliği yapmıştır. Bu toplantıda, Somali'ye komşu ülkelerin bakanları, Somali'de barış ve istikrarın tesis edilmesi hususunda neler yapılması gerektiğini müzakere etmişlerdir. Konferansta kabul edilen *İstanbul Deklarasyonu* ile Somali'nin kritik ihtiyaçlarının karşılanması için Türkiye'nin başkanlığında bir *Görev Gücü* oluşturulmasına karar verilmiştir (TİKA, 2016a: 8).

Türkiye bu sürecin devamında bir taraftan insani yardımlara devam ederken diğer taraftan Somali'nin yeniden inşasına ve barış çabalarına katkı sağlamak amacıyla bölgesel destek arayışını da sürdürmüştür. Bu kapsamda Türkiye'nin çağrısıyla 17 Ağustos 2011 tarihinde İstanbul'da *İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) Olağanüstü İcra Komitesi Toplantısı* gerçekleştirilmiştir. 57 üyeli İİT'den 40 üye ülkenin iştirakiyle gerçekleştirilen zirve neticesinde, Somali'ye eylem kararı alınmış ve Somali'de yaşanan dram için 350 milyon dolar yardım toplanmıştır (Öztürk M., 2011).

Doğu Afrika'daki kuraklık ve devamında gelişen açlık sonrasında dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 19 Ağustos 2011'de gerçekleştirmiş olduğu ziyaret, tüm dünyanın dikkatini Somali'ye çekmiştir. Gerçekleştirilen bu ziyaret, son 20 yılda Afrika Kıtası dışından, Başbakanlık düzeyinde gerçekleştirilen ilk ziyaret olması açısından önemli bir ziyarettir. Ayrıca bütün güvenlik tehditlerine rağmen Erdoğan, bakanlar ve onların ailelerinin yanı sıra sanatçılar ve gazetecilerden oluşan kalabalık bir grupla bu ziyaretin gerçekleştirilmesi sembolik bir önemi haizdir. Zira bu ziyaretle iç kamuoyuna Somali'ye gitmenin bir tehlikesi olmadığı mesajı verilirken, Somali halkına da yalnız olmadıkları mesajı verilmiştir (Donelli, 2016: 275).

Erdoğan, Somali'ye gerçekleştirdiği ziyaretin akabinde Somali'nin içinde bulunduğu durumu 22 Eylül 2011 tarihinde BM Genel Kurulu'na taşımış, kuraklık ve açlık sorununa yönelik çözümler üretilmesi hususunda çağrıda bulunmuştur. Somali'de yaşanan insanlık dramına sessiz kalan dünyanın barıştan, adaletten ve medeniyetten söz edemeyeceğini belirten Erdoğan, "Bugünkü Somali gerçeği, Afrika'yı yüzyıllarca hegemonyası altında tutan sömürgeci zihniyetin açtığı derin yaraları da ortaya çıkarmıştır. O eski sömürgeci-kolonyalist anlayış, ne yazık ki bugün ise menfaatinin olmadığı yere adımını atmıyarak milyonlarca çocuğun bir lokma ekmeğe muhtaç olarak ölmesini seyrediyor" (www.usasabah.com, 2011). şeklinde konuşmuş ve Somali'deki yoksulluk manzaralarının uluslararası toplumun yüz karası olduğuna dikkat çekmiştir.

Türkiye, 26-30 Mayıs 2012 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilen *Somali Sivil Toplum Grupları Toplantısı*'na da ev sahipliği yapmıştır. Somali'nin mevcut sorunları ve geleceği üzerine pek çok meselenin müzakere edildiği bu toplantıya dini önderler, akademisyenler, aydınlar, STK temsilcileri, aktivistler ve Somali diasporasının temsilcilerinden oluşan 300'den fazla Somalili kanaat önderi katılmıştır (Elmi, 2012: 15-16). *İkinci İstanbul-Somali Konferansı*'nın hemen öncesinde gerçekleştirilen bu forum ile Türkiye, Somalili sivil unsurları da *Somali Sorunu*'nun çözümünde sürece dâhil etmeye çalışmış ve sorunun çözümünde sosyal boyuta da önem verdiğini göstermiştir.

Somali'de geçici hükümetler döneminin son bulmasından önce düzenlenen son konferans niteliğinde olan *İkinci İstanbul-Somali Konferansı*, 31 Mayıs-1 Haziran 2012 tarihleri arasında İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. BM öncülüğünde *Somali'nin Geleceğine Hazırlık: 2015 için Hedefler* temasıyla gerçekleştirilen bu toplantıya 54 ülke Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakan düzeyinde katılım göstermesinin yanı sıra BM Genel Sekreteri, AfB Komisyonu Başkanı ve İİT Genel Sekreteri dâhil olmak üzere uluslararası ve bölgesel örgüt temsilcileri de iştirak etmiştir (Kanbolat, 2012).

II. Konferans, Somali'nin geleceğinin şekillenmesi açısından etkin bir işleve sahip olmasa da Türkiye'nin imajına olumlu katkı sağlamıştır. İhtilafli taraflar arasındaki tarafsız tutumu ve Somali'nin toprak bütünlüğünü önceleyen yaklaşımı, Somali'deki fiili duruma uygun olarak tüm taraflarla iyi ilişkiler geliştirmesine temel teşkil etmesi açısından verimli bir konferans olmuştur (Donelli, 2016: 277).

Fiilen bölünmüş olan Somali'nin tek devlet altında toplanmasının zorluğunu bilen Türkiye, Somali Federal Cumhuriyeti'nin tesisi ve ülkede siyasi bir uzlaşımın temini için Somali ve Somaliland arasında diyalog kapılarının açık tutulmasında kolaylaştırıcı bir rol üstlenmiştir. Bu kapsamda, Somali Federal Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ile Somaliland Cumhurbaşkanı, 11-13 Nisan 2013 tarihlerinde Ankara'da bir araya gelmiştir. İki hükümet arasındaki ihtilafların çözümü müzakere edilmiş ve diyalog sürecini ileriye taşıyacak ilk adım atılmıştır (Özkan, 2014: 87). Somali ile Somaliland arasındaki ilişkileri geliştirmeyi hedefleyen Türkiye, *Ankara Bildirisi*'nin imzalanmasına ev sahipliği yapmıştır. İki hükümet arasındaki bu süreç, tarafların talep ve onayı doğrultusunda 2015 sene sonunda arabuluculuk seviyesine taşınmıştır (Çavuşoğlu, 2016b: 122).

Somali'de barışın tesisi ve devletin inşası için 2012 senesinde, *Somali İçin Yeni Düzen* süreci başlatılmıştır. *Yeni Düzen* süreci ile yapılan uluslararası yardımların koordine edilerek etkinliğinin artırılması ve Somalililer tarafından sahiplenilmesi hedeflenmiştir. Türkiye, bu *Yeni Düzen* sürecinin yürütülmesi için oluşturulan mekanizmaların yönetiminde yer almaktadır. Bu sürecin en üst karar alma mekanizması ise BM, Somali Hükümeti ve önemli donör ülkelerden müteşekkil *Yüksek Düzeyli Ortaklık Forumu*'dur. Bu forumun altıncı toplantısı ise, bakanlar düzeyinde katılım ile *Yeni Düzen*'in son senesinde, 23-24 Şubat 2016 tarihlerinde, Türkiye Cumhurbaşkanı, Somali Cumhurbaşkanı ve BM Genel Sekreter Yardımcısının eş başkanlıklarında İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. 46 ülke ve 11 uluslararası kuruluşun temsilcinin katılımı ile gerçekleştirilen Forum'da, barışın tesisi ve devlet inşası kapsamında siyasi uzlaşma süreci, anayasanın iyileştirilmesi, demokratikleşme ve seçim süreci, Somali'deki güvenlik sorunları ve sosyo-ekonomik kalkınma gibi ülkenin geleceğini şekillenmesinde hayati önemi haiz konular müzakere edilmiş ve kararlar alınmıştır (Çavuşoğlu, 2016b: 122).

Türkiye, Somali'nin siyasi, iktisadi ve sosyal yapılanmasına katkı sağlamak amacıyla gerçekleştirdiği bir başka çalışma ise, Somali diasporasını harekete geçirmek suretiyle ülkelerindeki gelişmelere aktif katılımlarını sağlama girişimidir. Diasporanın Somali'nin içinde bulunduğu sorunların çözümüne nasıl katkı sağlayabileceğinin müzakere edildiği *Global Somali Diasporası Konferansı*, 19 ülkeden 99 diaspora temsilcisinin katılımıyla, 21-22 Haziran 2014 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Türkiye, Somali dışında

yaşayan 2 milyona yakın diaspora mensubunun kurumsallaşması ile Somali için daha etkin bir rol üstlenmesini hedeflemiştir (www.haberler.com, 2014).

Türkiye, acil insani yardım ve kalkınma yardımları ile birlikte, insanların hayatlarına doğrudan etki eden ve gelecekte Somali'nin sosyal dönüşümüne katkı sağlayacak projelerde uygulamaktadır. Türkiye Bursları bu projelerden birisidir. Türkiye Bursları'ndan 2015 itibariyle, 500'ün üzerinde Somalili öğrenci faydalanmıştır. Burslu ya da kendi imkânlarıyla Türkiye'de lisans ve üstü eğitim alan Somalili öğrenci sayısı 2000'i bulmuştur. Ortaöğrenim seviyesinde ise 1000 civarında Somalili öğrenci Türkiye'de eğitim görmektedir (www.mfa.gov.tr, t.y.b).

Türkiye, 19 Ağustos 2011 ziyaretiyle Somali'deki kuraklık ve kıtlık sonrasında ortaya çıkan açlık ve susuzluk temelli insani krize, Türkiye ve dünya kamuoyunun ilgisini yöneltmiş ve Türk halkı bu krize kuvvetli bir tepki vermiştir. Bu kapsamda Türkiye'deki bütün devlet ve devlet dışı unsurlar; STK'lar, iş, sanat ve siyaset dünyası Somali'de yaşanan soruna ilgi göstermişlerdir. Bu kapsamda Türkiye, Somali'de çok boyutlu ve çok aktörlü bir politika uygulamış, bu yönüyle Türkiye'nin Somali politikası diğer bölgelerde uyguladığı politikalarından farklılık arz etmiştir. *Bütüncül Performans* (Donelli, 2016: 271) ve *Bütüncül Yaklaşım* (Elmi, 2012: 14) olarak nitelendirilen bu politika ile hem Türkiye'nin bütün devlet ve devlet dışı unsurlarıyla Somali'ye yönelmesine dikkat çekilmekte hem de Somali'de devletsizlik durumunun doğurduğu bütün sorunların tespit edilerek çözüm üretmeye yoğunlaşmasına vurgu yapılmaktadır.

Zira Türkiye, 1991 senesinden itibaren yürütülen arabuluculuk çabaları neticesinde bir başarı temin edilemediğini görmüş ve bu türden çabaların Somalili çatışan taraflar nezdinde genel bir güvensizlik oluşturduğunu fark etmiştir. Bu güven sorununu aşabilmek için Türkiye, *Bütüncül Performans* ve *Bütüncül Yaklaşım* ile sahada aktif bir şekilde çalışarak, halka temas edecek yumuşak güç uygulamaları ile güven tesis edici bir strateji fikri üzerine çalışmalarını bina etmiştir. Bu bağlamda kapsayıcı insani yardımları, güçlü bir insani söylemle, şeffaflığı ve tarafsızlığı merkeze alan doğrudan dağıtım yöntemiyle gerçekleştirmeye çalışarak, yardımların mutlaka gizli bir gündemi olduğu fikrinden kaynaklı güvensizlik riskini de bertaraf etmeye çalışmıştır (Donelli, 2016: 277-278).

Üçüncü bölümde de belirtildiği gibi Türkiye, bu türden bir stratejiyi uygulayabilecek birikime sahiptir; zira *Birinci Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi* öncesinde düzenlenen *Türkiye-Afrika Sivil Toplum Kuruluşları Forumunu* zirve ile desteklemiş ve Afrika ile ilişkilerin geliştirilmesinde sosyal boyuta, devlet dışı unsurlara verdiği önemi ortaya koymuştur (Boztaş, 2011: 151). Ayrıca ulusal hedeflerin gerçekleştirilmesinde devlet dışı unsurları fırsat olarak değerlendiren Türkiye, devlet ve devlet dışı unsurların birlikte hareketi neticesinde ortaya çıkan sinerji ile Türkiye'nin yumuşak gücüne yeni enstrümanlar ekleyerek yumuşak gücünü zenginleştirmiş ve Somali politikasını bu *Bütüncül Performans* ile güçlendirmiştir (Donelli, 2016: 271).

Türkiye'nin çok boyutlu, çok aktörlü Somali politikası bir yansıması olarak Somali'de 30 civarında kurum ve kuruluş faaliyet göstermekte olup bunların çoğu ise sivil toplum örgütüdür. Bu kurum ve kuruluşlar Somali'de ya bir proje uygulamakta ya da mevcut projelere destek vermektedir (Özkan, 2014: 95). Türkiye'den Somali ile ilk temas ise, bir sivil toplum kuruluşu olan İnsan Hak ve Hürriyetleri Vakfı (İHH) aracılığı ile 1996 senesinde kurulmuştur. İHH, gerçekleştirmiş olduğu projelerin yanı sıra Türkiye'nin bölgesel sivil toplum kuruluşlarıyla ilk temasın kurulmasını da sağlamıştır (Donelli, 2016: 274). Ayrıca sivil toplum kuruluşları, resmi kurum ve görevlilerin temas kuramayacağı ya da kurmak istemeyeceği kişi ve yapılarla temas kurmak suretiyle, müzakere süreçlerinde yeni kanalların açılmasına katkı yapmışlardır. Türk yetkililer, Somalili taraflar arasında gerçekleştirilen müzakerelerde, açılan bu kanalların sunmuş olduğu imkânlardan faydalanmıştır (Donelli, 2016: 279).

Aynı şekilde *Somali Sorunu*'na *Bütüncül Yaklaşım* gösteren Türkiye, devletsizlik durumundan kaynaklanan sorunları tespit ederek insani yardımlar başta olmak üzere kalkınma yardımları, siyasi, iktisadi, güvenlik ve diğer kurumsal sorunları da kapsayan bütüncül çözümler üretmeye yoğunlaşmıştır. Uluslararası yardım kuruluşları, güvenlik gerekçesiyle, Kenya/Nayrobi merkezli yardım organizasyonları gerçekleştirirken Türkiye, Mogadişu'yu yardım üssü haline getirmek suretiyle hem daha hızlı ve daha az maliyetle hizmet üretmiş hem de hizmet ürettiği mekânı daha güvenli hale getirmek için Mogadişu'yu yeniden inşaaya yönelmiştir. Türkiye, Mogadişu'yu üs edinerek sorunun çözümünde diğer uluslararası aktörlerden farklı bir yol takip etmiş ve doğrudan halka

temas etmek sureti ile halkın güvenini kazanmıştır. Sorunları sahada tespit etmek ve çok boyutlu yaklaşmak suretiyle bütüncül çözümler üretmiştir (Elmi, 2012: 14).

Türkiye'nin Somali'de uygulamış olduğu yardım modelinin farklılığı *Türk Yardım Modeli* (Elmi, 2017) olarak nitelendirilmiş ve yenilikçi bir perspektif sunduğuna dikkat çekilmiştir. Somali'nin eski ABD özel temsilcisi Abukar Arman ise (2015), *Türk Yardım Modeli* ile BM ve ona bağlı uluslararası yardım kuruluşlarının gerçekleştirmiş olduğu yardımları mukayese etmekte ve *Türk Yardım Modeli*'nin farkına dikkat çekmektedir. Arman'a göre, BM ve ona bağlı uluslararası yardım kuruluşları, 1991-2011 seneleri arasında, 55 milyar dolar yardım gerçekleştirmiş olmasına rağmen Somali için kayda değer bir alt yapı yatırımı ya da sürdürülebilir bir proje gerçekleştirememiştir. Ancak Türkiye, toplam 500 milyon dolarlık bir yardımla kısa bir sürede hastane, yol yapımı ve havalimanının faaliyete geçirilmesi gibi etkili altyapı çalışmalarının gerçekleştirilmesi ile uzun vadeli etkiye sahip, sürdürülebilir projeler gerçekleştirmiştir.

Türkiye'nin Somali'deki varlığı niceliksel olarak büyük olmasa da, 2011'deki açlık krizine zamanında müdahalesi, uygulamış olduğu yardım modelinin etkinliği, halkla doğrudan ve göz hizasından temas kurması ve Somalililerin ortak değerlerden kaynaklı Türkiye sempatisi, Türkiye'nin katkılarına kaldıraç etkisi oluşturmuştur (Bingöl, 2013: 98). Devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşlarıyla krize müdahale eden Türkiye, acil insani yardım kapsamında, Mogadişu merkezli olarak yiyecek, giyecek ve diğer temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik faaliyette bulunmuştur. Bu kapsamda Türkiye'den Somali'ye 2011-2015 arasında "19 uçak ve 10 gemiyle binlerce ton gıda aktarılmış, ekmek fabrikası, aşhane, buzhane ve çadır kentler kurulmuştur. 90 kadar hekim ve 300'e yakın sağlık personeli ülkede görev yapmıştır. 300 ton kadar ilaç ve tıbbi sarf malzemesi gönderilmiş, 4 sahra hastanesi kurulmuş, 5 ambülâns verilmiştir" (www.mfa.gov.tr, t.y.b).

Türkiye, sadece insani yardımların *Somali Sorunu*'na çare olamayacağını görmüş ve Somali'ye, son dönem Türk Dış politikasının en önemli yumuşak güç aracı olan kalkınma yardımlarıyla yönelmiştir. Türkiye'nin 2011 öncesi dönemde (2004-2010) Somali'ye sağlamış olduğu resmi akımlardan gelen kalkınma yardımlarının toplamı 26,5 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir (Oran, 2013: 204). 2011 senesinde bu miktar 4 kata yakın bir artışla 93,4 milyon dolar olarak gerçekleşmiş olup 2011-2014 yılları arasında

Somali'ye gerçekleştirilen kalkınma yardımlarının toplam miktarı ise 370,4 milyon dolardır (Yalçın, 2016: 31). 2015 senesinde Somali, 314,8 milyon dolarlık kalkınma yardımı ile Suriye'den sonra Türkiye'nin sağlamış olduğu kalkınma yardımlarından en çok yararlanan ikinci ülke olmuştur. Türkiye'nin Somali'ye yönelik gerçekleştirmiş olduğu kalkınma yardımlarının toplamı, 711 milyon doları aşmıştır (TİKA, 2017a: 19).

Kalkınma yardımlarıyla Mogadişu merkezli bir inşa faaliyetine yönelen Türkiye, ilk etapta Mogadişu havalimanı yeniden düzenlemiş, hava limanını şehre bağlayan yolu asfaltlamış ve Türk Hava Yolları'nın İstanbul-Mogadişu arasında doğrudan uçuşu gerçekleştirmesi ile Somali'nin dünya ile daha kolay iletişime geçmesine katkı sağlamıştır. Bunun yanı sıra sağlık alanındaki ihtiyacın giderilmesine yönelik olarak hastane açarken su ihtiyacının giderilmesine yönelik olarak su kuyuları açmıştır. Somali'nin sahip olduğu toprak zenginliğinin değerlendirilmesi ve iş imkânı oluşturmak için tarım okulu açmıştır. Afrika'nın en uzun kıyı şeridinde sahip olan Somali'de balıkçılık eğitim okulu açmak suretiyle yeni iş imkânlarının oluşturulmasının yanı sıra Somali'nin kalkınmasına katkı sağlayacak projeler üretmiştir (Özkan, 2014: 85-86).

Somali'de Türkiye dahil uluslararası aktörleri zorlayan en önemli sorun ise güvenlik sorunudur. Türkiye ise yardım yapmak için Somali'ye istikrarın gelmesini beklemek yerine bizatihi yaptığı yardımlarla ülkenin istikrarına da katkı sağlamış ve terör örgütleri gibi istikrarsızlıktan beslenen unsurların hareket alanını daraltmıştır. Türkiye, yaşanan iç savaş ile bütün kurumları çöken Somali'nin yeniden inşasında güvenlik kurumlarının yapılandırılmasına da önem vermiştir. Bu kapsamda Somalili güvenlik güçlerine, 2013'ten itibaren Türkiye'de eğitimler verilmiştir. Ancak Somali ordusunun yeniden yapılandırılması sürecinde, Somali yönetiminin talebi üzerine çalışmalar yapılmış ve Somali'de bir askeri eğitim merkezi kurmak suretiyle eğitimlerin TSK tarafından Somali'de gerçekleştirilmesi hususunda mutabakata varılmıştır (Özkan, 2014: 93).

Bu mutabakat çerçevesinde, eğitim merkezi ve harp okullarının inşasına Mart 2015'te başlanmıştır. 400 dönüm arazi üzerine inşa edilen, 32 bin m² kapalı alana sahip olan ve 50 milyon dolara inşası gerçekleştirilen eğitim merkezinin ilk etabının 2017'de açılması planlanmaktadır (www.timeturk.com, 2017).

Türkiye'nin Somali'de *Devlet İnşası* sürecinde elde ettiği başarı ile hareket alanı daralan *Eş-Şebab*, Türkiye'ye yönelik sistemli saldırılar düzenlemiştir. Bu kapsamda, ilk saldırı Ekim 2011'de Türkiye'nin vermiş olduğu eğitim burslarının sonuçlarının açıklanmasını bekleyen öğrencilerin bulunduğu kamu binasına yapılmıştır. 70 öğrencinin hayatını kaybettiği bu saldırı Türkiye'ye yönelik olarak yorumlanmış ve saldırıda yaralanan öğrenciler Türkiye'de tedavi edilmiştir. 25 Mayıs 2012'de bir Türk işadamı bulunduğu otelde suikast sonucu hayatını kaybederken 15 Nisan 2013'te Türk Kızılayı'nın yardım konvoyuna düzenlenen saldırı sonrasında, 16 Somalili hayatını kaybetmiş, 4 Türk yardım görevlisi ise yaralanmıştır. 27 Temmuz 2013'te Türkiye'nin Mogadişu'daki büyükelçilik ek binasına intihar saldırısı düzenlenmiş ve *Eş-Şebab* sosyal medya üzerinden yaptığı açıklama ile Türkiye'yi, Somali'de gayr-i İslami, seküler bir siyasal yapılanmanın tesisine zemin hazırlamakla suçlamıştır. Doğrudan Türkiye'ye mesaj niteliği taşıyan bu intihar saldırısı sırasında çıkan çatışmada 1 özel hareket polisi şehit olurken 3 özel hareket polisi de yaralanmıştır. 2014'te Mogadişu'da , THY çalışanlarını taşıyan bir araca saldırıda bulunmuş ve 1 THY personeli hayatını kaybetmiş, aynı yıl iki emekli SAT komandosu da düzenlenen bir saldırı sonucunda Mogadişu'da hayatlarını kaybetmişlerdir (Yalçın, 2016: 35).

Eş-Şebab'ın gerçekleştirdiği bir başka saldırısı ise, 22 Ocak 2015'te Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Somali ziyaretinden 3 gün önce, Türk heyetinin kalmış olduğu otele düzenlemiş olduğu intihar saldırısıdır (www.tgrthaber.com.tr, 2015). Düzenlenen saldırıya rağmen gezisini iptal etmeyen Cumhurbaşkanı Erdoğan, Cumhurbaşkanlığı döneminde de Somali'yi, 25 Ocak 2015 ve 3 Haziran 2016 tarihlerinde, iki defa ziyaret etmiştir. Somali'nin barış, istikrar ve kalkınmasına yönelik olarak, Türkiye'nin Somali politikasındaki kararlılığını ve devamlılığını ortaya koyması açısından önemli olan bu ziyaretlerin ilkinde 2011 senesinde başlatılan kalkınmaya yönelik projelerin açılışı yapılmıştır. İkinci ziyarette ise Mogadişu'daki Büyükelçilik külliyesinin açılışı gerçekleştirilmiştir (Çavuşoğlu, 2016b: 121).

2008 Türkiye-Afrika Zirvesi ile Türkiye, kıtaya kurumsal ilişkilerini derinleştirme yönünde önemli bir adım atmış, ticari ilişkiler ve STK faaliyetleriyle de karşılıklı kazanma merkezli sosyal ve ticari ilişkiler tesis etmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Afrika Açılımı sürecinde gelişen ilişkiler çerçevesinde, kıta ülkeleri nezdinde tesis ettiği güven

ve biriktirmiş olduğu güç ile Somali'deki krizde aktif bir rol almıştır. Somali'de, insani yardım ve kalkınma yardımları ile Somali'ye giriş yapan Türkiye, Somali'ye kalıcı barışın gelmesi için *Somali Sorunu*'nun çözümünde aktif roller üstlenmiştir. Bu yönü ile Türkiye, Afrika'ya sadece ekonomik açıdan yaklaşmadığını, sorunların çözümü hususunda risk alarak, siyasi açıdan da kıtaya ilişkiler kurduğunu göstermiştir (Özkan, 2014: 79-81).

İnsani yardım ve kalkınma yardımları ile Somali'de bir çok projeyi hayata geçiren Türkiye, bu süreçte Somali'li yerel aktörleri güçlendirerek, kendi ayakları üzerinde durabileceği bir devlet mekanizması kurma çabalarına katkı sağlamış ve yumuşak güç uygulamaları ile ülkede barış ve istikrarı getirecek dönüşümlerin önünü açmıştır (Yalçın, 2016: 30). Bütün bu yapılanların *pasif* bir şekilde *Devlet İnşası* süreci olduğuna dikkati çeken Özkan, Türkiye'nin Somali'deki *Devlet İnşası* deneyiminin ilk olduğunu ve gelecekteki politikalarına müsbet ya da menfi katkı sağlayacağına vurgu yapmaktadır (2014: 86). Bu kapsamda Özkan, Türkiye'nin Afrika'da iktisadi ve sosyal etkinliğinin yanı sıra siyasi bir aktör olarak da öne çıkma isteğinin Batılıları rahatsız ettiğini dikkati çekmektedir (2014: 110).

4.4. TİKA'nın Somali Yatırımları

Türkiye, çok yönlü aktif dış politika anlayışının bir gereği olarak, siyasi ve ticari etkinliğini yakın coğrafyasının dışına taşıma çabası kapsamında, Afrika kıtasına 2005'ten sonra özel bir ilgi göstermiştir. Türkiye'nin kıtaya yönelik bu ilgisi, 2011 sonrası dönemde, Türk Dış Politikasında insan odaklı yumuşak güç uygulamalarını hayata geçirdiği bir örneklik teşkil etmesi açısından Somali'de yoğunlaşmıştır.

Türkiye, insani yardımın yanı sıra altyapı, eğitim ve sağlık başta olmak üzere her alanda Mogadişu merkezli bir inşa süreci başlatmıştır. İnsani yardımlar ve kalkınma yardımları, son dönem Türk Dış Politikası'ndaki değişime paralel olarak, Afrika ile ilişkilerin geliştirilmesinde ve özellikle Somali'de barış ve istikrarın tesisinde, Türkiye'nin yumuşak güç stratejisinin bir parçası olarak uygulanmıştır. Küresel bir yardım ajansı olarak, Türk Dış Politikası'nın öncelikleri doğrultusunda projeler geliştirip uygulayan TİKA ise 2011 krizinde acil insani yardımlarla başlayan sürecin devamında idari, sivil, sosyal ve iktisadi alt yapıların güçlendirilmesine yönelik geliştirdiği

projelerle Türkiye'nin yumuşak gücünü, Somali'nin inşasına teksif etmiştir (Özkan, 2014: 72-73).

2011 öncesinde TİKA'nın Somali'de faaliyeti yok denecek kadar azdır. Bu kapsamda Addis Ababa'daki Somali Büyükelçiliği, kamu diplomasisini güçlendirilmesi ve diplomatik çalışmaların geliştirilmesi çerçevesinde, 2006 senesinde tefriş edilmiştir (TİKA, 2007: 276). 2010 senesinde Somalili sağlık personellerinin Türkiye'de staj yapması sağlanmış, aynı yıl yaralı Somali askerlerinin Türkiye'de tedavileri gerçekleştirilmiştir (TİKA, t.y.a: 110).

Somali'de meydana gelen kuraklık sonrası ortaya çıkan açlık ve buna bağlı olarak gelişen bulaşıcı hastalıklar dolayısıyla Türkiye, Somali'nin ihtiyacı olan acil insani yardımların temini ve teslimi için bir süreç başlatmıştır. Bu kapsamda, 5 Ağustos 2011 tarihinde, 2011/9 sayılı Başbakanlık genelgesi ile Somali'ye acil yardım kampanyası başlatılmıştır. Diğer taraftan, *Birinci İstanbul-Somali Konferansında* kabul edilen *İstanbul Deklarasyonu* ile Somali için oluşturulan *Görev Gücü'nün* başkanı sıfatıyla Türkiye, İİT'nin İcra Komitesini acil toplantıya çağırmıştır. Toplantı neticesinde Somali'ye eylem kararı alınmıştır (TİKA, t.y.b: 203).

Kampanya kapsamında 8 Ağustos 2011 tarihinde TİKA, çocuklara yönelik olarak 2,6 ton çocuk maması, süt tozu ve B12 vitamini içerikli bisküvi, 750 kg. şekerleme, su, meyve ve tatlı yardımında bulunmuştur. Kuraklık sonrası ortaya çıkan hastalıkların tedavisine yönelik olarak 1 ton muhtelif ilaç ve kamplarda yaşayan Somalililer için 1,3 ton gıda malzemesi gönderilmiştir. 15 Ağustos 2011 tarihinde ise, 5 adet tam donanımlı ambulans ile birlikte bir adet su sondaj makinesi ve bir adet jeneratör TİKA tarafından Somali'ye gönderilmiştir (TİKA, t.y.b: 204).

Türkiye'nin Somali'ye gerçekleştirdiği yardımların koordinasyonunun sağlanması ile görevlendirilen TİKA, 12 Eylül 2011'de Mogadişu PKO'ni faaliyete geçirmek suretiyle yardımların organizasyonu için Mogadişu'yu merkez edinmiştir. Kasım 2011'de gıda, sağlık ve diğer temel ihtiyaç maddelerini taşıyan kargo uçağının şehre ulaşması ile kamplar başta olmak üzere gıda ve ilaç dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Sağlık Bakanlığı ile gerçekleştirilen işbirliği çerçevesinde, Mogadişu ve çevresinde 4 adet sahra hastanesi kurulmuş ve Haziran 2014'e kadar, 361 personel ile 350 bin civarında insana sağlık

hizmeti verilmiştir (TİKA, 2016a: 10). Sahra hastaneleri Mogadişu Türk Hastanesinin Eylül 2013'te faaliyete geçmesi ile tedricen tasfiye edilmiştir.

Temiz içme suyu ihtiyacının teminini için, su kuyularının açılması projesi kapsamında, 04 Eylül-04 Aralık 2011 tarihleri arasında görevlendirilen 14 personelin bütün giderleri TİKA tarafından karşılanmıştır. Şehir içi yolların yenilenmesi ve Mogadişu havalimanının kullanıma hazır hale getirilmesi projeleri başlatılmıştır. Ayrıca 2011'de TİKA'nın koordinasyonu ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 3 adet çöp kamyonu bağışı gerçekleştirmiştir (TİKA, t.y.b: 207).

2012 senesinde TİKA, sağlık ve eğitimin yanı sıra idari, sivil, sosyal ve iktisadi alt yapıların güçlendirilmesine yönelik önemli projeler geliştirip uygulamıştır. Puntland'ın Galkayo kentinde, 400 m²'lik bir alana sahip olan spor merkezinin inşa ve tefrişini gerçekleştiren TİKA, Somaliland'ın Hargeisa kentinde de Hargeisa Bölgesel İdaresine ait 100 kişilik konferans salonu ile iki idari ofisten oluşan bir bina inşa ve tefriş etmiştir. Ayrıca Mogadişu Üniversitesi başta olmak üzere, Somali'nin önemli eğitim kurumlarına 400 adet bilgisayar, 100 adet yazıcı ile projeksiyon cihazı ve jeneratör temin etmiştir (TİKA, t.y.c: 269).

Somali'nin Kuzeybatısında, Barreba şehrinde bulunan ve günlük 500 hastaya hizmet veren Barreba Hastanesinin tadilatı gerçekleştirilmiştir. Tadilat kapsamında bir personel dinlenme odası, bir laboratuvar, bir çamaşırhanenin yapımı da gerçekleştirilmiş ve hastane için gerekli olan tıbbi donanımlar temin edilmiştir. Puntland bölgesinin en büyük hastanesi olan ve günlük 700 civarında hastaya hizmet verebilecek kapasitesi bulunan Galkayo Hastanesi, iç savaş nedeniyle basit tıbbi müdahaleleri bile gerçekleştiremeyecek duruma düşmüştür. TİKA, Galkayo Hastanesine ek bir bölüm inşa ederken eski binanın da tadilatını gerçekleştirmiştir. Ayrıca hastaneye 2 adet ambulans ile acil servis malzemeleri temin edilmiş ve personele acil tıp eğitimi verilmiştir. Mogadişu'da ise, 300 bin civarında insanın yaşadığı Hodan Kampına, Sağlık Bakanlığı tarafından 21 sağlık personelinin görev yaptığı, 50 yatak kapasiteli ve günlük ortalama 600 hastaya hizmet verilen Çadırılık Sahra Hastanesi kurulmuştur. Hastanenin ulaşım ve güvenlik hizmetleri TİKA tarafından karşılanmıştır (TİKA, t.y.c: 270-271).

4 Ekim 2011 tarihinde, Türkiye Burslarının sonuçlarının açıklanmasını bekleyen öğrencilerin bulunduğu kamu binası önünde meydana gelen patlamada ve 8 Şubat 2012 tarihinde meydana gelen bir diğer patlamada yaralılardan 57 kişi, ambulans uçaklarla nakilleri gerçekleştirilerek, Türkiye'de tedavi görmeleri sağlanmıştır (TİKA, 2015b: 23).

Dünyanın en kurak bölgesinde yer alan Somali'de temiz su, önemli bir ihtiyaçtır. Temiz su ihtiyacının giderilmesine yönelik olarak TİKA, 2012 senesinde açmış olduğu kuyu, çeşme ve su depoları ile 126 bin insanı temiz suya kavuşturmuştur (TİKA, t.y.c: 271).

TİKA, Somali'nin yeniden yapılanması sürecinde toplanacak olan *Anayasa Kurucular Kurulunun* toplantılarını gerçekleştireceği *Anayasa Kurucular Kurulu* konferans binası ve eklentilerinin tadilatı ve tefrişatını gerçekleştirmiştir. Bunun yanı sıra TİKA ve *Türk Dünyası Belediyeler Birliği* işbirliği ile Türkiye'de gerçekleştirilen ve Somalili yerel yöneticilerin de katıldığı kentleşme konulu 6 günlük eğitim programına katılanların organizasyon giderleri TİKA tarafından karşılanmıştır (TİKA, t.y.c: 272).

Somali'deki yetim çocukların barınma ihtiyacına yönelik fiziki şartların iyileştirilmesi amacıyla Puntland Galkayo Yetimhanesinin tadilatını gerçekleştiren TİKA, bu kapsamda 15 kişilik 2 bilgisayar sınıfı tefriş ederken 240 yatak ve 1 adet jeneratör de temin etmiştir. 860 aileden müteşekkil Tevekkül Mülteci Kampında yaşayanlara yönelik geliştirilen proje ile her aileye 2 adet olmak üzere 500 aileye toplam 1000 keçi dağıtımını gerçekleştiren TİKA, bu projeyi Universal Islamic Cultural Trust işbirliği ile gerçekleştirmiştir. Universal Islamic Cultural Trust'u güçlendirmeye yönelik olarak da 15 kişilik bir bilgisayar sınıfının donanımı sağlamış ve bir jeneratörün teminini gerçekleştirmiştir (TİKA, t.y.c: 274).

Mogadişu Havalimanının uluslararası uçuşlara hazır hale getirilmesi için bir dizi proje uygulamaya alınmış ve 06 Mart 2012 tarihinde gerçekleştirilen ilk uçuşa hazır hale getirilmiştir. Bu kapsamda uçak pisti, iç savaş sürecinde düşürülen uçağın enkazından temizlenmiş, havalimanının etrafı yaklaşık 9 km'lik tel örgü ile çevrilmiş, VIP ve Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü binalarının tadilat ve tefrişatı sağlanmış, uçakların güvenli iniş ve kalkışını temin için Devlet Hava Meydanları İşletmesi işbirliği ile gerekli olan cihazların kurulumu gerçekleştirilmiş ve havalimanı çalışanlarına eğitim verilmiştir (TİKA, t.y.c: 274).

2013 senesinde TİKA, önceki yıl gerçekleştirilen projeleri nicelik ve nitelik yönünden zenginleştirirken *Tarım Okulu Projesi* gibi üretime ve istihdama yönelik projelere de yönelmiştir. TİKA ve İHH işbirliği ile 16 Mart 2013'te faaliyete başlayan *Somali Tarım Okulu*, Mogadişu ve çevre kentlerden gelen öğrencilere uygulamalı tarım eğitiminin verildiği 4 hafta süreli bir kurs olarak eğitim vermiştir. Eğitim kapsamında ülke şartlarına uygun olarak ilk kez sera kurulurken damlama sulama sistemleri ve teknik arıcılık uygulamaları da ilk kez öğretilmiştir (TİKA, t.y.ç: 165). 20 öğrenci ile eğitime başlayan tarım okulunda 3 ziraat mühendisi eğitim vermiş ve okulun fakülteye dönüşeceği 2015'e kadar 300 öğrenci okulda eğitim almıştır. 2015 öğretim yılı başına kadar Çiftçi Eğitim Kursu olarak çalışmalar yürüten *Somali Tarım Okulu*, 2015'ten itibaren Ziraat Fakültesine dönüştürülmüş ve Somali Zenzem Üniversitesi bünyesine dahil edilerek *Anadolu Ziraat Fakültesi* adını almıştır. Ülkenin ilk ziraat fakültesi olan *Anadolu Ziraat Fakültesinde*, 2015-2016 öğretim döneminde 100 öğrenci öğrenim görmekte ve 4 haftalık uygulamalı tarım eğitimi almaktadır (TİKA, 2016b: 68).

İç savaş süreci Somali'deki bütün sektörleri olumsuz etkilemiş, her alanda olduğu gibi sağlık sektöründe de nitelikli insan gücünün yetişmesi mümkün olmamıştır. Sektöre nitelikli insan gücü yetiştirmek için TİKA ve Yeryüzü Doktorları işbirliği ile *Tıpta Uzmanlık Eğitimi Projesi* başlatılmıştır. Bu kapsamda düzenlenen 3 yıl süreli eğitim programlarının ilk yılı olan 2013'te, 10 Somalili hekimin Türkiye'deki muhtelif eğitim ve araştırma hastanelerinde 2 ay süreli eğitim almaları sağlanmıştır. Ayrıca 2013 yılı boyunca, 3 kişilik Türk hekimlerden oluşan ekip, 2 defa Somali'ye giderek yerel hastanelerde eğitim vermiştir (TİKA, t.y.ç: 164).

İnşası *Başbakanlık Toplu Konut İdaresi* tarafından gerçekleştirilen, 200 yatak kapasitesine sahip olan *Mogadişu Türk Hastanesinin* tefriş ve donanımı için gerekli 600 kalem malzemenin temini TİKA tarafından gerçekleştirilmiştir (TİKA, t.y.ç: 164).

Mogadişu'daki eski *Dikfer Hastanesinin* yerine inşa edilen *Türk Hastanesi*, 44,632m² arazi üzerine kurulmuş olup Eylül 2013'ten itibaren hasta kabulüne başlamıştır. 25 Ocak 2015'te resmi açılışı yapılan hastane, iki ülke arasında imzalanan protokol gereğince 5 yıl süreyle ortak işletilecektir. Sağlık Bakanlığının uzman personel ve finansal destek sağladığı hastane, 5 yılın sonunda bedelsiz devredilecektir. Aylık ortalama 6000 hastaya hizmetin verildiği ve 100 ameliyatın gerçekleştirildiği hastanenin

tam adı, *Mogadişu Somali Türkiye Recep Tayyip Erdoğan Eğitim ve Araştırma Hastanesidir*. Eğitim ve araştırma hastanesinde bulunması gereken tüm polikliniklerin yanı sıra yenidoğan ve küvez imkanına sahip 20 adet doğumhane ile 4 adet ameliyathane ve 20 adet yoğun bakım üniteleri bulunmaktadır. Donanım yönünden zengin bir radyoloji ünitesine sahip olan hastanede, 5 adet röntgen, 4 adet ultrason, 1 adet tomografi, 1 adet mamografi ve 1 adet MR cihazı bulunmaktadır. 28 yataklı acil servise ve 3 adet eko cihazına sahip olan hastane, sahip olduğu imkanlar itibarıyla, Doğu Afrika'nın en donanımlı hastanelerinden birisidir (TİKA, 2016a: 17-18).

TİKA ve *Devlet Su İşleri* işbirliği ile 2013'te de su kuyusu inşasına devam edilmiştir. 2012 senesinde Mogadişu ve çevresinde inşa edilen 19 su kuyusunun yanı sıra 2013'te Somaliland'ın Burao bölgesinde 5 yeni su kuyusu inşa edilmiş ve 45 bin insan daha temiz içme ve kullanma suyuna kavuşturulmuştur (TİKA, t.y.ç: 164).

Ağustos 2013'te inşası tamamlanan ve 374 kimseviz çocuğun eğitim aldığı *Anadolu Eğitim Merkezi* ile 450 öğrencinin eğitim aldığı *İleys Yetimhanesi* ve 50 öğrencinin eğitim aldığı *Daryel Yetimhanesinin* tefrişi ve gerekli eğitim materyallerinin temini TİKA tarafından gerçekleştirilmiştir (TİKA, t.y.ç: 165).

TİKA, Mogadişu şehiriçi yollarının yapımı amacıyla Ekim 2012'de *Mogadişu Dostluk Yolu Projesini* başlatmıştır. Bu kapsamda, 20-30 metre arasında değişen genişliğe sahip, 736 aydınlatma direği ile aydınlatılan çift yönlü asfalt yolun 23 km'lik kısmı 2013'te tamamlanmıştır (TİKA, t.y.ç: 165). Başkent Mogadişu'nun ana arterlerine ulaşımı sağlayan duble yolun drenaj işleri, kaldırımı ve aydınlatma direkleri de dahil olmak üzere 2014 senesinde yapımı tamamlanmış ve yaklaşık olarak 34 km uzunluğunda olan *Dostluk Yolu* Somalililerin kullanımına sunulmuştur (TİKA, 2016b: 55). Başkentte kritik noktalar arasında ulaşımı sağlayan *Dostluk Yolu* üzerindeki aydınlatma direklerine uygulanan 736 adet güneş panelli aydınlatma sistemi ile şehrin gece aydınlatması sağlanmıştır (TİKA, 2015b: 13).

2014 senesinde TİKA, Mogadişu Üniversitesi başta olmak üzere, ülkenin önemli eğitim kurumlarına 600 adet bilgisayar temin etmiştir. Mogadişu'da bulunan Derbil ve İleys Yetimhanelerini tefriş etmiş, eğitim ve giyecek malzemeleri temin etmiştir. Somaliland Hargeisa Lisesine 50 adet bilgisayar hibe ederken, Hargeisa Yetimhanesine de 2 adet ek

bina inşa etmiştir. Hargeisa Havalimanına 1 adet itfaiye aracı sağlamıştır. Ayrıca TİKA, Hargeisa Faroweyn bölgesine su kuyusu açmış ve 2000 kişinin temiz içme suyuna erişimini sağlamıştır (TİKA, t.y.d: 178-179). Temiz içme suyu temini çalışmaları kapsamında TİKA, toplam olarak 26 su kuyusunu Somalililerin hizmetine sunmuştur (TİKA, 2016b: 37).

Somaliland bölgesinde, farklı şehirlerde bulunan 5 farklı bölgesel hastaneye, tam donanımlı 5 adet ambulans hibe eden TİKA, Mogadişu'daki 200 yataklı Türk Hastanesinin ilaç ve tıbbi sarf malzemelerinin teminini de gerçekleştirmiştir (TİKA, 2016ç: 178).

Kültürel işbirliğinin geliştirilmesi ve yerel halkın bilgiye ulaşımının kolaylaştırılması amacıyla kitle iletişim araçlarının altyapısının iyileştirilmesine ya da kurulmasına katkı sağlayan TİKA, *Mogadişu Üniversitesinin Sanat Fakültesi* bünyesinde bir radyo istasyonu kurma talebini değerlendirerek projelendirmiştir. Radyo istasyonu için tahsis edilen binanın tadilatı gerçekleştirilmiş, yayınların daha geniş bir alana ulaşması için 65 metre yüksekliğinde kule inşa edilmiş ve *Radyo Umut* ismi verilen radyo istasyonunun yayına başlaması sağlanmıştır. *Radyo Umutta* çalışacak 10 personelin, radyo yayıncılığı ve radyo haberciliği hususunda, Türkiye'de eğitim alması sağlanmıştır. *Radyo Umutun* kuruluşu, TİKA ve Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) işbirliği ile gerçekleştirilmiştir (TİKA, 2016b: 49).

TİKA'nın 2014 senesinde gerçekleştirdiği bir başka proje kapsamında ise Somaliland bölgesinde yaşayan ihtiyaç sahibi ailelere, ticari bir katkı sağlamak amacıyla, 10 adet triporter hibe etmiştir (TİKA, t.y.d: 180).

2015 senesinde TİKA, ilgili kurum ve kuruluşlarla gerçekleştirdiği işbirlikleri ile Somalili uzmanlara yönelik eğitim ve çalışma programlarına ağırlık vermiştir. Somali'de idari ve sivil alt yapıların güçlendirilmesine yönelik gerçekleştirilen bu eğitim programları kapsamında, TİKA ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi işbirliği ile Mogadişu Belediyesinden 8 personele yönelik eğitim programı gerçekleştirilmiştir. Ayrıca İçişleri Bakanlığı tarafından tertip edilen Nüfus Kayıt Sistemi eğitim programına katılan Somalili uzmanların organizasyon harcamaları TİKA tarafından finanse edilmiştir. TİKA ve Türkiye Adalet Akademisi işbirliği ile Türk yargı sistemini

tanıtmaya yönelik düzenlenen eğitim, çalışma programına katılım gösteren 15 kişilik Somali heyetinin harcamaları karşılanmıştır (TİKA, t.y.e: 61).

TİKA ile Orman ve Su İşleri Bakanlığı işbirliğinde, 18-22 Mayıs 2015 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenen, su ve atık su arıtımı konulu programa Somali'den katılan 8 kursiyerin organizasyon giderleri TİKA tarafından karşılanmıştır (TİKA, t.y.e: 181).

Şubat 2017'de yapılan Somali Cumhurbaşkanlığı seçimlerine hazırlık sağlamaya yönelik olarak, Somali Bağımsız Seçim Komisyonu, Türkiye'de misafir edilmiştir. Türkiye'nin tecrübelerinden faydalanması için gerçekleştirilen bu organizasyon ile seçim komisyonu üyeleri, 1 Kasım 2015 seçimleri gözlemlemişler ve yüksek yargı organlarını ziyaret ederek bilgi edinmişlerdir (TİKA, 2016b: 45).

2013 senesinde başlatılan 3 yıl süreli, *Somali Tıpta Uzmanlık Programına* 2015 senesinde de devam edilmiştir. Yeryüzü Doktorları ile İstanbul Medeniyet Üniversitesi ve Somali Benadir Üniversitesi işbirliği ve TİKA'nın katkısı ile yürütülen program kapsamında eğitimler, yılın 10 ayı Somali Benadir Üniversitesinde, 2 ayı ise Türkiye'deki eğitim ve araştırma hastanelerinde gerçekleştirilmektedir. 2013 senesinde eğitime başlayan ilk katılımcılardan 14 Somalili doktor Genel Cerrahi, 7 Somalili doktor da Dahiliye ihtisası görmüş olup, program Haziran 2016'da ilk mezunlarını vermiştir (www.yyd.org.tr, 2016).

Somaliland'ın Hargeisa şehrinde iki yetimhane inşa edilerek tefrişi gerçekleştirilmiştir. Mogadişu'da bulunan ve 100 yetimin yaşadığı *Mogadişu Sokak Çocukları Eğitim Merkezinin* fiziki şartlarının iyileştirilmesine yönelik olarak 3 yeni bina inşa edilmiş ve tefrişi gerçekleştirilmiştir. Ayrıca *Yetim Ailelerini Kalkındırma Projesi* kapsamında, Somalili yetim ailelerine susam ve tahıl öğütme makineleri ile tavuk ve tavuk kümesi temin edilmiştir (TİKA, t.y.e: 75-77).

Mogadişu'da 300 öğrenciye eğitim veren *Somali Tarım Meslek Okuluna*, okul mobilyası, kırtasiye malzemeleri, bilgisayar ve ihtiyacı olan diğer malzemeler temin edilmiştir (TİKA, 2016b: 17).

İdari alt yapıların güçlendirilmesine yönelik olarak Somali Dış İşleri Bakanlığının ihtiyacı olan bir konferans salonunun tadilatı gerçekleştirilmiş ve gerekli donanımları

temin edilmiştir (TİKA, 2016b: 44). Somali Sivil Havacılık Yönetiminin isteği üzerine TİKA, Somali'de sivil havacılık alanında kalıcı katkı sağlamaya yönelik olarak, *Sivil Havacılık Uygulamalı Eğitim Projesini* gerçekleştirmiştir. Proje kapsamında Somalili sivil havacılık personeline düzenli eğitimlerin de verilebileceği çok amaçlı eğitim merkezi olarak faaliyet gösterecek olan bir bina inşa ettirmiş ve Aralık 2015'te kullanıma sunmuştur (TİKA, t.y.e: 96).

TİKA ve Somali'de faaliyet gösteren *Save Somali Women and Children* isimli sivil toplum kuruluşu işbirliği ile cinsel şiddete maruz kalmış 100 kadına yönelik olarak meslek edindirme kursu düzenlenmiştir. Kursun bitiminde ise kursiyerlere kendi işlerini kurabilecekleri ekipman temin edilerek üretime katkıda bulunmaları teşvik edilmiştir (TİKA, 2016a: 21).

TİKA'nın 2015'te gerçekleştirdiği diğer projeler ise daha önce uygulamaya koyduğu projeleri güçlendirmeye yönelik destek projeleridir. Bu kapsamda *Radyo Umut*'a bir ziyaret gerçekleştirilmiş ve yeni ekipman ile kapasite artırım desteği verilmiştir. Ayrıca *Mogadişu Tarım Okuluna* uygulamalı tarım eğitimlerini desteklemeye yönelik olarak güneş enerjisi ile çalışan bir enerji sistemi kurulmuş, yeni bir sera tesis edilmiş ve traktör hibesi gerçekleştirilmiştir (TİKA, t.y.e: 102-104).

Türkiye, Somali'nin siyasi, iktisadi ve sosyal yapılanmasına her platformda katkı sağlamaya çalışmış ve Somali'de barış ve istikrarın temini için ciddi mesai harcamıştır. Diğer taraftan 2011'de acil insani yardımlarla başlayan süreci Somali'nin mevcut durumunu dikkate alarak eğitim, sağlık, su temini, tarım ve idari, iktisadi teknik alt yapının inşası dahil olmak üzere Somalili aktörlerin kendi kendine yetebileceği bir mekanizmanın kurulması için katkı sunmuştur.

SONUÇ

Dış yardımlar, İkinci Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen iki kutuplu düzende, tarafların dış politik çıkarları doğrultusunda bir dünya oluşturma amacına uygun olarak ideolojik temelli uygulanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında belirtilen kapsamda başlayan bu süreç, dış yardımların kurumsallaşarak teorik bir zemine oturtulmasına katkı sağlamıştır. Soğuk Savaş sonrasında ise dış yardımlar, gelişmiş ülkelerin çıkarlarını daha az maliyetle gerçekleştirmek için müracaat ettikleri bir yumuşak güç aracı olarak öne çıkmıştır.

Küreselleşme sürecinde yaşanan gelişmeler devletlerin gücünü sınırlandırırken klasik güç uygulama yöntemlerinin de maliyetini artırmıştır. Çıkarlarını en az maliyetle gerçekleştirmek isteyen devletler, yumuşak güç uygulamalarına yönelmişlerdir. Dış yardımlar ise yumuşak güç aracı olarak müracaat edilen önemli bir dış politika açılımı olmuştur.

Dış yardımların bir ülkenin yumuşak gücüne katkı sağlaması, onun bir program dâhilinde, bir amaca yönelik olarak uygulanmasıyla mümkündür. Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya'da bağımsızlığını kazanan ülkelerle TİKA aracılığı ile dış yardımlar üzerinden temas kurmuştur. Fakat uygun bir programın olmayışı ve kurumsal yetersizlik dolayısıyla dış yardımlar, Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağlamakta yetersiz kalmıştır.

Dış yardımların kurumsallaşarak, Türkiye'nin dış politika hedeflerini gerçekleştirecek ve yumuşak gücüne katkı sağlayacak bir program çerçevesinde uygulanması ise 2002 sonrası dönemde mümkün olmuştur. Bu kapsamda, iç ve dış dinamiklerin etkisi ile bir program dâhilinde, Türkiye'nin siyasi ve iktisadi etkinliğini yakın coğrafyasının dışına taşıma amacıyla Türkiye, Afrika'ya yönelmiştir. 2008'de devlet dışı unsurları da Afrika açılım sürecine dâhil eden Türkiye, bütün kurum ve kuruluşlarıyla kıtadaki dış yardım etkinliğini artırmıştır. Karşılıklı kazanmayı merkeze alan yaklaşımıyla güç ve ahlak arasında bir denge oluşturan Türkiye, kıtada gerçekleştirdiği dış yardımlarla yumuşak gücünü tahkim etmiştir. Türkiye, kıtada edindiği tecrübe ve güvenle 2011'de Somali'de yaşanan insani krize müdahale etmek suretiyle kapsamlı bir yumuşak güç operasyonu başlatmıştır.

Türkiye'nin Somali'de yaşanan insani krize müdahalesiyle başlayan bu süreç, Türkiye-Afrika ilişkilerinde yeni bir döneme işaret etmektedir. Bu süreçte Türkiye, Somali'nin idari, iktisadi ve sosyal alt yapısını yeniden inşaaya yönelmiştir. Bu kapsamda, sağladığı kalkınma yardımları neticesinde hayata geçirmiş olduğu projelerle yerel aktörleri güçlendirerek Somali'nin kendi ayakları üzerinde durabileceği bir devlet mekanizmasının kurulmasına katkı sağlamıştır. Türkiye, uluslararası yardım kuruluşlarının 20 yılda ve ciddi bir bütçe ile başaramadıklarını, kısa bir zaman ve mütevazı bir bütçe ile başarmıştır. Bu başarının gerçekleştirilmesinde çok boyutlu, çok aktörlü *Türk Yardım Modeli* uygulamasının yanı sıra müşterek değerler ve tarihten gelen müspet referans dolayısıyla bölge halkının Türkiye'ye duyduğu güven de etkili olmuştur.

Türkiye, bir yandan Somali'nin kurumsal kapasitesinin artırılmasına katkı sağlarken öte yandan *Somali Sorununu* uluslararası düzeyde gündeme getirmiştir. Devlet inşa sürecinin her aşamasını dış yardımlarla güçlendiren Türkiye, aynı zamanda *Somali Sorununun* çözümü için inisiyatif alarak taraflar arasında arabuluculuk da yapmaktadır. Bu bakımdan Türkiye, Somali'de siyasi bir aktör niteliğini haiz aktif politikalar üretmektedir. Türkiye'nin Afrika'da iktisadi ve sosyal etkinliğinin yanı sıra siyasi bir aktör olarak da öne çıkma isteği, Batılıları rahatsız etmiştir. Türkiye'nin kıtanın geleneksel aktörlerini rahatsız edecek siyasi bir aktör niteliğine erişmesini ise Somali'de gerçekleştirdiği dış yardım uygulamaları neticesinde, yumuşak gücünü artırmasıyla bölgede artan etkinliği şeklinde değerlendirmek mümkündür.

Yumuşak güç; aktörler tarafından tam olarak kontrol edilemeyen, niceliksel olarak ölçülüp değerlendirilmesi pek mümkün olmayan, politik fayda geri dönüşleri dolaylı ve uzun zaman isteyen bir güç çeşididir. Ancak yumuşak gücün zikredilen zaaflarına rağmen devletler ona müracaat etmekten vazgeçmemişlerdir.

Politik fayda geri dönüşlerinin dolaylı ve uzun zaman gerektirmesini açıklayan örnek uygulama ise öğrenci burs programlarıdır. Türkiye'nin geleceğini inşa etmeye yönelik bir yumuşak güç kazanımı uygulaması olan *Türkiye Burslarına* müracaatlar son dönemde artmıştır. Öğrenim gördükleri ülkenin kültür elçileri niteliğinde olan ve öğrenim sonrasında ülkelerine önderlik edecek olan öğrenciler, Türkiye'nin yumuşak güç edinimine katkı sağlayacaklardır. Bugün, Türkiye'de burslu olarak öğrenim gören

öğrenciler, gelecekte kendi ülkelerinin diplomatları, üst düzey yöneticileri ya da iş adamları olma imkanına kavuşacaklardır. Türkiye bu öğrencilerle gelecekte siyasi ittifaklar ya da ticari anlaşmalar imzalama imkanı yakalayacaktır. Aynı zamanda öğrenciler, Türk dili ve kültürünün taşıyıcısı olarak Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı üreteceklerdir. Belirtilmesi gereken bir başka husus ise Türkiye'nin öğrenciler tarafından yüksek öğrenim için tercih ediliyor olmasıdır ki bu durumu son dönem yumuşak güç uygulamalarının olumlu geri dönüşleri olarak değerlendirmek mümkündür.

Popüler kültürün bir yansıması olan Türk dizileri Ortadoğu, Balkanlar ve Kuzey Afrika ülkeleri başta olmak üzere Latin Amerika ve Güney Asya dahil dünyanın pek çok ülkesinde yoğun ilgi görmektedir. Bir ihraç ürünü olarak Türk ekonomisine girdi sağlayan diziler, aynı zamanda Ortadoğu ülkelerinden Türkiye'ye gerçekleştirilen ziyaretlere olumlu etki ederek hem ticari hem de sosyal katkı sağlamaktadırlar. Yumuşak güç edinimi açısından önem atfedilen Türk dizileri, Türkiye'nin yumuşak gücünün etki alanının genişlemesine katkı sağlamaktadır.

Türkiye, iktisadi yönden geliştikçe kazandıklarını dini, tarihi ve kültürel bağlara sahip olduğu ülkeler başta olmak üzere bütün dünya ile paylaşmaya yönelmiştir. Başlangıç yıllarında Türkiye Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlar merkezli projeler üretmiştir. TİKA aracılığıyla dış yardımlar üzerinden geliştirdiği iş birliği imkânlarıyla 2000'li yıllarda faaliyet coğrafyasını, etki alanını genişletmiştir. Bu kapsamda Ortadoğu, Afrika, Güney Asya ve Latin Amerika'yı da içine alan geniş bir coğrafyada faaliyetlerini hem nitelik hem de nicelik yönünden zenginleştirmiştir. Ancak Türkiye din, dil, ırk ayrımı gözetmeden beş kıtada dış yardım gerçekleştirmiş olsa da yumuşak güç kazanımında din, dil, tarih ve kültürel bağları olan bölgeleri önceleyen bir yol izlemiştir. Bunun için TİKA'nın faaliyetlerinin takip ve organizasyonu için açmış olduğu PKO'ların yoğunlaştığı bölgelere bakmak yeterlidir. PKO'ların tamamına yakını Türkiye'nin tarihi ve kültürel ortak değerlere sahip olduğu Orta Asya, Balkanlar ve Afrika Kıtasında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durum Türk Dış Politikasının önceliklerine dair bir fikir vermektedir. Bu bağlamda dış yardımların Balkanlar, Orta Asya, Ortadoğu ve Afrika ülkeleri ile ortak tarih, kültür, dil ya da din üzerinden Türkiye'nin yumuşak güç

edinimine katkı sağladığı ve Türk Dış Politikasına olumlu etki ettiği değerlendirilmesini yapmak mümkündür.

Afrika ile ilişkilerinde tarihten tevarüs eden temiz bir geçmişe sahip olan Türkiye, kıta ülkeleri ile ilişkilerini karşılıklı kazanmayı amaçlayan bir temel üzerine bina etmiştir. Dış yardım uygulamalarında toplumun hassasiyetlerine önem vermesi, değerlerine dikkat etmesi ve halkla göz seviyesinden temas kurması ise yumuşak gücüne katkı sağlarken Türk Dış Politikasının etki alanının genişlemesine olumlu referanslar sağlamıştır. Türkiye'nin Afrika açılımı sonrasında kıta ülkeleri ile artan ticaret hacmi, kıta ülkelerinden son dönemde Türkiye'ye gerçekleştirilen seyahatlerdeki artış ve 2008 yılında BMGK geçici üyelik seçiminde Afrika ülkelerinin tamamına yakınının oyunu alması bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Somali'deki varlığı niceliksel olarak büyük olmayan Türkiye, 2011'deki açlık krizine zamanında müdahale etmiş, etkin bir yardım modeli ile projelerini uygulamaya koymuş, halkla doğrudan ve göz hizasından temas kurmuştur. Bunlara Somalililerin ortak değerlerden kaynaklı Türkiye sempatisi de eklenmiş ve Türkiye, Somali halkı ile yöneticilerinin güvenini kazanmış ve Somali ile ilişkilerinde önemli bir mesafe kat etmiştir. Mevcut ilişkilerin daha ileri bir seviyede sürdürülebilmesi için Somali'de birliğin sağlanarak kalıcı barış ve istikrarın tesis edilmesi yönündeki çalışmaların müspet bir sonuca bağlanması gerekmektedir. Somali'de istikrarın tesis edilmesi durumunda Türkiye, Doğu Afrika'nın en stratejik bölgesinde siyasi ve ticari ilişkilerini daha ileri seviyeye taşıyabileceği güvenilir bir müttefik kazanmış olacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Akçay, E. (2012). *Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Dış Yardımlar*. Ankara: Turgut Özal Üniversitesi Yayınları.
- Arı, T. (2001). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arı, T. (2006). *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği* (4 b.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arıboğan, D. Ü. (2007). *Uluslararası İlişkiler Düşüncesi: Tarihsel Gelişim*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.
- Arıboğan, D. Ü. (2013). *Büyük Resmi Görmek* (2 b.). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Aslan, H. K. (2016). Dış Yardımların Türkiye'nin Yumuşak Gücüne Etkisi. E. Akıllı (Ed.). *Türkiye'de ve Dünyada Dış Yardımlar* içinde. Ankara: Nobel, 75-100.
- Ateş, N. Y. (2006). Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikası ve Hükümet Programları. İ. Bal (Ed.). *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası* (3 b.) içinde. Ankara: Ankara Global Araştırmalar Merkezi, 31-55.
- Baharççek, A. (2006). Soğuk Savaş'ın Sona Ermesinin Türk Dış Politikası Üzerine Etkileri. İ. Bal (Ed.). *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası* (3 b.) içinde. Ankara: Ankara Global Araştırmalar Merkezi, 57-74.
- Bayram, M. (2014). Türk Dış Politikasının Dönüşüm Sürecinde Afrika. İ. Demir (Ed.). *Türkiye'nin Dış Politikası: Yeni Eğilimleri, Yeni Yönelimleri, Yeni Yaklaşımları* içinde. Bursa: Dora Yayınları, 261-278
- Bayram, M. (2016). Türk Dış Politikasının Değişim Parametresi Olarak Afrika Açılımı ve İnsani Diplomasi Faaliyetleri. E. Akıllı (Ed.). *Türkiye'de ve Dünyada Dış Yardımlar* içinde. Ankara: Nobel, 402-421.
- Burchill, S. (2014). Liberalizm. S. Burchill ve Diğerleri (Ed.). *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (M. Ağcan ve A. Aslan, Çev., 3 b.) içinde. İstanbul: Küre Yayınları, 85-122.
- Burchill, S. ve A. Linklater. (2014). Analiz Çerçevesi. S. Burchill ve Diğerleri (Ed.). *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (M. Ağcan ve A. Aslan, Çev., 3 b.) içinde. İstanbul: Küre Yayınları, 11-51.
- Carr, E. H. (2010). *Yirmi Yıl Krizi (1919-1939)*. (C. Cemgil, Çev., 1 b.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çaha, Ö. (2012). *Aşkın Devletten Sivil Topluma* (5 b.). Ankara: Orion Kitabevi.
- Çaha, Ö. (2013). *Siyasi Düşüncelere Giriş* (3 b.). İstanbul: Dem Yayınları.

- Davutoğlu, A. (2013). *Stratejik Derinlik, Türkiyenin Uluslararası Konumu* (91 b.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Donelli, F. (2016). Türkiye'nin İnsani Diplomasi Anlayışı: Somali'ye Yönelik Tek Taraflı Entegre Stratejisi. (B. Güneş, Çev.). E. Akıllı (Ed.). *Türkiye'de ve Dünyada Dış Yardımlar* içinde. Ankara: Nobel, 265-284.
- Donnelly, J. (2014). Realizm. S. Burchill ve Diğerleri (Ed.). *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (M. Ağcan ve A. Aslan, Çev., 3 b.) içinde. İstanbul: Küre Yayınları, 53-84.
- Duran, B. (2009). Türk Dış Politikası Ortadoğulaşıyor mu? K. İnat, A. Muhittin ve B. Duran (Ed.). *Ortadoğu Yıllığı 2008* içinde. İstanbul: Küre Yayınları, 385-402.
- Elmi, A. A. (2012). *Somali-Kimlik, İslami Hareketler ve Barış-*. (Z. Baykul, Çev.,1b.) İstanbul: Açılım Kitap.
- Eralp, A. (2013). Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması. İ. D. Dağı ve Diğerleri (Ed.). *Devlet, Sistem ve Kimlik* (14 b.) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 57-88.
- Gönlübol, M. ve H. lman. (2014). İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965). M. Gönlübol (Ed.). *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)* içinde. Ankara: Siyasal Kitabevi, 189-334.
- Gzen, R. (2006). Dış Politika Nedir? İ. Bal (Ed.). *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası* (3 b.) içinde. Ankara: Ankara Global Araştırmalar Merkezi, 3-7.
- Hakyemez, Y. Ő. (2004). *Mutlak Monarşilerden Günümüze Egemenlik Kavramı Doğuşu, Gelişimi, Kavramsal Çerçevesi ve Dönüşümü* (1 b.). Ankara: Seğkin Yayıncılık.
- Hazar, N. (2003). *Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri*. Ankara: Yeni Türkiye Medya Hizmetleri Yayınları.
- Heywood, A. (2013). *Siyaset* (8 b.). (B. Şahin, Çev.) Ankara: Adres Yayınları.
- Kaşıkcı, T. (2016). Birleşmiş Milletler Kalkınma Sistemi ve Binyıl Kalkınma Hedefleri. E. Akıllı (Ed.). *Türkiye'de ve Dünyada Dış Yardımlar* içinde. Ankara: Nobel, 462-485.
- Kavas, A. (2011). *Osmanlı-Afrika İlişkileri*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Kaygusuz, . (2014). Egemenlik ve Vestfalyan Düzen. E. Balta (Ed.). *Küresel Siyasete Giriş* (1 b.) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 25-50.
- Michler, W. (1994). *Somali, Bir Halk ölüyor* (1 b.). (İ. Öksüz, Çev.) İstanbul: Arion Yayınevi.
- Nye, J. S. (2005). *Dünya Siyasetinde Başarının Yolu Yumuşak Güç*. (R. İ. Aydın, Çev.) Ankara: Elips Kitap.

- Oran, B. (2002). Türk Dış Politikasının Teori ve Pratiği. B. Oran (Ed.). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt I. 1919-1980)* (9 b.) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 15-92.
- Oran, B. (2006). Küreselleşme Ekseninde Türkiye. B. Oran (Ed.). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt II.1980-2001)* (9 b.) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 203-242.
- Oran, B. (2013). 2001-2012: 11 Eylül Olayı Ertesinde AKP Dönemi. B. Oran (Ed.). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt III.2001-2012)* (1 b.) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 13-248.
- Özcan, G. (2014). Dış Politika Analizi. E. Balta (Ed.). *Küresel Siyasete Giriş* içinde. (1 b.). İstanbul: İletişim Yayınları, 323-349.
- Özkan, M. (2014). *Doğu Afrika Jeopolitiği ve Türkiye'nin Somali Politikası*. İstanbul: SETA.
- Reus-Smit, C. (2014). Konstrüktivizm. S. Burchill ve Diğerleri (Ed.). *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (M. Ağcan ve A. Aslan, Çev., 3 b.) içinde. İstanbul: Küre Yayınları, 285-314.
- Sancak, K. (2016). *Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı ve Yumuşak Güç*. Ankara: Nobel.
- Sandıklı, A. (2015). *Türkiye'nin Jeopolitiği Yumuşak Güç Savaşları ve Terörizm*. İstanbul: BİLGESAM .
- Sönmezoğlu, F. (2000). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi* (3 b.). İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Tabak, H. (2016). Normlar ve Dış Yardımlar. E. Akıllı (Ed.). *Türkiye'de ve Dünyada Dış Yardımlar* içinde. Ankara: Nobel, 34-54.
- Tayfur, M. F. (2009). Dış Politika. A. Eralp (Ed.) *Devlet ve Ötesi* (4 b.) içinde.. İstanbul: İletişim Yayınları, 73-123.
- Tepebaş, U. (2010). *Büyük Güçler ve Afrika "21. Yüzyılda Çok Boyutlu Afrika Rekabeti"*. İstanbul: Tasam Yayınları.
- Tezkan, Y. (2005). *Jeopolitikten Milli Güvenliğe* (1 b.). İstanbul: Ülke Kitapları.
- Waltz, K. N. (2015). *Uluslararası Politika Teorisi*. (O. S.Binatlı, Çev.) Ankara: Phoenix. Yayınevi.
- Yetim, M. (2011). Türkiye'nin Değişen Ortadoğu Algısı: İdeoloji-Güvenlikten Ekonomi-Medeniyete. K. İnat, M. Ataman ve C. Çakmak (Ed.). *Ortadoğu Yıllığı 2009* (1 b.) içinde. İstanbul: Küre Yayınları, 453-477.

Sürekli Yayınlar

- Afacan, İ. (2012). Türk Dış Politikası'nda Afrika Açılımı. *Ortadoğu Analiz*. 4.46, 10-18.
- Bingöl, O. (2013). Somali'de Barış ve Kalkınma Sürecinde Türkiye'nin Rolü. *Akademik Bakış*. 7.13, 81-106.
- Boztaş, A. (2011). Türkiye'nin Afrika ile İlişkilerinde Proaktif Politikalarının Teorik Analizi: Konstrüktivist Teori, Eleştirel Teori ve Uluslararası Toplum Teorisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 31, 139-157.
- Cicioğlu, F. S. (2012). Türk Dış Politikası ve Sivil Toplum Kuruluşları: Türkiye'nin Balkanlar ve Türk Dünyasına Yönelik Politikası Üzerine Bir Değerlendirme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Dergisi*. 1.1, 75-88.
- Çavuş, T. (2012). Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı. *KSÜ İİBF Dergisi*. 2.2, 23-37.
- Erol, M. S. ve E. Ozan. (2011). Türk Dış Politikasında Süreklilik Unsuru Olarak Siyasal Rejim. *Akademik Bakış*. 4.8, 13-38.
- Güder, S. ve M. H. Mercan. (2012, Haziran). 2000 Sonrası Türk Dış Politikasının Temel Parametreleri ve Orta Doğu Politikası. *İnsan ve Toplum*. 2.3, 57-92.
- Hazar, N. (2012). Türkiye Afrika'da: Eylem Planının Uygulanması ve Değerlendirme On Beş Yıl Sonra. *Ortadoğu Analiz*. 4.46, 29-38.
- Karagöz, F. (2010). Yoksulluk Tuzağı ve Dış Yardım: Eleştirel Bir Yaklaşım. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 4, 1-13.
- Karagül, S. (2013). Türkiye'nin Balkanlardaki "Yumuşak Güç" Perspektifi: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. 8.1, 79-102.
- Karagül, S. ve İ. Arslan. (2013). Türkiye'nin Afrika Açılım Politikası: Tarihsel Arka Plan, Stratejik Ortaklık ve Geleceği. *Uluslararası Hukuk ve Politika*. 9.35, 21-55.
- Kardaş, T. ve R. Erdağ. (2012). Bir Dış Politika Aracı Olarak TİKA. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 7.1, 167-193.
- Köse, T. (Bahar 2014). Türkiye'nin Kuzey Afrika ve Ortadoğu Bölgesindeki Gücü: Zorlayıcı Olmayan Gücün İmkan ve Sınırları. *Uluslararası İlişkiler*. 11.41, 29-61.
- Kürkçüoğlu, Ö. (1979). Dış Politika Nedir? Türkiye'deki Dünü ve Bugünü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 35.1, 310-335.
- Oğuzlu, H. T. (2009, Eylül). Türk Dış Politikasında Davud[t]oğlu Dönemi. *Ortadoğu Analiz*. 1.9, 43-50.

- Özçelik, M. (2010). İkinci Dünya Savaşında Türk Dış Politikası. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2, 253-269.
- Özdemir, H. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 63.3, 113-144.
- Özkan, M. (2012). Türkiye'nin Afrika'da Artan Rolü: Pratik Çabalar ve Söylem Arayışları. *Ortadoğu Analiz*. 4.46, 19-28.
- Purtaş, F. (2013). Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi. *Akademik Bakış*. 7.13, 1-14.
- Şahin, M. (2010). Türkiye'nin Ortadoğu Politikası: Süreklilik ve Değişim. *Akademik Ortadoğu*. 4.2, 9-22.
- Tepeciklioğlu, E. E. (Bahar 2012). Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri. *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*. 1.2, 59-94.
- Üçkuş, Ö. ve B. Kendirci. (2012). Teoriden Uygulamaya Dış Yardım. *Sayıştay Dergisi*. 86, 57-77.
- Yalçın, M. (2016). Türkiye Somali İlişkilerinde El-Şebab Örgütünün Etkisi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*. 4.2, 17-49.
- Yılmaz, S. (2011). Yumuşak Güç ve Evrimi. *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*. 3.12, 31-36.

Diğer Yayınlar

- Alegöz, H. İ. (2013). Uluslararası İlişkilerde İnsani Diplomasinin Rolü: Türkiye-Somali Örneği. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi SBE.
- Altınok, M. ve A. D. Akın. (18 Ocak2013). *Kimse Sahipsiz Değil! Çünkü Türkiye Var*. https://www.ytb.gov.tr/ytbadmin/assets/uploads/files/arti90dergisi_5.pdf (19 Nisan 2017).
- Arman, A. (26 Ocak 2015). *Somali'nin kahramanı Erdoğan*. <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/somalinin-kahramani-erdogan> (02 Mayıs 2017).
- Artokça, İ. (2013). *Eş Şebab Terör Örgütü Somali*. http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/es_sebab_teror_organu_somali_03acd2a2-f8af-4314-9368-d8f23fcb9acb.pdf (10 Mart 2017)
- Çavuşoğlu, M. (2016a). *2016 Yılı Başında Dış Politikamız*. http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2016-yili-basinda-dis-politikamiz.pdf (31 Mart 2017).
- Çavuşoğlu, M. (2016b). *2017 Yılına Girerken Dış Politikamız*. http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2017-yili-basinda-dis-politikamiz.pdf (02 Mayıs 2017).
- Dağ, A. E. (2004). *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*. İstanbul: Anka Yayınları.
- Elmi, A. A. (21 Mart 2017). *Somali'de Kıtık Sorununa Türk Tipi Çözüm*. <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/somalide-kitlik-sorununa-turk-tipi-cozum> (01 Mayıs 2017).
- Emre,A. (04 Şubat 2017). *Sonlu Teorilerin Sonu*. <http://www.yenisafak.com/yazarlar/akifemre/sonlu-teorilerin-sonu-2035960> (06 Şubat 2017).
- Evans, G. ve J. Newnham. (2001). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. (H. Utku, Çev.) İstanbul: Gökkuşbu.
- Göksedef, E. (02 Mart 2016). *Afrika'da Türkiye Etkisi*. <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/afrikada-turkiye-etkisi> (04 Mayıs 2017).
- Kanbolat, H. (30 Mayıs 2012). *II. İstanbul Somali Konferansı: Geçiş Döneminin Sonu*. <http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Analiz/2959?s=su%7Cturkish> (29 Nisan 2017).
- Kavas, A. (09 Ocak 2007). *Afrika'da Siyasi Bunalıma Mahkum Edilen Ülke: Somali*. http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/492/afrikada_siyasi_bunalima_mahkum_edilen_ulke_somali (17 Nisan 2017).

- Maden, T. E. (2013). *Somali'de Bitmeyen Siyasi Kriz*. Ankara: ORSAM.
- Oba, A. E. (21 Haziran 2011). *Türk Diplomasisi ve Afrika*. http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/1359/turk_diplomasisi_ve_afrika (22 Mart 2017).
- Oba, A. E. (08 Temmuz 2016). *Türkiye'nin Afrika Politikası ve Türk Dünyası* http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/29884/turkiyenin_afrika_politikasi_ve_turk_dunyasi (25 Mart 2017).
- Öztürk, H. (10 Eylül 2011). *Somali'de İç Savaşın Geleceği ve Türkiye'nin Rolü*. <http://www.bilgesam.org/incele/52/-somali'de-ic-savasin-gelecegi-ve-turkiye'nin-rolu/> (07 Nisan 2017).
- Öztürk, H. ve S. Öztürk. (2012). *Türkiye'nin Dış Yardım Stratejisi: Sorunlar ve Öneriler*. İstanbul: BİLGESAM.
- Öztürk, H. ve H. Eke. (2015). *Gelecek Vadeden Kıta: Afrika*. İstanbul: BİLGESAM.
- Öztürk, M. (2011). *Somali: Bir Ulusun Yok Oluşu ve Türkiye'nin İnsani Yardım Girişimi*. Ankara: ORSAM
- Şahin, B. (2013). *Somali'de Devletsizlik Deneyimi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.
- Tepebaş, U. (22 Ağustos 2008). *Türkiye'nin Afrika Açılımı ve Türkiye- Afrika İşbirliği Zirvesi*. http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/933/turkiyenin_afrika_acilimi_ve_turkiye-afrika_isbirligi_zirvesi (23 Mart 2017).
- Tepebaş, U. (10 Şubat 2014). *Türkiye ile Afrika Arasında Ekonomik ve Ticari İlişkiler*. http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/5200/turkiye_ile_afrika_arasindaki_ekonomik_ve_ticari_iliskiler (25 Mart 2017).
- Tepebaş, U. (05 Şubat 2015). *Türkiye Afrika Ticaret Hacmi*. http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/5200/turkiye_ile_afrika_arasindaki_ekonomik_ve_ticari_iliskiler (25 Mart 2017).
- Tepeciklioğlu, E. E. (30 Nisan 2015). *Afrika'da Ne Arıyoruz? Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı*. <http://researchturkey.org/tr/what-is-turkey-doing-in-africa-african-opening-in-turkish-foreign-policy/> (22 Mart 2017).
- Tıǧlı, İ. (13 Şubat 2017). *Seçimleri Somali halkı ve Türkiye Kazandı*. <http://www.gercekhayat.com.tr/yazarlar/secimleri-somali-halki-ve-turkiye-kazandi/> (28 Nisan 2017).
- TİKA. (2007). *TİKA Faaliyet Raporu 2006*. <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu-2006.pdf> (07 Mayıs 2017).

- TİKA. (30 Ekim 2014). *Tarihçemiz*. <http://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihcemiz-222> (12 Mart 2017).
- TİKA. (2015a). *Hakkımızda*. <http://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649> (12 Mart 2017).
- TİKA. (2015b). *Somali Proje ve Faaliyetler 2011-2015*. <http://www.tika.gov.tr/upload/2015/Prestij%20Eserler/somali.pdf> (07 Mayıs 2017).
- TİKA. (2016a) *Somali 2016*. <http://www.tika.gov.tr/upload/2015/Prestij%20Eserler/somali.pdf> (05 Mayıs 2017).
- TİKA. (2016b). *TİKA Afrika*. http://www.tika.gov.tr/upload/2016/Prestij%20Eserler/Afrika_Turkce.pdf (07 Mayıs 2017).
- TİKA. (2017a). *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2015* [www.tika.gov.tr/upload/2017/YAYINLAR/TKYR%202015/TKYR_2015%20\(1\).pdf](http://www.tika.gov.tr/upload/2017/YAYINLAR/TKYR%202015/TKYR_2015%20(1).pdf) (16 Mart 2017).
- TİKA. (2017b). *TİKA İdare Faaliyet Raporu 2016*. http://www.tika.gov.tr/upload/2017/03/2016%20IdareFaaliyetRaporu/%C4%B0dare%20Rapor_2016_WebFormati.pdf (17 Mart 2017).
- TİKA. (t.y.a). *TİKA Faaliyet Raporu 2010*. <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu-2010.pdf> (07 Mayıs 2017).
- TİKA. (t.y.b). *TİKA Faaliyet Raporu 2011*. <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu-2011.pdf> (07 Mayıs 2017).
- TİKA. (t.y.c). *TİKA Faaliyet Raporu 2012*. <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu-2012.pdf> (07 Mayıs 2017).
- TİKA. (t.y.ç). *TİKA Faaliyet Raporu 2013*. <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu-2013.pdf> (07 Mayıs 2017).
- TİKA. (t.y.d). *TİKA Faaliyet Raporu 2014*. <http://www.tika.gov.tr/upload/2016/Prestij%20Eserler/Faaliyet%20Raporu%202014.pdf> (07 Mayıs 2017).
- TİKA. (t.y.e). *TİKA Faaliyet Raporu 2015*. <http://www.tika.gov.tr/upload/2017/05/Faaliyet%20Raporu%202015/2015%20Faaliyet%20Raporu.pdf> (07 Mayıs 2017).

- TMB. (Kasım 2013). *Afrika ve Türk Mühendislik Firmalarının Faaliyetleri: Dünden, Bugüne ve Bugünden Geleceğe*.
http://www.tmb.org.tr/arama_yayinlar/dergi_tmb_gundem_2013.pdf (03 Nisan 2017).
- www.afrika.mfa.gov.tr. (t.y.). *21 Kasım 2014, Zirve Deklarasyonu*.
<http://afrika.mfa.gov.tr/21-kasim-2014-zirve-deklarasyonu.tr.mfa> (03 Nisan 2017).
- www.haberler.com. (22 Haziran 2014). *Global Somali Diaspora Konferansı*.
<http://www.haberler.com/global-somali-diaspora-konferansi-6180545-haberi/>
(30 Nisan 2017).
- www.kdk.gov.tr. (t.y.). *Vizyon ve Misyona*. <http://www.kdk.gov.tr/kurumsal/vizyon-misyona/8> (19 Nisan 2017).
- www.mfa.gov.tr. (t.y.a). *Türkiye-Afrika İlişkileri*. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> (26 Mart 2017).
- www.mfa.gov.tr. (t.y.b). *Türkiye - Somali Siyasi İlişkileri*. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-somali-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (03 Mayıs 2017).
- www.ntv.com.tr. (17 Mayıs 2017). *Türk Dizileri Asya'da*.
<http://www.ntv.com.tr/galeri/sanat/turk-dizileri-asyada,suJFmm1cckyHs5Iw9TNt8Q> (18 Mayıs 2017).
- www.tgrthaber.com.tr. (22 Ocak 2015). *Somali'de Türk Heyetinin Bulunduğu Otele Saldırı*. <http://www.tgrthaber.com.tr/dunya/somalide-turk-heyetinin-bulundugu-otele-saldiri-50452> (04 Mayıs 2017).
- www.timeturk.com. (20 Mart 2017). *Somali'de Türkiye Üssü Açılıyor*.
<http://www.timeturk.com/somali-de-turkiye-ussu-aciliyor/haber-539896> (04 Mayıs 2017).
- www.usasabah.com. (23 Eylül 2011). *BM Konuşmasının Tam Metni*.
<http://www.usasabah.com/Guncel/2011/09/23/erdoganin-bm-konusmasinin-tam-metni> (29 Nisan 2017).
- www.yee.org.tr. (t.y.). *Yunus Emre Enstitüsü*.
<http://www.yee.org.tr/tr/yunusemreenstitusu> (05 Mart 2017).
- www.ytb.gov.tr. (26 Şubat 2016). *Türkiye Bursları'na Başvurular Başlıyor*.
https://www.ytb.gov.tr/haber_detay.php?detay=4957 (05 Mart 2017).
- www.yyd.org.tr. (Haziran 2016). *Somali'nin İlk Uzman Doktorları Mezun Oldu*.
https://www.yyd.org.tr/image/catalog/basin/bulten/YYD_BB_somali-ilk-uzman-doktorlar.pdf (07 Mayıs 2017).

ÖZGEÇMİŞ

1973 senesinde Karaman'da dünyaya gelen Cihat Uysal, ilk, orta ve lise öğrenimini doğduğu şehirde tamamladı. 1993 senesinde Cumhuriyet Üniversitesi SHMYO Radyoloji Bölümünden mezun oldu. 2001 senesinde Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu Yönetimi bölümünden mezun oldu. 2014 senesinde Fatih Üniversitesi SBE Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetiminde Tezsiz Yüksek Lisansını tamamlayan Uysal, Nişantaşı Üniversitesi SBE Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans öğrencisidir.

